

OSAAMISTA
SIJAISHUOLTOON

MITÄ KUULUU PERHEHOITTOON?

LASTENSUOJELUN PERHEHOIDON TUKI, LAATU JA VALVONTA
PERHEHOITAJIEN, SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN JA SJOITETTUIJEN
LASTEN KOKEMANA

SENNI LAINE JA SANNI PIETILÄ
OSAAMISTA SIJAISHUOLTOON -HANKKEEN RAPORTTI
MAALISKUU 2021

OSAO Diak

OAMK
OULUN AMMATTIKORKEAKOULU

SUOMEN
DIAKONIA
OPISTO

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Sisällys

Johdanto	1
OSA 1: Perhehoitajat	3
1 Vastaajien taustatiedot	3
2 Yhteistyö ja palvelut	5
Yhteistyö sijoitetun lapsen asioissa	6
Sijoitetun lapsen saamat tuki ja palvelut	9
Yhteistyö sijaisperheen asioissa	11
Sijaisperheen saamat palvelut	13
Perhehoitajien terveystarkastus	16
3 Perhehoitajan ääni ja lapsen etu	18
Kirjaaminen perhehoidossa	20
Lapsen edun toteutuminen	22
5 Mikä parantaisi perhehoidon laatua?	28
Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	28
Resurssit	29
Sosiaalityöntekijän rooli	31
Tuen eri muodot	31
Kohtaaminen	32
Koulutus	34
Lainsäädännölliset asiat	35
OSA 2 Sosiaalityöntekijät	36
1 Vastaajien tiedot	36
2 Sijoitetun lapsen palvelut sosiaalityöntekijän näkökulmasta	39
Omaan työhön vaikuttaminen	42
Keskustelua herättävät aiheet	43
Perhehoitajan raha-asiat ja vapaat	43
Lapsen ja hänen biologisen perheensä yhteydenpito	43
Lapsen käytöksen haasteet ja tarvittavat palvelut	44

Vastuut ja velvollisuudet	44
Kirjaaminen	44
3 Perhehoidon valvonta	45
Perhehoitajien ohjaus osana valvontaa	45
Lapsen ja perheen tapaamiset	46
Valvonnan puutteet ja epäkohdat	47
Valvonta teoriassa	48
4 Perhehoidon laadun parantaminen	48
OSA 3: Perheisiin sijoitetut lapset	50
1 Vastaajien taustatiedot	50
2 Millainen on hyvä sijaisperhe?	50
Antaa apua ja tukea	51
Saa olla osa perhettä ja oma itsensä	51
Turvallinen perhe	51
Yhteistyö perheiden välillä	52
Omiin asioihin vaikuttaminen sijaisperheessä	52
3 Yhteistyö oman sosiaalityöntekijän kanssa	53
4 Hyvä ja huono kohtelu	55
5 Perhehoidon valvonta lasten silmin	58
Päätelmät	59
Sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärä ja vaihtuvuus	59
Sijaisperheiden epätasa-arvo	60
Sijaisperheen tukipäätökset ja kirjaukset	61
Perhehoidon valvonnan rakenteet	62
Tutkimustiedon puute	63
Lopuksi	63
Lähteet	64

Johdanto

Suomessa on viime vuosina puhuttu paljon lastensuojelulaitosten lainvastaisista käytännöistä ja valvonnassa esiin tulleista epäkohdista. Laitosten valvontaan on tämän seurauksena alettu kiinnittää enemmän huomiota kunnissa ja kuntayhtymissä, ja lisäresursseja on saatu myös aluehallintovirastojen valvontaan. Tätä raporttia kirjoitettaessa mediassa on kohistu nuorten tekemistä raaosta henkirikoksista ja siitä, onko lastensuojelulla tällä hetkellä mahdollisuuksia auttaa lapsia ja nuoria. Hallitusohjelmassa on luvattu sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärän rajaaminen 35 asiakkaaseen, ja se näyttää uutisoinnin perusteella olevan myötätulessa.

Lastensuojelulaitokset ovat siis olleet toistuvasti otsikoissa, mutta lastensuojelun perhehoito ei ole noussut uutisiin. Lastensuojelulain (2007/417) mukaan perhehoito on ensisijainen sijoitusmuoto, jos lapsi joudutaan sijoittamaan perheen ulkopuolelle. Perhehoito jaotellaan luvanvaraiseen perhehoitoon eli ammatillisiin perhekoteihin sekä toimeksiantosopimukseen perustuvaan perhehoitoon eli sijaisperheisiin. Suomessa on noin 3800 sijaisperheenä toimivaa perhettä (Kuntaliitto 2021). Perhehoitoon sijoitetaan erityisesti pieniä lapsia: alle 6-vuotiasta kodin ulkopuolelle sijoitetuista lähes kaikki olivat sijoitettuna perhesijoitukseen, kun taas laitokseen oli sijoitettu yli puolet 16–17 -vuotiaista. Maakuntien välillä on eroja sijoituspaikkojen suhteen. Perhehoidon osuus huostassa olleista lapsista oli suurin Ahvenanmaalla (73 %) ja Pohjois-Pohjanmaalla (72 %) ja pienin Uudellamaalla (47 %) (THL 2020).

Perhehoidon vaikuttavuus perustuu tavalliseen perhearkeen – rajoihin ja rakkauteen, välittämiseen ja auttamiseen. Toimeksiantosuhteisten perhehoitajien ei oleteta olevan sosiaalialan ammattilaisia, eikä heille ole ammatillisia koulutusvaatimuksia. Perhehoitajaksi hyväksytään PRIDE-valmennuksen suorittanut henkilö, jolla ei ole rikostaustaa tai asiakkuutta asuinkunnan lastensuojeluun. PRIDE-valmennus on noin puoli vuotta kestävä koulutus henkilöille, jotka harkitsevat sijais- tai adoptiovanhemmuutta.

Kuka sijaisperheitä – lasten kasvatusta ja kodin olosuhteita – sitten valvoo? Perhehoitolain mukaan sijaisperheet kuuluvat yksityisinä koteina niin sanotun kotirauhan piiriin, eli vaikka perheet toteuttavatkin julkista hallintotehtävää toimeksiantosopimuksen nojalla, ei heitä voida valvoa samalla tavalla kuin lastensuojelulaitoksia. Laissa valvonta on annettu sijoitetun lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtäväksi. Hän vastaa siitä, että sijoituspaikka vastaa lapsen etuun ja tarpeisiin, myöntää sijoitetulle lapselle hänen tarvitsemansa palvelut, ja myöntää sijaisperheelle tämän mahdollisesti tarvitsemat palvelut lapsen kasvun ja kehityksen tueksi.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän lisäksi sijaisperhettä voivat valvoa lapsen sijoittajakunnan ja sijoituskunnan sosiaalihuollosta vastaava toimielin (Tarkastusvaliokunta 2021). Perheeseen voi perhehoitolain (263/2015) mukaan tehdä tarkastuksen, jos sille on perusteltu syy. Perheen koti voidaan tarkastaa ainoastaan, jos tarkastaminen on välttämätöntä asiakkaan aseman ja asianmukaisten palvelujen turvaamiseksi. Lastensuojelulaitosten valvonnasta poiketen aluehallintovirastot tai Valvira eivät valvo sijaisperheitä (Tarkastusvaliokunta 2021).

Mitä ilmeisimmin perhehoidon valvonta on ajateltu hoidettavan Perhehoitoliiton sloganin mukaisesti eli ”hyvin tuettu perhe on hyvin valvottu perhe”. Perheen saadessa tarvitsemansa tuen ja palvelut, yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa on hyvää ja luottamuksellista. Lisäksi mahdollisiin kriiseihin tai epäkohtiin reagoidaan ajoissa ja tarvittavassa laajuudessa. Valitettavasti tiedämme, että valvojien eli sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärä on edelleen suuri ja työntekijöiden vaihtuvuus on suurta. Tällöin aikaa lapsen ja perheen tapaamiseen ei välttämättä ole, vaikka halua olisikin. Sijoitetut lapset ovat traumatisoituneita ja vaativahoitoisia. Perheen jäädessä vaille tukea ja valvontaa on mahdollista, että perheen kasvatuskäytännöt eivät ole enää yleisesti hyväksytyin linjan mukaisia, ja lapsi kokee huonoa kohtelua tai jopa kaltoinkohtelua sijaisperheessä.

Perhehoidon valvonnan korttitalo rakentuu yhden epävarman kortin – kunnan kiireisen sosiaalityöntekijän – varaan. Tähän kiinnitti huomiota myös eduskunnan oikeusasiamies vuoden 2019 vuosikertomuksessaan, jossa todetaan, että valvonnan jakautuminen eri toimijoille ja asian monimutkainen sääntely vaikeuttavat tehokasta ohjaus- ja valvontatoimintaa sekä lisäävät riskiä siitä, että valvontaa jää myös tekemättä. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää perhehoidon valvontaan, jonka pitäisi toteutua nykyistä yhdenmukaisempaan eri puolella Suomea. (Tarkastusvaliokunta 2021.)

Osaamista sijaishuoltoon -hanke keskittyy pääosin lastensuojelulaitoksiin: ohjaajien kouluttamiseen ja oppilaitosyhteistyön kehittämiseen. Tämä kurkistus perhehoitoon oli kirjoitettu hankesuunnitelmaamme perhehoidon valvonnan kehittämispäivän näkökulmasta. Halusimme kuitenkin kuulla perhehoidon tilanteesta laajemminkin, ja Mitä kuuluu perhehoitoon -raporttia varten kysyimme kokemuksia kaikilta perhehoidon osapuolilta: toimeksiantosuhteisilta perhehoitajilta, perhehoitoon sijoitetun lapsen asioista vastaavilta sosiaalityöntekijöiltä ja perheisiin sijoitetuilta lapsilta. Aktiivisimpia vastaajia olivat perhehoitajat: saimme kyselyymme 95 vastausta perhehoitajilta ympäri Suomea. Sosiaalityöntekijöiltä vastauksia kertyi 35 ja perheisiin sijoitetuilta lapsilta ja nuorilta 19.

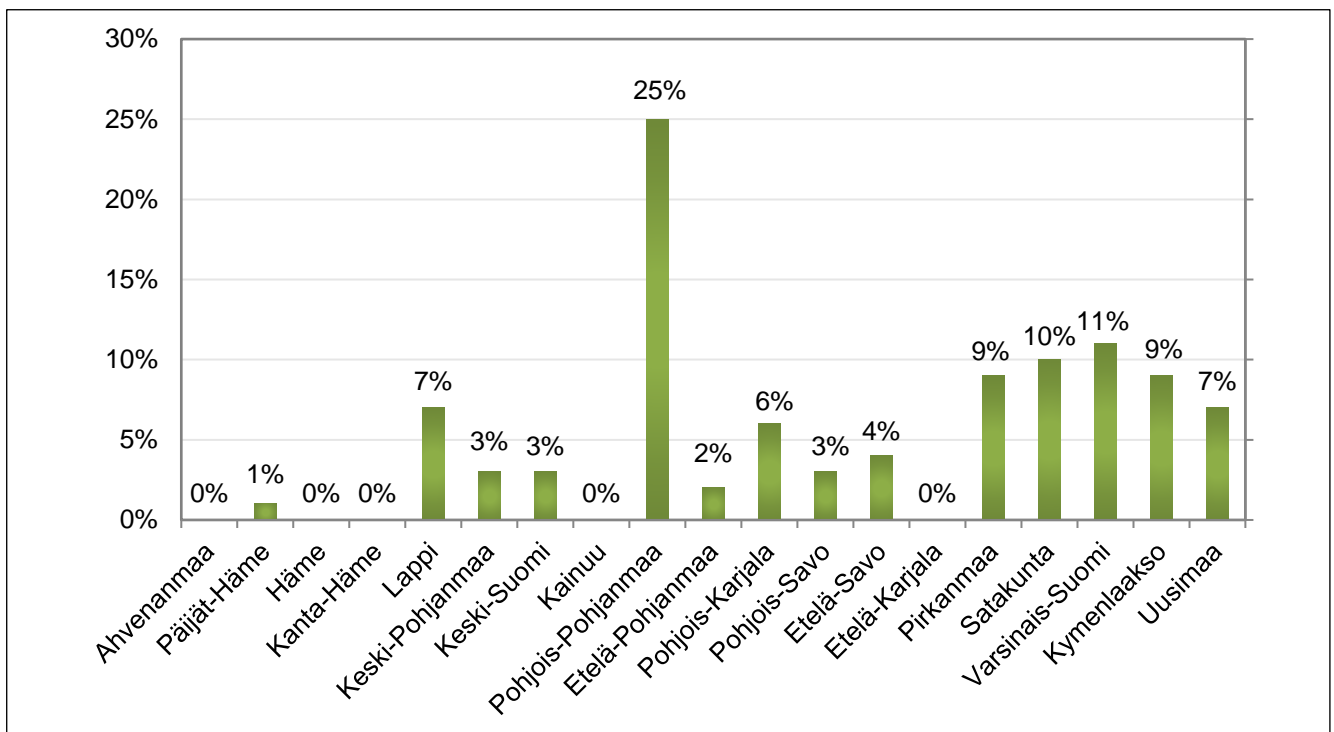
Kiitämme lämpimästi kaikkia vastaajia. Te avasitte meille perhehoidon eri puolia ja haasteita, jotka tulevat esiin kaikkien osapuolten vastauksissa. Toivomme, että raportti tuo lisäymmärrystä haastavaan aiheeseen ja hankkeemme tavoitteen mukaisesti lisää osaamista sijaishuoltoon.

OSA 1: Perhehoitajat

1 Vastaajien taustatiedot

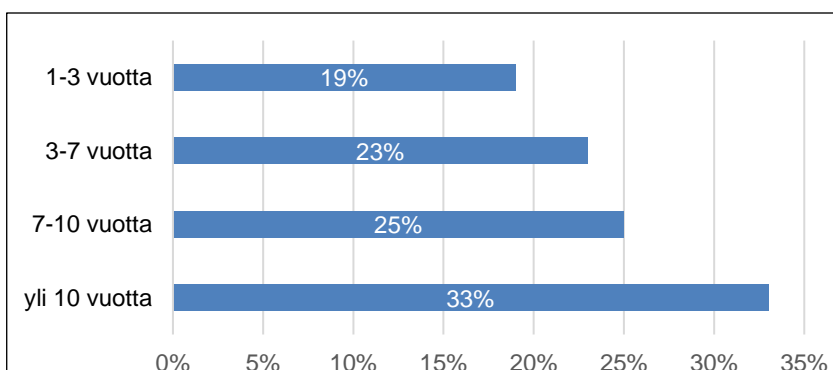
Kyselyyn vastasi 95 perhehoitajaa ympäri Suomea. Perhehoitajien ja perheisiin sijoitettujen nuorten kyselyjä jaettiin monien eri verkostojen kautta. Kyselyä jakoivat kunnat, yksityiset palveluntuottajat, Perhehoitoliiton alueelliset yhdistykset sekä Perhehoitoliitto jäsenkirjeessään ja omilla somekanavillaan. Eniten vastauksia kysely sai ymmärrettävästi OSSI- hankkeen kotiseudulta Pohjois-Pohjanmaalta. Toisaalta Pohjois-Pohjanmaalla lapset sijoitetaan perhehoitoon muuta maata useammin, 72 % sijoitetuista lapsista sijoitettiin perheisiin vuonna 2019 (THL 2019).

Kuvio 1. Perhehoitajien kyselyyn vastanneet maakunnittain, n=95

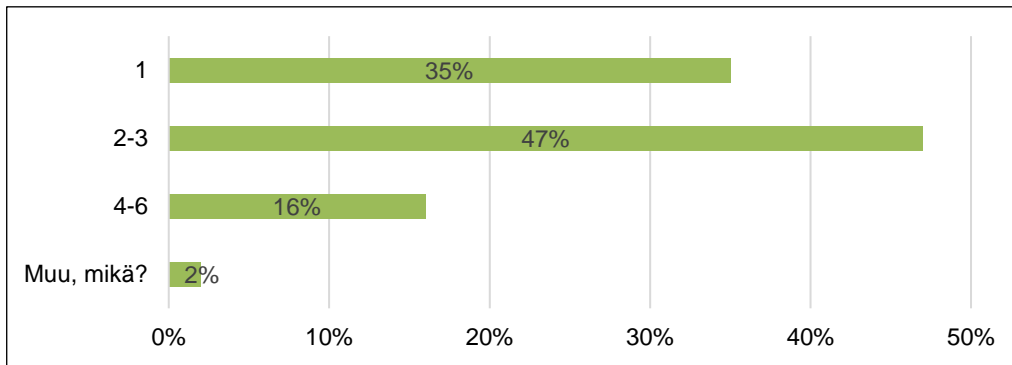

Kysyimme vastaajilta myös muita taustakysymyksiä. Halusimme tietää, kauanko he ovat toimineet perhehoitajina ja montako lasta heidän perheeseensä oli sijoitettuna. Kyselyyn vastasi kokeneita perhehoitajia: yli puolet vastaajista oli toiminut perhehoitajina yli 7 vuoden ajan.

Kuvio 2: Kauanko olet toiminut perhehoitajana?

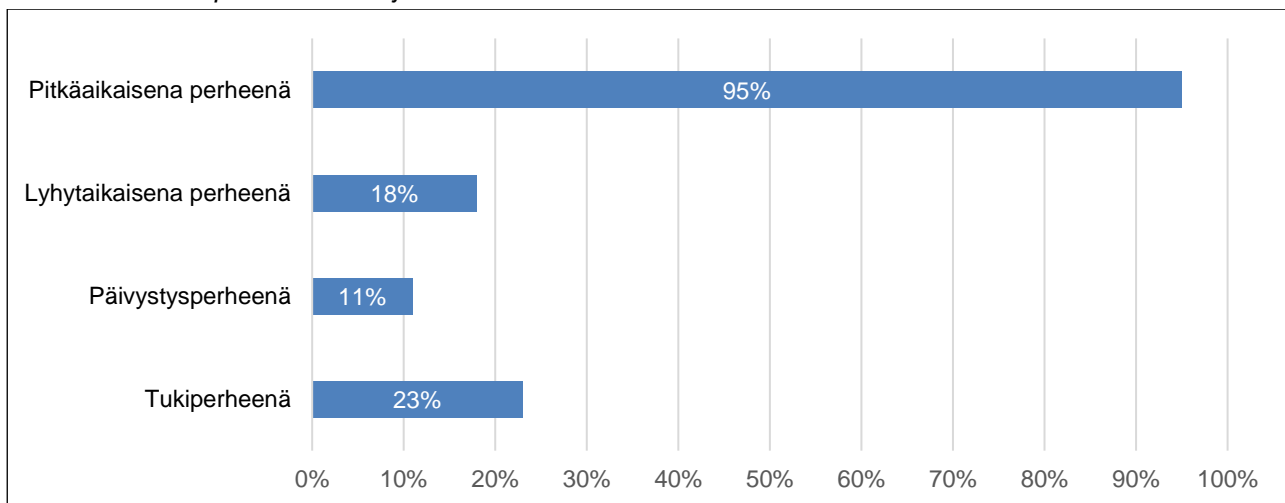
Kuvio 3: Montako lasta perheeseesi on sijoitettu tällä hetkellä?

Vastaajaperheisiin oli yleisimmin sijoitettu 2-3 lasta. Perhehoitolain (263/2015) mukaan perheessä voidaan hoitaa enintään neljää henkilöä, mukaan lukien samassa taloudessa asuvat perheen omat alle kouluikäiset lapset tai muut erityistä tukea tai huolenpitoa vaativat henkilöt.

Suurin osa vastaajista toimi pitkäaikaisena perheenä. Se tarkoittaa, että sijoitetut lapset asuvat perheessä useita vuosia, usein täysi-ikäistymiseen saakka. Monet sijaisperheet toimivat samaan aikaan myös tukiperheinä.

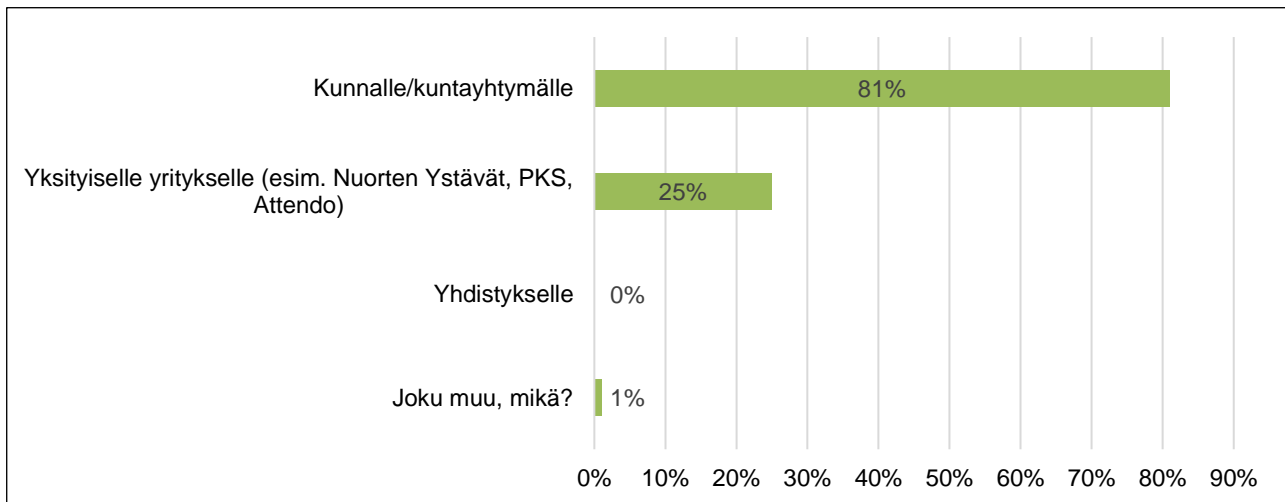
Kuvio 4: Millaista perhehoitoa tarjoatte? Toimitteko

Suomessa perhehoitaja ja lapsen sijoittanut kunta tekevät aina keskenään toimeksiantosopimuksen. Sijaisperheitä voivat kouluttaa ja välittää kuntien lisäksi myös muut tahot. Yksi perhehoidon erityispiirteistä sijaishuollon kentällä on se, että se toteutuu julkisen ja yksityisen toimijuuden rajapinnalla. Toimeksiantosopimuksessa sovitaan yleensä esimerkiksi sijaisvanhempien vastuut ja velvollisuudet, perhehoidon palkkiot ja kulukorvaukset, perhehoitajien vapaat ja lomat sekä erityisen tuen tarve. Lisäksi toimeksiantosopimukseen kirjataan perhehoitajien koulutuksesta, työnohjauksesta ja valmennuksesta sekä perhehoitajien ennakkovalmennuksesta. (Säisänen 2020, 16-17.)

Sijaisperheistä on kunnissa jatkuva pula ja perhehoidon ostopalvelut laajenevat jatkuvasti. Yksityinen perhehoidon toimija voi tarjota perheelle kuntia parempia etuja; esimerkiksi paremman palkkion, tukea, koulutusta ja vertaistoimintaa. OSSIn kyselyyn vastanneista perhehoitajista suurin osa toimi kuntien sijaisperheinä. Taulukon loppulukema ei ole 100 %, sillä perhe voi toimia yhtä aikaa sekä kunnan sijaisperheenä yhden sijoitetun lapsen osalta ja yksityisen toimijan kautta toisen lapsen osalta.

Kuvio 5. Perhehoitajana toimittiin:

Jokin muu, mikä? -kohdan vastaukset: SOS-Lapsikylä

2 Yhteistyö ja palvelut

Yhteistyön sijoittajakunnan sosiaalityöntekijän ja perhehoitajan välillä tulisi sujua hyvin, jotta lapsen etu toteutuu. Yhteistyö lapsen, lapsen huoltajan ja vanhemman, lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja lapsen tosiasiallisesta huollosta vastaavan perhehoitajan välillä, mahdollistaa lapsen suotuisan kehityksen ja hyvinvoinnin turvaamisen sijaishuollon aikana parhaiten. Sosiaalityöntekijän tulisi olla perillä lapsen tilanteesta ja myöntää lapselle ja hänen huoltajalleen/vanhemmalle sekä perhehoitajalle lapsen suotuisan kehityksen ja hyvinvoinnin turvaamisen kannalta tarvitsemat palvelut. (Araneva 2018, 50.) Sosiaalityöntekijä on vastuussa suurista päätöksistä lapsen elämässä, ja jotta hän osaisi toimia oikein, hänen tulisi tuntea lapsi ja hänen tilanteensa. Etenkin pienten lasten kohdalla tämä edellyttää tiivistä yhteistyötä myös lapsesta huolta pitävän sijaisperheen kanssa.

Yhteistyö sijoitetun lapsen asioissa

Kyselymme mukaan perhehoitajat ovat melko tyytyväisiä sosiaalityöntekijöiden toimintaan lapsen asioissa. Kysymyksiin liittyvissä avoimissa vastauksissa oli avattu etenkin asioita, jotka eivät toimi. Hyvin toimivia asioita ei avata avovastauksissa samalla tavalla. Hajonta on silti suurta: kaikissa kysymyksissä vastaajat antoivat sosiaalityöntekijöille sekä arvosanoja erinomainen että heikko. Eniten tyytymättömyyttä aiheutti sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus, joka aiheuttaa haasteita sijaisperheen arkeen. Uusi sosiaalityöntekijä joutuu tutustumaan uudelleen sekä lapseen että koko sijaisperheeseen. Tämä käy selvästi ilmi kysymykseen liittyvissä kommentteissa.

”Kuuden vuoden aikana sosiaalityöntekijä on vaihtunut kuusi kertaa.”

”huono, vaihtunut kolme kertaa vuoden sisällä.”

”Erityisen ikävää kun välillä ei tiennyt kuka on ja onko kukaan.”

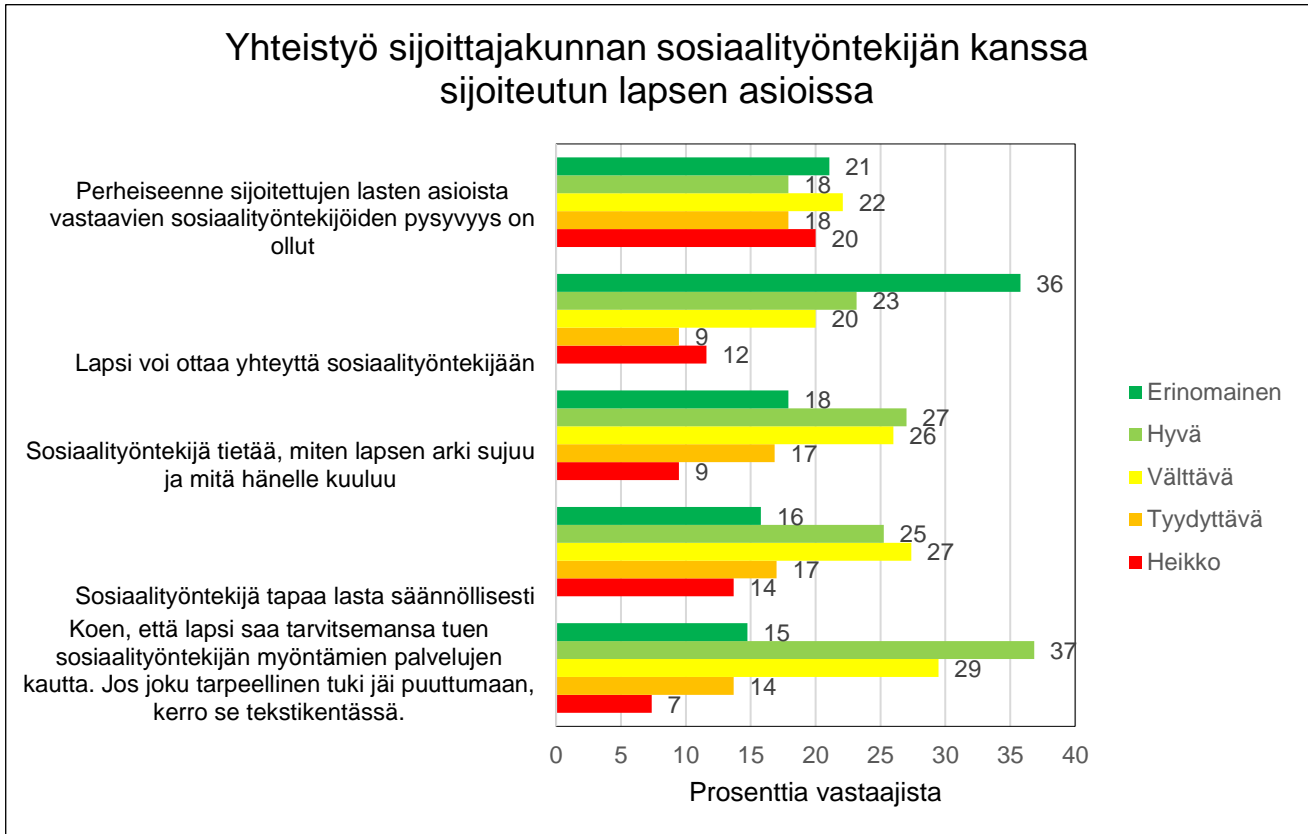
”Taas vaihtui vuodenvaihteessa, hankaloittaa suuresti lasten asioiden hoitoa. Uusi työntekijä ei kuitenkaan ehdi paneutua lapsen aikaisempiin vaiheisiin!”

Perhehoidon sujuvuudessa kyse on usein siitä, miten sosiaalityöntekijän ja perhehoitajan näkemykset lapsen tilanteesta ja tarvittavista palveluista kohtaavat. Vastauksista käy ilmi, ettei sosiaalityöntekijän pysyvyyskään ole aina toivottu asia, jos yhteistyötä ei koettu sujuvaksi.

”Aina sama (usean vuoden)”

”Olisimme halunneet vaihtoa, emme saaneet. Pysyvyys ei mielestämme ole se tärkein, vaan että sosiaalityöntekijä olisi lapsen puolella, eikä biovanhemman, niinkuin meidän kohdalla. Tärkeintä on että hän olisi kiinnostunut tutustumaan lapsen taustoihin ja niiden vaikutuksesta tässä ja nyt, mutta häntä ei ole kiinnostanut. Ei ketään kolmesta jotka olleet 9v aikana.”

Kuvio 6 Yhteistyön sujuminen sijoittajakunnan sosiaalityöntekijän kanssa

Perhehoitajien vastausten mukaan sosiaalityöntekijät tietävät kohtuullisen hyvin, miten lapsen arki sujuu ja mitä hänelle kuuluu. Avointen vastausten perusteella kävi ilmi, ettei se useinkaan johdu sosiaalityöntekijöiden omasta aktiivisuudesta vaan siitä, että perhehoitajat katsovat tehtäväkseen pitää sosiaalityöntekijä kartalla lapsen asioista.

”Tietää, jos häntä informoi, yleensä kyselyä toisin päin ei ole.”

”Tietää luultavasti melko hyvin, koska olen avoin ja soittelen ja kerron kuulumisia.”

”Tietävät koska me aina kerromme heille kaiken, lapset vielä sen verran pieniä etteivät osaa itse kertoa.”

Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudesta on puhuttu jo vuosia. Ilmiön vaikutuksesta sijoitettujen lasten ja nuorten elämään on kerrottu esimerkiksi Pesäpuu ry:n 101 kirjettä -julkaisussa (Kaijanen, Koskenkorva & Westlund 2020). Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus ja kiire näkyvät toistuvasti myös tämän kyselyn eri kysymysten vastauksissa.

”Ei. Käyn yksin hoitopalavereissa, koulu palavereissa, sovin vanhempien tapaamiset.”

”Jatkuva työntekijöiden vaihtuminen, vaikeaa saada tapaamisia järjestymään.”

”Ei kuuntele.”

Lapsen ja sosiaalityöntekijän suhdetta ja lapsen mahdollisuutta ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijäänsä on viime vuosina korostettu monissa julkaisuissa ja esimerkiksi EOAM:n päätöksissä (EOAR/1829/2019). Luottamuksellinen suhde sosiaalityöntekijään ja mahdollisuus yhteydenottoon matalalla kynnyksellä voi estää esimerkiksi lapsen kaltoinkohtelua. Perhehoitajien mielestä lapsilla on hyvä mahdollisuudet ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijöihinsä. Avoimissa vastauksissa kerrotaan onnistuneista tapauksista, mutta myös haasteista, joita on erityisesti pienten lasten kohdalla.

"Lapsi on vielä pieni."

"Meillä lapset tosi pieniä vielä, niin heidän itse vaikea ottaa yhteyttä, mutta toki sos.tt käyvät meillä. Ja lapset voivat siinä jutella."

"Voi ottaa, ja onkin yhteydessä."

"Ei käytä vielä puhelinta."

"Kaikilla lapsilla on sossujen numerot ja kannustamme nuoria ottamaan asioissa yhteyttä. Hyvin vastaavat nuorille itselleen."

Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus ja huono tavoitettavuus nousivat esiin näissäkin vastauksissa.

"Jos saisi kiinni."

"On numero ja yhteystiedot mutta nuori nauroi ei hän ei etes tunne sos.työntekijää, miksi soittaisi oudolle ihmiselle."

Sosiaalityöntekijä tapaa lasta säännöllisesti -väittämän vastaukset jakautuivat kaikkiin vastausvaihtoehtoihin. Tässä myös kyselyn tekijä huomasi virheensä, sillä säännöllinen tapaaminen olisi pitänyt määritellä. Eräs vastaaja olikin kommentoinut kysymystä osuvasti *"Mikä on säännöllisesti? Meillä 1-2 kertaa vuodessa."*

Monet vastaajat kertoivat sosiaalityöntekijän tapaavan lasta säännöllisesti kerran vuodessa, asiakassuunnitelman tarkastamisen yhteydessä. Perhehoitoliitto on 12.1.2021 jättämässään kannanotossa toivonut kuntien sosiaalityön yhteistyön sijaisperheiden kanssa lisääntyvän sekä molemminpuolisen yhteydenpidon että tapaamisten osalta. Perhehoitoliiton kannanotossa ehdotetaan, että sosiaalityöntekijä tapaisi koko sijaisperhettä ja sijoitettua lasta henkilökohtaisesti vähintään neljä kertaa vuodessa. (Perhehoitoliitto 2021.) OSSIn kyselyn vastausten perusteella tapaamistiheyden määrittämiselle olisi syytä, sillä hyväksikin kehuttu sosiaalityöntekijä ehti tavata lasta kasvokkain vain kahdesti vuodessa.

"1 krt/ vuodessa, välillä vähemmän."

"1-3krt/vuosi."

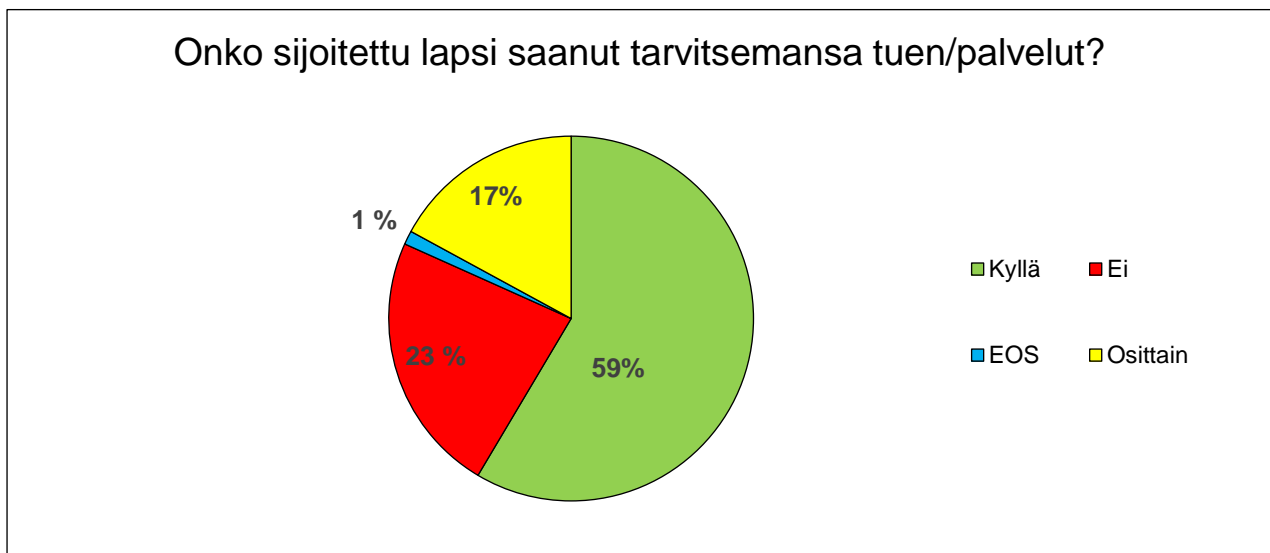
”Sosiaalityöntekijät vaihtuvat noin vuoden välein ja todella tärkeää tietoa unohtuu. Tieto ei myöskään siirry vaan aina aloitetaan ”alusta”, tämä kaikkien kolmen kunnan kanssa joista meillä on lapsia.”

”Sosiaalityöntekijämme on huippu ja tapaa lapsia parhaansa mukaan, n. 2 krt vuodessa plus puhelut/videopuhelut. Yleisellä tasolla mielestäni tämä ei kuitenkaan ole riittävästi ottaen huomioon, että sosti tekee lapsen elämään liittyvät päätökset. Liikaa pohjaututaan sijaisvanhempien ja muiden aikuisten näkemyksiin. Lapsi ei tule tarpeeksi nähdyksi ja kuulluksi nykyisillä resursseilla! Tapaamisia pitäisi olla tilanteesta riippuen 3-5 vuodessa. Tähän tarvittaisiin laajaa työskentelytavan muutosta koko sijaishuollon alueella.”

Sijoitetun lapsen saamat tuki ja palvelut

Kysyimme perhehoitajilta, ovatko heille sijoitetut lapset heidän mielestään saaneet tarvittavat palvelut. Tämä on merkityksellinen tieto siksi, että tarvittavien palveluiden saamisella on vaikutusta lapsen käyttäytymiseen sijaisperheessä ja siten perhehoitajan jaksamiseen.

Kuvio 7. Onko sijoitettu lapsi saanut tarvittavat palvelut perhehoitajan mielestä.

Enemmistö perhehoitajista on sitä mieltä, että lapsi on saanut tarvitsemansa palvelut. Avoimissa vastauksissa oli paljon pelkkiä ”kyllä” vastauksia, mutta myös vastauksia, joissa kerrottiin mitä palveluiden saaminen oli perhehoitajalta edellyttänyt.

”Kyllä mutta hitaasti.”

”On, mutta itse on pitänyt palvelut hakea.”

”Kyllä, kun olen itse ollut aktiivinen ja hakenut tukea julkisesta terveydenhuollosta.”

”Kyllä lopulta kovan taistelun jälkeen.”

”Pääasiassa kyllä, koska vaadin niin kauan että nuori saa. Kovaa nahkaa vaatii.”

Osittain-vastauksiin luetaan vastaukset, joissa lapsi on saanut joitain palveluita, muttei kaikkia tarvitsemiaan. Joissakin tapauksissa tarvittava palvelu oli saatu, mutta liian hitaasti. Lisäksi vastauksissa todettiin, että sosiaalityöntekijän vaihtuminen on voinut muuttaa tilannetta suuntaan tai toiseen. Joissakin tapauksissa kyse on siitä, että lapsi tai nuori ei ole halunnut ottaa palveluja vastaan. Kuiluja on myös palvelujen välillä, esimerkiksi nivelvaiheessa siirryttäessä lastenpsykiatriasta nuorisopsykiatriaan.

”On ja ei, riippuu täysin sosiaalityöntekijästä, miten lapsi palvelunsa saa. Aina täytyy huomioida, että voi olla myös sosiaalityöntekijöitä, jotka eivät pysty rakentamaan yhteistyöhön sijaisperheen kanssa, jolloin avunsaaminen voi olla todella haastavaa.”

”Huonot kokemukset lastensuojelun kanssa ovat tehneet sen, ettei lapset ole vastaanottavaisia.”

”Aluksi ei saanut juuri mitään apua ja eka vuodet olivat näin. Meni vuosia, että sostt olisi edes tavannut lastamme. Sitten tt vaihtui ja yhteydenpito on ollut parempaa uusien työntekijöiden kanssa.”

”13v siirtyi lastenpsykiatrian polin asiakkuudesta nuorisopuolelle, eikä siirtoa hoidettu mitenkään järkevästi. Putosi täysin tyhjän päälle, eikä vielääkään ole saatu asiakkuutta kuntoon, koska prosessit ottavat aikaa. Oletettiin toki, että siirtymä menisi nätisti ja kaikki resurssiasiat olisi hoidettu lastenpuolen asiakkuuden loppupuolella kuntoon, eikä lähdetty miettimään vasta kun se lasten puoli loppui ja tuli ensimmäinen aloituskäynti nuorisopuolella.”

Palveluiden tai tuen saamatta jääminen voi vastausten perusteella johtua monesta syystä. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus tai se, etteivät sosiaalityöntekijät ehdi hoitaa lapsen asioita mainitaan usein näissäkin vastauksissa. Toisena suurena syynä mainitaan päihde- ja mielenterveyspalveluiden jonot ja huono palveluiden saatavuus. Palveluiden saamatta jääminen vaikuttaa lapseen ja perheisiin tavalla tai toisella, joskus tilanteet voivat johtaa siihen, ettei lapsi voi oireidensa vuoksi asua enää perheessä. Heino, Forsell, Eriksson, Känkänen, Santalahti & Tapiola (2018, 4) toteavatkin järjestelmän tuottavan helposti sijoitusten katkeamisia ja lasten pompottelua, kun pienille lapsille pyritään löytämään paikka ensisijaisesti perhehoidosta, ja kun terapeuttista työtä ei ole kyetty tarjoamaan eikä sijaisperhettä ole kyetty tukemaan riittävästi.

”Ei ole nähnyt nykyistä sosiaalityöntekijäänsä kuin kerran, vaikka ollut jo kuukausia. Nykyinen sosiaalityöntekijä ei ole osallistunut lapsen palaveriin esim. vasu. Tehtyjä sopimuksia ei ole toimitettu pyynnöstä huolimatta kirjallisina perhehoitajille.”

”Ei. Sosiaalityöntekijä on lapsen virallinen taho hoitaa hänen asioitaan, ja siinä on selvästi 'puutetta' tai ainakin jonkinlaista jäməkättömyyttä kun pitäisi olla tekemisissä toisen

viranomaisen kanssa kuten poliisi. Jo pelkästään siinä tuntuu, että viranomaiset mielitelevät toisiaan asioiden hoidossa, vaikka toinen on lapsen asioita hoitava.”

”Terapiapalveluihin on valtavat jonot. Aina vaihtuville sosiaalityöntekijöille ei aina aukea lapsen tarpeet vaan niitä pitää vääntää rautalangasta. Eikä aina sittenkään ole löytynyt ymmärrystä kun ei ole sitä tuntumaa minkä pysyvyys toisi lapsen asioihin.”

”Ei. Ei ole tarjolla. Itsetuhoinen nuori saa odottaa apua kuukausia.”

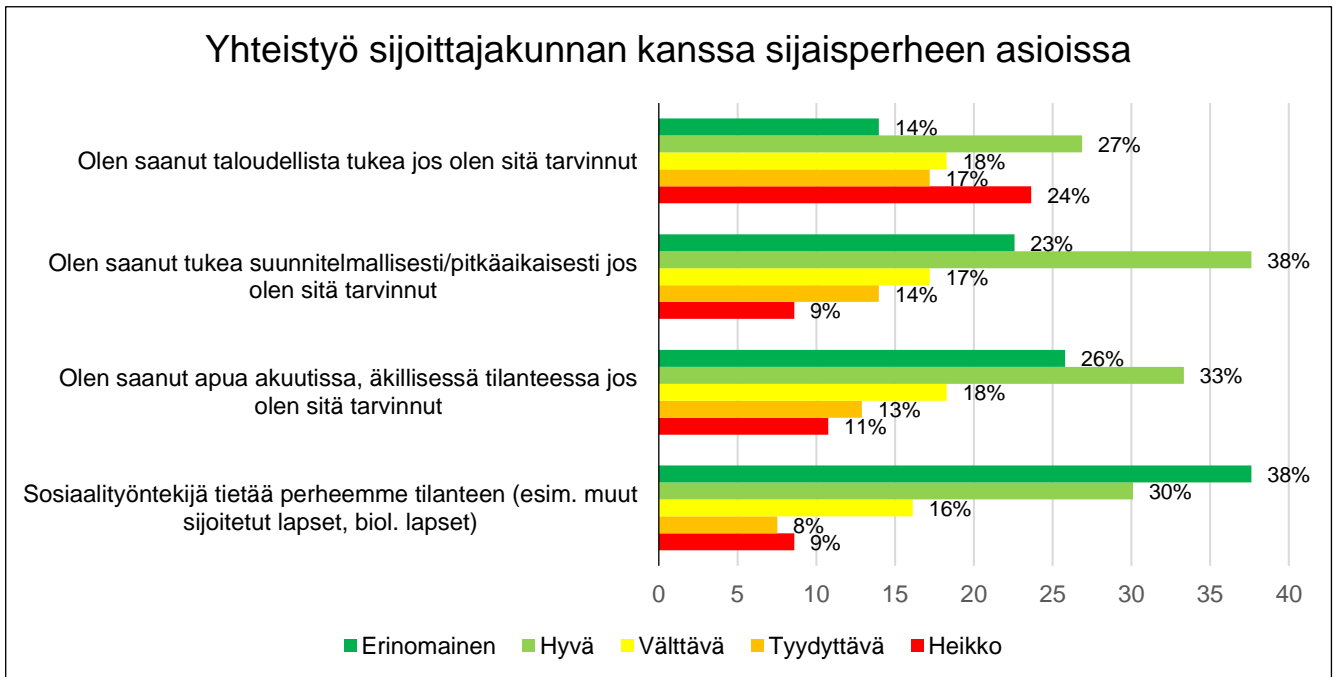
”Evätty rahan takia esim. kartoitus erikoisyksikössä päihde/häiriökartoituksen takia, psykalta lääkärin lähete. Sosiaalitoimi ei edes vaivautunut kertomaan sijaisperheelle vaan odotimme 6 kk turhaan mikä johti tilanteen vaaralliseen eskaloitumiseen.”

”Sostyöntekijöiden vaihtuvuus hankaloittaa asioiden hoitoa. Uusi työntekijä ei tiedä/kerkeä paneutua lapsen aikaisempiin vaiheisiin. Ns hiljainen tieto lapsen vaiheista puuttuu. Työntekijät eivät kirjaa edes tärkeitä asioita papereihin. Tyyliin; ai, onko tällä nuorella velikin jossain?”

Yhteistyö sijaisperheen asioissa

Koko sijaisperheen hyvinvointi vaikuttaa suuresti myös perheeseen sijoitetun lapsen elämään. Perhehoitolain (263/2015) nojalla perhehoitajalle tulee järjestää tiedollista ja emotionaalista tukea lapsen- hoito- ja kasvatustehtävään (Araneva 2018, 177). Mikäli perhehoitaja joutuu murehtimaan taloudellista toimeentuloa, kokee tarvitsevansa työnohjausta tai kaipaisi apua biologisen lapsensa haastavaan käytökseen, se vaikuttaa väistämättä myös sijoitetun lapsen elämään. Tämän takia on tärkeää, että sosiaalityöntekijä tuntee koko sijaisperheen tilanteen. Perhettä tukevilla palveluilla tuetaan myös sijoitettua lasta. Haasteita aiheuttaa perhehoitajan sijaishuollossa olevan lapsen hoito- ja kasvatustehtävän tukeminen sosiaalihuoltolain tai lastensuojelulain mukaisilla sosiaalipalveluilla, jos se järjestetään sijaishuollon aikaisena erityisenä tukena lapselle asiakassuunnitelman mukaisesti. Vaikka perhehoitaja hoitaa julkista hallintotehtävää, on hänelläkin esimerkiksi kriisin yhteydessä yhtäläinen oikeus perustuslain (731/1999) mukaisiin sosiaali – ja terveydenhuollon palveluihin. Tällöin sosiaalihuollon palveluiden järjestämisen syynä on perhehoitajan henkilökohtaiseen elämään liittyvä tuen tarve, joka ei liity sijoitettuun lapseen ja tällöin perhehoitaja on sosiaalihuollon asiakas. (Araneva 2018, 177-178.)

Kuvio 8. Yhteistyö sijoittajakunnan kanssa koko sijaisperheen asioissa.

Vastausten perusteella perhehoitajat kokevat taloudellisen tuen saamisen $\text{\O}$ erilaisista tukimuodoista haastavimmaksi. Perhehoitajuus itsessään on haastava ammatti, sillä vaikka monet perhehoitajat toimivat kokopäiväisesti tehtävässään, heille ei kerry esimerkiksi oikeutta ansiosidonnaiseen päivärahaan. Osassa kuntia lapsen hoitoisuutta myös arvioidaan määräjain, ja jos lapsen vointi paranee, voi perhehoitajan lapsen hoitoisuuteen perustuva palkkio laskea. Työnä perhehoitajuus sisältää aina epävarmuuden jatkosta, sillä sijoitukset ovat aina vain toistaiseksi voimassa olevia ja voivat päättyä nopeastikin perhehoitajasta riippumattomista syistä. Koronakeväänä perhehoitajien keskusteluryhmissä puhuttiin ihan todellisesta rahapulasta, ennen kuin kunnat saivat kouluruokailua paikkaavan ruokahuollon toimimaan. Perheen köyhyys on monelle häpeällinen asia, josta ei mielellään puhuta. Taloudellinen tilanne vaikuttaa sekä lapsen että koko perheen hyvinvointiin, ja kuuluu sen vuoksi asioihin, jotka sosiaalityöntekijän pitäisi ottaa puheeksi.

”En ole uskaltanut pyytää, koska palkkionkin haluavat maksaa miniminä, vaikka kuuluisi korotettua.”

”Höpö höpö. Lopetin lapsen harrastuksen kun sitä ei tuettu, ei ollut vara maksaa. Samaan syssyyn hoitopalkkio tipahti 800e”

”Pienestä kunnasta tuetaan perustellusti erinomaisesti. Toisesta kunnasta ei anneta ainakaan sitä mitä pyydät. Kohdellaan huonosti ja annetaan ymmärtää, että kaikki pyynnöt on ahneutta. Monesti ymmärretään perusteet, mutta vastaus on ei.”

”No en todella viimeiseen 5 vuoteen. Palkkiot on ajettu alas ja palkkiota pienennetään jos saa lapsen asiat etenemään hoitoisuuden muuttuessa.”

Yli puolet vastaajista ovat tyytyväisiä perhehoitajien saamaan tukeen. Vastauksista käy kuitenkin ilmi, että usein tuki ei ole tullut sijoittavan kunnan sosiaalityöntekijän kautta vaan esimerkiksi sosiaalipäivystyksestä, koulusta, tai sijoituksen palveluntarjoajalta.

”Joskus. Pääasiassa selviän omalla verkostolla.”

”Mentorointi on paras apu pitkäaikaiseen tukeen!”

”Lomaperhe onnistunut lopulta pitkän suunnittelun jälkeen.”

”Kyllä, sosiaalitoimen päivystyksestä.”

”Olen saanut PKSn kautta, en kunnan.”

”Akuuteissa tilanteissa apu tulee liian hitaasti.”

Vastaajien mukaan sosiaalityöntekijät tietävät sijaisperheen tilanteen hyvin samasta syystä kuin sijoitetun lapsenkin: koska perhehoitajat tiedottavat asiasta. Muutamassa vastauksessa tuli esiin perhetilanteesta tiedottamiseen liittyvät haasteet, jos sijoitettuja lapsia on eri kunnista/toimijoilta. Tällöin salassapitovelvollisuus estää perhehoitajaa puhumasta muista lapsista ja heidän haasteistaan, jotka voivat vaikuttaa myös muihin sijoitettuihin lapsiin.

”Ei tiedä perheen kokonaisuutta koska en saa puhua toisten kuntien sijoittamista lapsista.”

”Vain omalla vastuulla olevat (lapset) kiinnostavat.”

Sijaisperheen saamat palvelut

Kuvio 9. Oletko sijaisperheenä kokenut saavasi tarvittavan tuen/palvelut?

Sijaisperheen saamat palvelut voivat liittyä perhehoitolain mukaisiin vapaisiin, keskustelutukeen, koulutuksiin tai esimerkiksi lastenhoitoapuun. Lisäksi kysymyksessä pyydettiin esittämään toiveita siitä, mistä palveluista perhehoitajille voisi olla apua.

Kaksi kolmasosaa vastaajista koki saaneensa perheensä tarvitsemat palvelut. Palvelujen saaminen oli kuitenkin saattanut vaatia melkoisia ponnistuksia ja perhehoitajan oli usein itse pitänyt esimerkiksi etsiä lapsille sopiva hoitopaikka, jotta hänen lakisääteiset vapaansa mahdollistuivat.

”Olen saanut pääsääntöisesti, mutta aina pitää olla todella pätevät perustelut ja esimerkiksi lomittajat ja tilapäishoitajat pitää löytyä omasta takaa, sitten yleensä asia menee eteenpäin.”

”Olen saanut tarvitsemani tuen, mutta tuen saanti on vaatinut tilanteiden kärjistymisen ja pitkälliset perustelut. Tuen saantiin liittyy sijoittavalta taholta epäily perhehoitajan osaamisesta ja jaksamisesta. Tämä hankaloittaa tuen hakemista sekä saamista.”

”Tukitiimistä olen saanut puoleksi vuodeksi kerrallaan... Aina saa jännittää miten jatkossa.”

”Perustuki on erityisen hyvää palveluntarjoajalla. Eri ammattiryhmien konsultointiin olisi hyvä saada nopeutta ja joustavuutta. Esim. seksuaaliterapeutin konsultaatio mahdollisuus arjen asioihin ja traumoihin liittyen. Aina ei tarvitsisi olla hätä kyseessä vaan ennaltaehkäisevä konsultointi voisi auttaa paljon.”

”Olemme saaneet akuuteissa tilanteissa sekä arjessa tukea sekä apua kiitettävästi.”

Perhehoitajat, jotka kokivat, että eivät ole saaneet tarvittavia palveluita tai tukea, eivät vastausten perusteella vaatineet kohtuuttomia. Usein kyse oli lakisääteisistä vapaista, palkkioista ja osin sijoitetulle lapselle suunnatuista palveluista. Myös työnohjaus mainittiin yleisesti sekä myönnettyissä että evätyissä palveluissa.

”Enemmän lomaa. Vaikka on tukiperhe, heille ei aina sovi ottaa lasta. Myös lapsille suunnatut leirit ovat jääneet välistä lapsen erityisyyden tai välimatkojen takia.”

”Aluksi ei saatu minkäänlaista tukea esim. perhehoidon palkkioita ei maksettu oikein 3 ensimmäistä kuukautta. Lapset olivat huonokuntoisia meille saapuessa, lapset jäivät ilman tukea ja me jäimme ilman tukea. Työnohjaus on saatu taistelun kautta.”

”Olen saanut, no jaa... alku oli todella vaikeaa, edes korvaukset ei kuuluneet minulle. Sain kuitenkin hoitaa lapsia.”

”Työnohjausta olen kaivannut joka lopetettiin minulta kunnan taloudellisista syistä.”

Perhehoitajien tuen ja palveluiden kehittämistoiveet palvelujen saamiseen liittyivät usein perhehoidon vapaisiin ja niiden järjestämiseen. Vastausten perusteella perhehoitajien täytyy itse etsiä vapaan mahdollistajat, jotta lakisääteisiä vapaita on mahdollista pitää. Vammaispalveluiden tai laitoshoidon

yhdistäminen perhehoitoon voisi vastaajien mielestä olla yksi vaihtoehto parantaa lasten saamia palveluita.

”Vammaispalvelujen ja sosiaalitoimen palvelut tulisi olla selkeämmät. Perhehoidossa tulisi olla joustavuutta kun lapsella on suuria haasteita esim. lomituksessa tulisi olla sama lomitusoikeus kuin omaishoitajilla (3vrk/kk) sekä loma-aikojen vapaita lisälomituksena. Nyt perhehoitajalla on vähemmän lomitusta kuin biolapsen kanssa olisi, jos omaishoitajan kriteerit täyttyy.”

”Olisi tärkeää että perhehoitajien lomitus toteutuisi oikeasti (moni perhe ilman lomittajaa koska niitä ei ole).”

”Perhehoitajien jaksamista ei tueta, vapaapäiviä hyvin satunnaisesti, esim. Lapsen kotiloma lasketaan vapaapäiväksi, vaikka olet velvoitettu päivystämään 24/7 ja olemaan kotona.”

”Monen haastavan lapsen kohdalla voisi toimia laitos/perhehoito yhteistyönä. Nyt kuitenkin tilanne on hyvin mustavalkoinen. Monessa tilanteessa perhehoitajat voisivat säilyä lapsen elämässä ja tukena (jos lapsi olisi esim. osittain laitoksessa ja osittain perheessä). Liian moni lapsi kokee liian monta sijaishuoltopaikan muutosta eikä kiinnity minnekään > ongelmat/lapsen haasteet vain kasvavat.”

Monessa vastauksessa toivotaan sosiaalityöntekijöiden pysyvyyttä, aikaa sijoitetulle lapselle ja sijaisperheelle. Lisäksi toivotaan aitoa yhteistyötä ja sosiaalityöntekijän tukea lapsen kanssa tehtävään työhön.

”Toivoisin oman ja lapsen suhteen sosiaalityöntekijään olevan läheisempi. Toivoisin myös tunnetta tiimityöstä sosiaalityöntekijän kanssa eikä sitä, että on vain päätösten kohde.”

”Sosiaalityöntekijä ei aina ole ollut ihan tilanteen tasalla. Sosiaalityöntekijät vaihtuvat usein. Pysyvyys ja jatkumo olisi aika kiva.”

”Lapset voivat hyvin, kun sijaisvanhemmat voivat hyvin. Sos.tt voi toiminnallaan viedä paljon jaksamisesta tai tukea sitä.”

”Henkistä tukea olisi tarvittu monessakin kohtaa. Sosiaalityöntekijä ei ota kantaa sijaisvanhempia koskeviin asioihin.”

”Tiedetään sosiaalityöntekijöille olevan paljon työtehtäviä joten usein yritetään itse selviytyä. Ei turhaan halua kuormittaa jo muutenkin kiireisiä sosiaalityöntekijöitä.”

Tilanteeseen väsyminen ja eräänlainen selviytymisen eetos näkyy monissa vastauksissa. Tuen puuttuessa on selvittävä itse tai omien verkostojensa kautta. Palvelut huononevat, mutta lasten vuoksi yritetään jaksaa siihen asti, kunnes voimavarat eivät enää riitä työn tekemiseen.

”Lomapäiviä menee yhdestä kaksi, koska lapset niin haastavia, että tarvitvat kaksi hoitajaa. En ole pyytäessäni päässyt lääkäriin. Työnohjaus on muuttunut

yksilötyönohjauksesta ryhmätyönohjaukseen. Merkittävin tuki tulee keskustelujen kautta muutaman luotettavan perhehoitajan kanssa. Sitten pitää lopettaa, kun ei enää jaksaa.”

Huomionarvoista on, että muutamissa vastauksissa puhutaan pelosta, että perhehoitajan pyytämää apua voidaan käyttää perhettä vastaan. Jos palveluja tai tukea pyytää, voiko se kääntyä perhehoitajaa vastaan ja aiheuttaa vaikka lapsen siirtämisen muualle?

”Olen saanut tarvitsemani tuen, mutta tuen saanti on vaatinut tilanteiden kärjistymisen ja pitkälliset perustelut. Tuen saantiin liittyy sijoittavalta taholta epäily perhehoitajan osaamisesta ja jaksamisesta. Tämä hankaloittaa tuen hakemista sekä saamista.”

Perhehoitolain puutteet ovat yleisesti tiedossa. Perhehoitolaista puuttuu säännös, jossa veloitetaan tai oikeutetaan kirjaamaan merkityksellisiä seikkoja, jotka vaikuttavat perhehoidon tuen suunnitteluun, järjestämiseen, toteuttamiseen ja seurantaan. Perhehoitaja ei ole sosiaalihuollon asiakas, joten mikäli kirjauksia perhehoitajan tuen tarpeesta tai hänen saamastaan tuesta tehdään, on se vapaamuotoista eikä täytä tietosuojavaatimuksia. Lastensuojelulain 33 §:n mukaan lastensuojelun perhehoidossa olevan lapsen elämään ja lastensuojeluasiaan vaikuttavat tiedot olisi kirjattava lasta koskeviin dokumentteihin. Käytännössä tämä ei kuitenkaan aina toteudu, jos perhehoitajan vastuutyöntekijä tai lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä haluaa suojata perheen yksityisyyttä. Perhehoitolakiin tulisi tehdä tarkennuksia, koskien perhehoitolain nojalla perhehoitajalle järjestettävää tukea ja tuen tarpeiden dokumentointia, jotta lapsen edun mukaisten ratkaisujen kokonaisarvioinnin kannalta välttämätön tieto tulee kirjatuksi. (Araneva 2018, 152.)

Perhehoitajien terveystarkastus

1.7.2016 voimaan tulleen perhehoitolain muutoksen mukaan kunnan tulee järjestää päätoimiselle toimeksiantosuhteiselle perhehoitajalle mahdollisuus hyvinvointi- ja terveystarkastukseen joka toinen vuosi ja muille toimeksiantosuhteisille perhehoitajille tarvittaessa.

Perhehoitolaki 15 a § (29.6.2016/510)

Hyvinvointi- ja terveystarkastukset

Kunnan on tarvittaessa järjestettävä toimeksiantosopimuksessa sovittavalla tavalla perhehoitajalle hyvinvointi- ja terveystarkastuksia sekä hänen hyvinvointiaan tukevia sosiaali- ja terveystarkastuksia. Päätoimiselle perhehoitajalle mahdollisuus hyvinvointi- ja terveystarkastukseen on järjestettävä vähintään joka toinen vuosi.

Lakimuutoksen jälkeen Kuntaliitto ohjeisti kuntia muistiossaan 8.6.2017 seuraavasti:

”Monet perhehoitajan hyvinvointi- ja terveysriskit ilmaantuvat pitkäaikaisen perhehoitajuuden aikana. Vaativa perhehoito voi vaikeuttaa sosiaalisten suhteiden ja omien mielenkiinnon kohteiden ylläpitämistä sekä estää riittävän levon. Jos

jaksamisongelmat, sairaudet ja tuen tarve jäävät tunnistamatta, riskit perhehoitajan hyvinvoinnin ja terveyden heikkenemiseen ja samalla perhehoidon laadun heikkenemiseen kasvavat. Hoidettavan perhehoito voi jäädä toivottua lyhyempikestoiseksi ja hoidettava tarvita suunniteltua nopeammin muita palveluita. Muutosten tunnistamiseen tarvitaan säännöllistä seuranta ja arviointia. Tässä hyödynnetään perhehoitajien hyvinvointi- ja terveystarkastuksia.”(Kuntaliitto 2017)

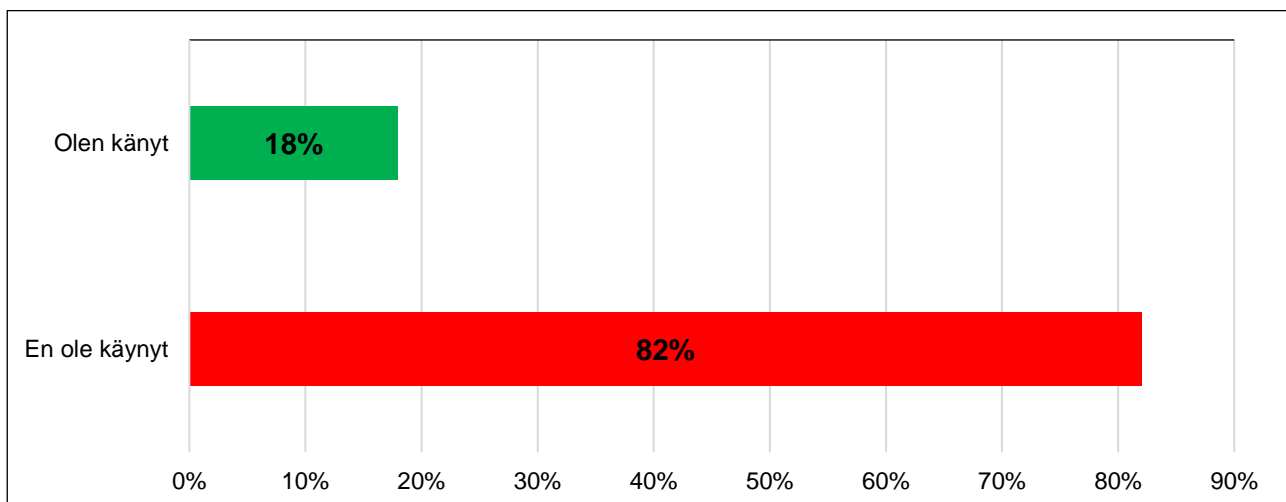
Kuntia neuvottiin, että hyvinvointi- ja terveystarkastuksen voi tehdä terveydenhuollon ammattihenkilö, mutta mikäli mahdollista, hyvinvointi- ja terveystarkastukset tulisi keskittää perhehoidon erityiskysymyksiin perehtyneelle terveydenhuollon ammattihenkilölle (Kuntaliitto 2017).

Kuntaliitto on ohjeensa mukaan nähnyt hyvinvointi- ja terveystarkastuksen paitsi perhehoitajan hyvänä huolenpitona, myös valvontana. Tarkastuksilla myös varmistetaan, että perhehoitaja pysyy työkuunnossa ja perhehoito laadukkaana. Tarkastukseen voidaan ohjeen mukaan myös määrätä: perhehoitajan vastuutyöntekijä voi ohjata perhehoitajan hyvinvointi- ja terveystarkastukseen, jos perhehoitajalla ilmenee jaksamisongelmia tai muita perhehoitoon vaikuttavia tekijöitä. Perhehoitajan kanssa asioivat muut sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöt voivat myös ohjata perhehoitajan hyvinvointi- ja terveystarkastukseen.

Kyselymme saaneiden vastausten perusteella vaikuttaa siltä, että kunnat eivät ole ottaneet hyvinvointi- ja terveystarkastuksia käyttöönsä. Vastausten perusteella alle viidennes perhehoitajista oli käynyt terveystarkastuksessa. Kyselyn muiden kysymysten vastauksista löytyi mainintoja siitä, että perhehoitaja oli yrittänyt päästä terveystarkastukseen tai lääkärille siinä onnistumatta.

Kuvio 10: Oletko käynyt terveystarkastuksessa?

1.7.2016 voimaan tulleen perhehoitolain muutoksen mukaan kunnan tulee järjestää päätoimiselle toimeksiantosuhteiselle perhehoitajalle mahdollisuus hyvinvointi- ja terveystarkastukseen joka toinen vuosi ja muille toimeksiantosuhteisille perhehoitajille tarvittaessa.

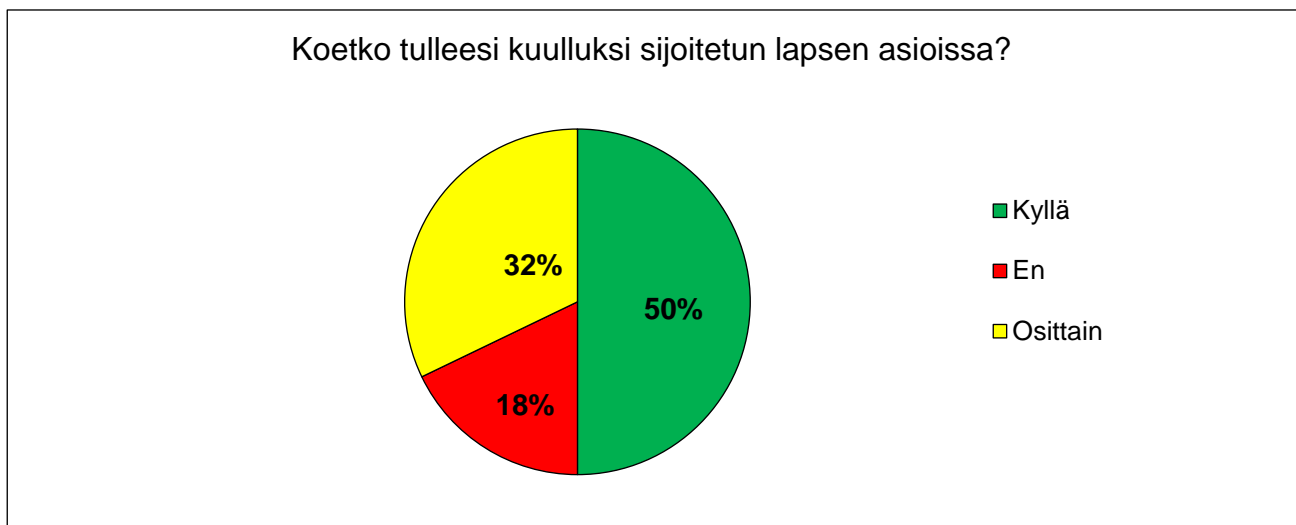

THL:n perhehoidon toimintaohjesuosituksessa (Eriksson & Säles 2021) suositetaan perhehoitajien terveystarkastuksia sekä päätoimiselle perhehoitajalle että perhehoitajille jotka käyvät ansiotyössä perhehoitoperheen ulkopuolella. Myös THL näkee terveystarkastukset keinona, jolla voidaan ehkäistä lapsen perhehoidon ongelmia.

3 Perhehoitajan ääni ja lapsen etu

Lapsen sijoittaminen perhehoitoon yksityiskotiin tuo perhehoitoon oman haasteensa. Siinä missä lastensuojelulaitosten ohjaajat ovat lapsen asioista neuvoteltaessa asiantuntijoita jo koulutuksensakin puolesta, voi perhehoitaja olla täysin eri alan työntekijä. Alan slangi ja käytännöt avautuvat vuosien myötä, mutta vastausten perusteella perhehoitajat kokevat, että heidän kuulemisensa lapsen asioihin ja etuun liittyen jää usein ohueksi. Lapsen päivittäisestä hyvinvoinnista vastaavana henkilönä he toivovat, ettei heidän mielipidettään ohitettaisi. Vastauksista kävi ilmi perhehoitajien kokevan, että heidän on oltava aktiivisia ja ”ärhköitä” saadakseen läpi mielipiteensä ja tahtonsa lapsen tarvitsemiin palveluihin. Yhteistyöltä sosiaalityöntekijän kanssa odotetaan paljon, mutta valitettavan usein yhteydenpito ja lapsen asioista tiedottaminen jää perhehoitajan vastuulle.

Kuvio 11. Koetko tulleesi kuulluksi lapsen asioissa?

Kuten muissakin kyselymme kysymyksissä, ne perhehoitajat, jotka kokivat asioiden sujuvan hyvin, vastasivat usein pelkästään ”kyllä”. Muutamissa vastuksissa kuulluksi tulemistä perusteltiin perhehoitajan ammattitaidolla ja kyvyllä perustella asiat.

”Kyllä. Kuulluksi tuleminen on kyllä vaatinut perhehoitajalta selkeää viestintää ja perusteluja.”

"Useimmiten olen, mutta olen itkenyt assussa [asiakassuunnitelmapalaverissa] ennenkun tulin ymmärretyksi. Ja olen joutunut vetoamaan johtavaan sos työntekijään. Mutta kuultiin minua (lapsen onneksi, kyseessä tapaaminen!). Lapsen tilanteen ymmärtäminen on työntekijälle kuitenkin vaikeaa, vaikea luottaa siihen, että perhehoitaja tuntee lapsen. En minä ilkeyksissäni ajattele lapsen parasta. Työntekijä päätöksiä tehdessä ajattelee lakipykälää ja minä ajattelen lapsen parasta, ja ristiriita on valmis!"

"Joo, kuulluksi on tultu mutta jos siihen ei saa vastinetta, niin se on yhtä tyhjän kanssa."

"Kyllä, lopulta. Todella aktiivisesti vaan pitää ajaa lasten asioita ja todella tiukalla asenteella. Tästä en niin pidä, ettei asiat voi hoitua koskaan helposti vaan aina kovan vääntämisen tuloksena."

"Kyllä. Meillä on poikkeuksellinen tilanne. Yksi ja sama sosiaalityöntekijä sijoittunut kaikki meillä asuvat."

Kolmannes vastaajista koki tulleen kuulluksi lapsen asioissa osittain. Kuulluksi tuleminen saattoi liittyä saman lapsen eri sosiaalityöntekijöihin, eli yhden sosiaalityöntekijän kanssa asiat olivat sujuneet ja toisen kanssa taas ei. Osa koki, että tuli kuulluksi yhden lapsen sosiaalityöntekijän taholta, mutta ei toista sijoitettua lasta koskien. Kuulluksi tuleminen kokemus saattoi vaihdella myös eri palveluissa ja jopa eri käyntikerroilla.

"En aina. Joskus minulla oli huoli päihdeiden käytöstä lapsen tapaamispäivänä. Havaintoihini ei aina reagoitu. Toisaalta lapsen neurologiset ongelmat nähtiin suurempina kuin olivat."

"No en. Koska olen perhehoitaja, eli tyhmä, niin minun havaintoni lapsesta ovat turhia. Toisessa kunnassa päinvastoin. Kaikki kertomani lapsen tilanteesta on tärkeää."

"Aluksi piti ottaa jatkuvasti yhteyttä. Harmitti, kun ensimmäisen sijoitusvuodenaikana lasten sosti vaihtui 8 kertaa - tieto ei siirtynyt. Vähitellen meitä on alettu kuunnella."

"Toisinaan. Työntekijöiden vaihtuvuus on niin vauhdikasta että se hankaloittanut."

"Yleensä. Joskus sijoittaja tekee "säätöpäätöksen" ja palauttaa lapsen/lapset kotiin, vaikka haasteet eivät ole hävinneet vanhemmilta. Suljetaan silmät."

"Kolmen osalta kyllä, yhden en."

Lähes viidennes vastaajista koki, ettei tule kuulluksi sijoitetun lapsen asioissa. Perhehoitajat kertoivat vastauksissaan kokeneensa, että lapsen haastava käyttäytyminen laitettiin sijaisperheen syyksi sen sijaan, että olisi yritetty selvittää onko lapsen oireilun taustalla perhehoitajan ehdottamaa syytä.

"En. Kertoessani lapsen tilanteesta ja yrittäessäni saada hänelle apua, onkin minun mielenterveys kyseenalaistettu (nyt lapsen ollessa jo teini on hän saanut useita diagnooseja)."

"Ei. Meidän sana on tyhjä. Lapsen raivo ja huuto on meidän huonoa vuorovaikutusta. Kukaan ei kuuntele meitä ja pohdi että lapsella on ongelmia mikä tämän käytöksen aiheuttaa."

”En ole. Enemmän koen olevani asiakas moniammatillisessa tiimissä.”

”En. Minusta on aivan hullua, että henkilö, joka ei tiedä lasten asioita, eikä perheen tilannetta päättää lasten asioista. Päätökset näkyvät merkittävällä tavalla koko perheen elämässä, koen, ettei sos.työntekijä ota vastuuta siten päätöksistään.”

Vastausten perusteella perhehoitajat toivovat paitsi sosiaalityöntekijöiden pysyvyyden lisäksi sitä, että heidän havaintonsa lapsen käyttäytymisestä ja tarvittavista palveluista otettaisiin vakavasti. Osa perhehoitajista on koulutukseltaan sosiaalialan ammattilaisia. Vastausten perusteella he ovat erityisen turhautuneita siihen, ettei heidän ammatillista mielipidettään arvosteta heidän toimiessaan perhehoitajan roolissa. Kuulematta tulemisen kokemusta vahvistaa se, jos perhehoitaja ei saa tietää esimerkiksi kielteisen päätöksen perusteluja tai jos asiaa ei ole perusteltu kunnolla.

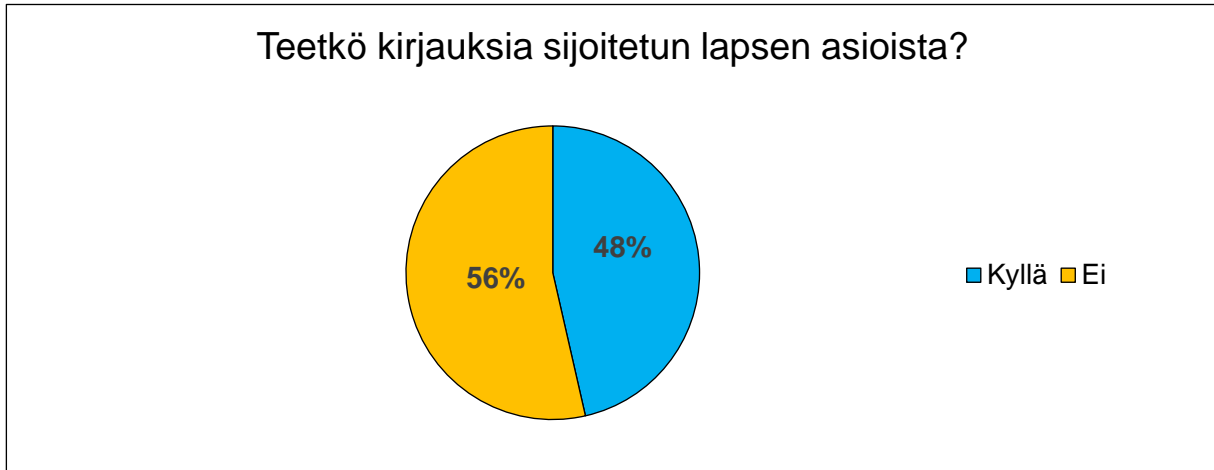
Kirjaaminen perhehoidossa

Kirjaamisen ei ole aiemmin katsottu kuuluvan perhehoitajan tehtäviin. Käytännöt kuitenkin vaihtelevat: joissakin kunnissa päivystysperheet kirjaavat vaihtelevalla aikavälillä lapseen liittyviä asioita. Lisäksi joidenkin yksityisten palveluntuottajien perhehoitajat kirjaavat lapsen asioita, joissakin taas yrityksen sosiaalityöntekijät kirjaavat asioita kuukausittain tiedoksi lapsen omalle (kunta)sosiaalityöntekijälle.

Toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa ei sijaishuoltopaikassa laadita lasta koskevia asiakirjoja. Sijoittajakunnan on toimeksiantosopimuksessa mahdollisuus kuitenkin edellyttää, että perhehoitaja laatii kuukausittain selvityksen perhehoidon toteutumisesta. Tällaiseen selvitykseen voidaan liittää esimerkiksi tietoja lapsen koulunkäynnistä, terveydenhuollon palveluiden järjestämisestä, lapsen mahdollisista ongelmista tai muista vaikeuksista sekä lapsen palvelujen ja tuen tarpeista, miten yhteydenpitoa on toteutettu lapsen ja hänen läheistensä välillä ja onko siinä ollut ongelmia. Tärkeää on, että lapsi voi ikätasonsa mukaisesti kommentoida selvitystä omalta osaltaan. Tällaisten selvitysten pyytäminen palvelee perhehoidon valvontaa. Lisäksi niiden avulla voidaan myös suunnitella, miten lapsen tukea ja palveluita voidaan järjestää ja arvioida, tarvitseeko perhehoitaja mahdollisesti apua ja tukea hoitotyössään, ja miten lapsen yhteydenpito-oikeus voidaan turvata tai sitä edistää. (Räty 2019, 753.)

Auttaisiko kirjaaminen tuomaan lapsen ja koko sijaisperheen tilannetta paremmin sosiaalityöntekijän näkyville? Halusimme tietää, näkevätkö perhehoitajat kirjaamisen tarpeellisenä ja olisivatko he valmiita tekemään kirjauksia lapsen asioista.

Kuvio 12. Teetkö päivittäiskirjauksia/raportteja sijoitetun lapsen asioista?

Kyllä-vastausten määrä oli hämmästyttävän suuri, sillä perhehoidon on kodinomaisena hoitomuotona ajateltu oleva säännöllisen kirjaamisen ulkopuolella. Vastauksista kävi ilmi, että osalla palveluntuottaja tai kunta edellytti säännöllistä, yleensä kuukausittaista kirjaamista. Suurin osa kirjasi tärkeitä asioita oman muistinsa tueksi, asiakassuunnitelmapalaveria varten tai oman oikeusturvansa tueksi.

”Teen kk-raportteja. Jääneet kyllä tekemättä joiltakin kuukausilta. Lisäksi soittamalla raportoin sosiaalityöntekijälle.”

”Teen, päivittäin. Isompia raportteja kuukausittain. Suullista raportointia myös joka viikko.”

”Alkuun kirjasin itselle ylös, tekemiset ja lapsen yhteydenpidot kotiin. Koen työlääksi jos pitäis tehdä kirjauksia, kun haastava erityislapsi ottaa jo oman aikansa päivän arjen sujumiseen.”

”Teen jos lapsen elämässä jotain suurempaa, terveyteen liittyvistä asioista, kouluasioista yms. Mutta en tee normiarjesta.”

”Teen asiakassuunnitelma palaveria ennen ”selvityksen” lasten asioista puoli vuosittain.”

”Teen ajoittain kuulumiset meidän perheeltä lasten sosiaalityöntekijälle, jotta hänellä on tietoa lasten ja perheen kuulumisista.”

”Joskus pidän kirjaa yksittäisten lasten asioissa. Joko omaksi suojaksi tai lapsen suojaksi.”

”Teemme vaikka ei tarvitse oman oikeusturvan takia ja tästä ollut apua kun paska lentää tuulettimeen. Säilytämme kaikki sähköpostit sekä puhelutiedot että faktat pysyvät faktoina. On väitetty kaikenlaisia satuja ja suorastaan valehdeltu asioista.”

Suurin osa vastaajista olisi valmiita ja jopa innokkaita tekemään kirjauksia lasten asioissa. Osa vastaajista kuitenkin kokivat, ettei perhehoidossa tehdä eikä kuuluisikaan tehdä kirjauksia.

”En usko että aikani riittää enää kirjuriksi kun toimin jo 24/7 siivoojana, kuskina, kokkina, hoitajana, välillä myös opettajana.”

"En, mut olisi varmaan hyvä. Ohjeistus, kiitos!"

"En tee. Niiden tekeminen ainakin niiden tapauksien osalta, jotka poikkeavat rutiineista, olisi hyvä. Tilanteet muuttuvat niin nopeasti, ettei aina muista kaikkea sitten, kun on yhteydessä työntekijään. Kirjaisin vaan muutokset tavanomaisesta, onnistumiset ja haastavat tilanteet. Samoin vanhemmista, jos olisi jotain muuttunut. Sitä voisi säilyttää itsellään ja tarvittaessa käyttää. Työntekijälle turha lähettää, koska eivät ehdi lukemaan kuitenkaan."

"Mikäli siitä olisi hyötyä niin miksikäs ei. Ehkä päivittäin kuulostaa aika paljolta mutta viikottain tai kuukausittain voisi olla ok."

"En tee, enkä ole halukas sitä tekemään, ellei esimerkiksi lapset käytöshäiriöt/oireet sitä erityisesti vaadi. Normaaliin arkeen en kaipaa yhtään raportointia. Tekemistä riittää ilmankin."

"En tee, kuuluu sosiaaliohjaajan tehtäviin. Ei riittäisi aika monipaikkaisena hoitaa päivittäistä kirjallista raportointia."

"On etsitty tavallisia perheitä Pride -koulutukseen ja itse tehtävään, niin jos olemme avanneet kodin toisen lapsille, se tarkoittaa mielestäni kotia jossa lapsi saa elää tavallista elämää tavallisessa perheessä."

Lapsen edun toteutuminen

Kysyimme perhehoitajilta, minkä asioiden heidän mielestään pitäisi muuttua tai mitä pitäisi tapahtua, että lapsen etu nousisi perhehoidon keskiöön. Vastauksissa korostuivat lapsen ja perhehoitajan kuuleminen, kohtaaminen ja painoarvon antaminen sekä lapsen että perhehoitajan sanomisille.

"Kuunnella lasta ja jos on pienemmästä lapsesta kyse, niin kuunnella erityisesti perhehoitajia ja antaa painoarvoa heidän tiedoilleen. He kuitenkin elävät lapsen kanssa 24/7 ja mitä pidempään lapsi on ollut perheessä sitä enemmän kuunneltaisiin perhehoitajan näkemystä asiassa."

"Jos kyseessä nuori joka on täyttänyt 12, niin häntä itseään kuunneltaisiin ja huomioitaisiin hänen näkökulmat asioihin eli ei jäisi vain kuuntelun tasolle mutta ei koe saavansa ääntänsä kuitenkaan kuuluviin (toimitaan jatkuvasti toisin kuin nuori itse toivoo)."

"Lapsi pitäisi kohdata useammin ja uteliaasti, ilman ennakoajatuksia. Ei nojata liikaa aikuisten näkemyksiin, vaikkakin ne tulee tuki kuulla. Jo pienikin lapsi kertoo paljon, jos häntä osaa kuulla ja pysähtyä kuulemaan ❤️."

"Lasta kuultaisiin enemmän ja hänen kanssaan sosti viettäisi enemmän aikaa."

"Sossujen pysyä työssään ja aito tutustuminen lapseen ja perheeseen. Reiluus, että kaikesta uskaltaisi puhua. Että aidosti olisi lapsi keskiössä."

Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus näkyy jollain tapaa kyselymme lähes jokaisessa vastauksessa. Vaihtuvuuden pysäyttämisen lisäksi perhehoitajat toivoivat sosiaalityöntekijöille kohtuullista asiakasmäärää, koulutusta ja halua tutustua lapsen ja sijaisperheen asioihin.

"Lasten etua tulisi tutkia ja kuunnella. Lasta sekä sijaisperhettä pitäisi tavata. Asioista pitäisi keskustella. Tämä ei mahdollistu sosiaalityöntekijöiden vähäisten resurssien takia."

"Työntekijän pitäisi edes nähdä lapsi silloin tällöin. Jos vain lukee eri asiantuntijoiden loppuraportteja lapsesta, kuva voi vääristyä."

"Lapsen säännölliset tapaamiset sosiaalityöntekijöille."

"Lapsen parempi kuuleminen sosiaalityöntekijöiden osalta. Asiat ovat liikaa kiinni siitä kuinka ahkera perhehoitaja on taistelemaan asioista lapsen puolesta."

"Pysyvä stt ja tiivis yhteistyö. Sanelu ei toimi eikä kylmä virkamies suhtautuminen, kyseessä kuitenkin aina lapsen elämä."

Monissa vastauksissa nostetaan esiin biologisten vanhempien oikeudet, joiden katsotaan menevän lapsen oikeuksien edelle esimerkiksi tapaamisissa.

"Monesti liian paljon biologisten tapaamisia, niin ettei lapsen haluttomuutta tai oirehdintaa kuunnella. Tämän huomioon ottaminen, lapsen etu voi joskus toteutua paremmin, kun voi olla tapaamatta sukulaisiaan."

"Muistettaisiin aina se lapsi, ketä suojellaan, eikä suojeltaisi biologisia vanhempia. Pitäisi oikeasti ajaa lapsen etua. Välillä biologisten vanhempien etu ajaa lasten edun ohi."

"Biot kuriin!!!! Ja tarkoitan niitä jotka yhä sijoituksen jälkeen tuhoavat lasta."

"Suuremmassa mittakaavassa pitäisi pyrkiä lainsäädännön avulla pois ajatuksesta "(bio)vanhemman oikeudet" ja muuttaa sitä enemmän lapsen oikeudeksi."

"Pitäisi laista huolimatta keskittyä lapsen tarpeisiin enemmän kuin biologisten vanhempien oikeuksiin. Meidän tapauksessa esimerkiksi biovanhempi katoaa usein yli vuodeksi, ja palaa takaisin kuvioon silloin kun haluaa. Penää heti kaikki oikeutensa lain hänelle suomalla oikeudella ja saa lapsen elämän taas täysin raiteiltaan. Eli tuntuu että mennään vain vanhemman edun mukaan, ei lapsen."

Vastauksissa ehdotettiin myös lakimuutoksia ja valvonnan käytäntöjen uusimista perhehoitoon liittyen. Kyselyn muissakin vastauksissa on paljon samantyyllisiä vastauksia, joissa toivottiin valtakunnallista tasa-arvoisuutta esimerkiksi perhehoidon palkkioihin ja käytäntöihin sekä valvovaa tahoa, johon perhehoitaja voisi ottaa yhteyttä, jos ajautuu ristiriitatilanteeseen sijoittavan kunnan kanssa.

"Pitäisi saada puolueeton taho valvomaan, kun sellaista ei nyt ole. Sijoituksen purkaminen ja lapsen siirto eivät saisi käydä niin helposti niinkuin nyt. Meille on sosiaalityöntekijä joka oli ollut 2kk töissä kun sanoi, hänellä on kaikki valta halutessaan siirtää lapsi, koska lapsi on kaupungin huostassa ja hän päättää ja määrää. Näin ei saisi olla. Lapsi oli meillä silloin asunut jo 7v, ja lapsenko pitäisi tällaiseen sosiaalityöntekijään luottaa?"

”Valvontaa. Läpinäkyvyyttä. Asioiden keskustelua. Biologisten vanhempien vahva tuki ja ohjaus muualta tuki perhehoitajalta.”

”Valtakunnallinen perhehoidon toimintaohjeistus on ehdoton. Lapset ovat epätasa-arvoisessa asemassa, koska perhehoidon toimintaohjeet ovat tällä hetkellä kuntakohtaisia. Sama koskee perhehoidon palkkioita.”

”Pitkäaikaisesti sijoitetun lapsen tilanteen turvaaminen ns. pysyvä sijoitus tai avoin adoptio. Kuntakohtaiset erot pienemmiksi.”

Yhteistyön parantuminen niin sosiaalityöntekijän kuin muidenkin palveluiden kanssa olisi vastaajien mielestä lapsen edun mukaista toimintaa. Yhteistyötahoina mainittiin paitsi sekä sosiaalityöntekijä ja lapsen biologiset vanhemmat, myös terveydenhoito, erikoissairaanhoido ja koulu. Yhteistyön lisäksi tässä kohdassa tuli kommentteja palveluiden saatavuuden heikosta tilanteesta. Erilaiset lapsen käyttäytymiseen tai mielenterveyteen liittyvät tutkimukset ja terapia ovat olleet hankalia ja hitaita saada.

”Kuunnella terveydenhuoltoa ja heidän suosituksiaan. Huomioida myös perhehoitajan huomiot.”

”Ajatella nimenomaan sen lapsen etua eikä vanhempien! Kuunnellaan asiantuntijoiden lausuntoja lapsesta, esim. terapeuttien näkemys/arvio lapsen tilanteesta ja mikä lapselle parasta kussakin tilanteessa.”

”Nopeammin pääsisi terapiapalvelujen piiriin jos tarvetta niihin. Hitaasti etenee.”

”Sosiaalityöntekijöille vähempi asiakkaita, että olisi lapsille aikaa enempi. Erityisopettajia ja avustajia enempi..”

”Lapsille terapeuttista keskusteluapua sijaisperheen roolista, tulla ikätasolla laajentuvasti tietämään miksi ei voi asua biokodissa. Kun ei meillä ole lupa kertoa, lapsi menettää ehkä haaveittensa elämäntarinan kun yhtäkkiä 18-v saa luettavakseen koko totuuden taustoista. Ei ole kumma että moni nuori masentuu.”

Moni vastaaja näki, että lapsen etu toteutuu parhaiten perheessä asumalla. Lapsen etu on, että hänestä pidetään huolta ja häntä rakastetaan sellaisena kuin hän on.

”Lapsen pitää saada olla täysivaltainen perheen jäsen eikä niin että korostetaan erilaisuutta laitostamalla perheitä.”

”Lapsen etu on olla perheessä, jossa hänestä pidetään huolta ja häntä rakastetaan. Sijoittavan tahon osattava siis etsiä rakastava perhe lapselle.”

”Minun mielestäni rakkaus ohjaa kaikessa. Myös tässä asiassa. Eli kun lapsi tulee rakastetuksi omana itsenään ja häntä kohdellaan sen mukaisesti, niin etu toteutuu aina ilman sääntöjä ja pykälää.”

4 Perhehoidon valvonta

Lapsikohtaisella valvonnalla tarkoitetaan lastensuojelulain (2007/417) mukaan lapsen yksilöllisen hoidon ja huolenpidon sekä sijaishuollon tarpeen ja toteutumisen arviointia. Perhehoidon valvonta on sijoitettujen lasten lapsikohtaista valvontaa ja perheiden valvontaa. Valvonnan näkökulmasta perhehoitolaki (263/2015) määrittelee lapsen edun toteutumisen ja sijaishuollolle annettujen tavoitteiden lisäksi perhehoidon ominaisuudet, joita perhehoidon tulee täyttää (Säisänen 2020, 7 & 16).

Perhehoidossa sosiaalityöntekijän velvollisuutena on erityisesti valvoa sijaishuoltoapaikan kasvatustapojen ja käytäntöjen. Perhehoidon valvonnassa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen ja perhehoitajan väliseen ihmissuhteeseen ja sen luonteeseen, millaista hoitoa, huolenpitoa ja välittämistä lapsi saa perhehoitajiltaan, miten lapsen yhteydenpidosta esimerkiksi biologisiin vanhempiin tai muille hänelle läheisiin ihmisiin huolehditaan ja miten sitä tuetaan, miten lapsen tarvitsemasta avusta ja tuesta huolehditaan, miten lapsen harrastuksia on järjestetty, onko lapsen kaveri- ja ystävyysuhteet mahdollistettu (Räty 2020, 753).

Valvonta edellyttää säännönmukaisia lapsen ja perheen tapaamisia, joissa lapsen kanssa keskustellaan myös kahden kesken. Koska perhehoidon valvonnasta käytännössä yksin vastaa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, on hyvä ja luottamuksellisen suhteen luominen lapseen tärkeää. Tämä ei onnistu muutoin kuin lasta tapaamalla ja sen lisäksi pitämällä häneen yhteyttä muulla tavoin. (Mt, 753).

Sekä sijoittajakunnan että sijoituskunnan sosiaalihuollosta vastaava toimielin voi tarkastaa perhehoitoapaikan perhehoitolaissa tarkoitetun toiminnan ja toimitilat silloin, kun tarkastuksen tekemiseen on perusteltu syy. Lastensuojelussa tällainen perusteltu syy on esimerkiksi lapsen tai hänen vanhempiansa ilmoitukset huonosta kohtelusta. Pysyväisluonteiseen asumiseen käytettävät tilat voidaan tarkastaa ainoastaan, jos tarkastaminen on välttämätöntä asiakkaan aseman ja asianmukaisten palvelujen turvaamiseksi. Pysyväisluonteisella asumisella viitataan perhehoitajan kotiin. Perhehoitoapaikan tarkastaminen voidaan katsoa olevan välttämätöntä esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, joissa kunta saa tietoja lapsen mahdollisesta kaltoinkohtelusta tai lainvastaisista rajoitustoimenpiteistä perhehoitoapaikassa (Räty 2019, 753).

Kysyimme kyselyssämme perhehoitajilta, että miten perhettäsi on valvottu. Kysymykseen vastattiin sekä määrää että laatua kuvaten, minkä olemme huomioineet vastauksia analysoitaessa.

Vastaukset valvonnasta vaihtelivat siitä, ettei valvota ollenkaan tai sosiaalityöntekijä käy perheen luona kerran vuodessa toiseen ääripäähän, jossa perhehoitajat kokivat valvonnan olevan liian tiheää. Esimerkkinä liiallisesta valvonnasta perhehoitajat nostivat esiin vastauksissaan tiheet kotikäynnit jopa

kaksi kertaa kuukaudessa tai tilanteet, joissa perhehoitaja kokee, että on raportointivelvollinen omista henkilökohtaisista asioistaan sosiaalityöntekijälle.

”Ei ole valvottu, kuulumiset olen kertonut ja se ainakin mun mielestä on riittänyt.”

”Toisaalta se on mennyt hieman äärimmäisyyksiin ja tuntuu, ettei ole mitään henkilökohtaista asiaa, mistä ei sosiaalityöntekijää tarvitsi informoida.”

”Kerran vuodessa sijoittaja soittaa/käy.”

Perhehoitajien vastauksista ilmeni, että valvonnan määrän lisäksi kokemus valvonnan riittävydestä vaihtelee paljon. Vastausten perusteella kunnan perheillä kotikäyntejä tehdään harvemmin, ja perheet toivoisivat tiiviimpää valvontaa.

”Toivoisin, että meitä tavattaisiin säännöllisesti, edes 2 krt per vuosi. Toivoisin myös, että joku olisi aidosti kiinnostunut meidän asioista.”

”2x vuodessa kotikäynnillä ei muuten. Mielestäni kotikäyntejä tulisi olla useampia”

”Lapsi on sijoitettu yksityiseltä puolelta, joten meillä käy noin kerran kuukaudessa oma sosiaalityöntekijä heiltä, sekä kunnan sosiaalityöntekijä muutaman kerran vuodessa. Eli ns valvonta on kyllä täydellistä.”

Miten perhettäsi on valvottu? -kysymykseen vastattiin myös kuvaten tapoja, jotka perhehoitajat mieltävät valvonnaksi. Vastauksissa nousi esiin eri tapoja toteuttaa valvontaa. Eniten vastauksia tuli perheen kotona tapahtuvaan valvontaan, jota valvova taho toteutti kotikäyntien, kotona pidettävien asiakassuunnitelmapalaverien ja kuulemisten avulla. Jatkuva, säännöllinen yhteydenpito sekä lasten kuuleminen ilman sijaisvanhempia ja yhteistyö korostui vastauksissa hyvänä valvontana. Kotikäyntien lisäksi perhehoitajat nostivat esiin puhelimella tehtävän valvonnan, joka piti sisällään soittamisen ja viestittelyn. Yhteiset neuvottelut ja palaverit sekä muu yhteistyö sijoittavan tahon kanssa nähtiin valvontaa tukevana. Kolmessa vastauksessa kerrottiin, että perhettä oli valvottu virallisin tarkastuskäynnein.

”Mottoni on: hyvin tuettu on hyvin valvottu!”

”Pääsääntöisesti olen itse aktiivinen ja informoin sosiaalitoimea.”

”Välillä ollaan oltu todella väsyneitä. Toivoisin ennaltaehkäisevää apua, eikä vasta sitten, kun meinataan jo luovuttaa.”

Säisänen (2020, 19) nostaa maisteritutkielmassaan esille sosiaalityöntekijän kaksijakoisen roolin: sijaisperheet tarvitsevat sosiaalityöntekijän tukea ja samaan aikaan sosiaalityöntekijä toimii kontrollin ja valvonnan toteuttajana sijaishuollon toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa. Aina yhteistyö ei kuitenkaan suju ja tällöin se voi aiheuttaa haasteita valvontaan.

”Toivoisin, että valvontaa tekisi eri toimija kuin sijoittava taho. Tuolloin molemmin puolia epäkohtia olisi helpompi nostaa esille.”

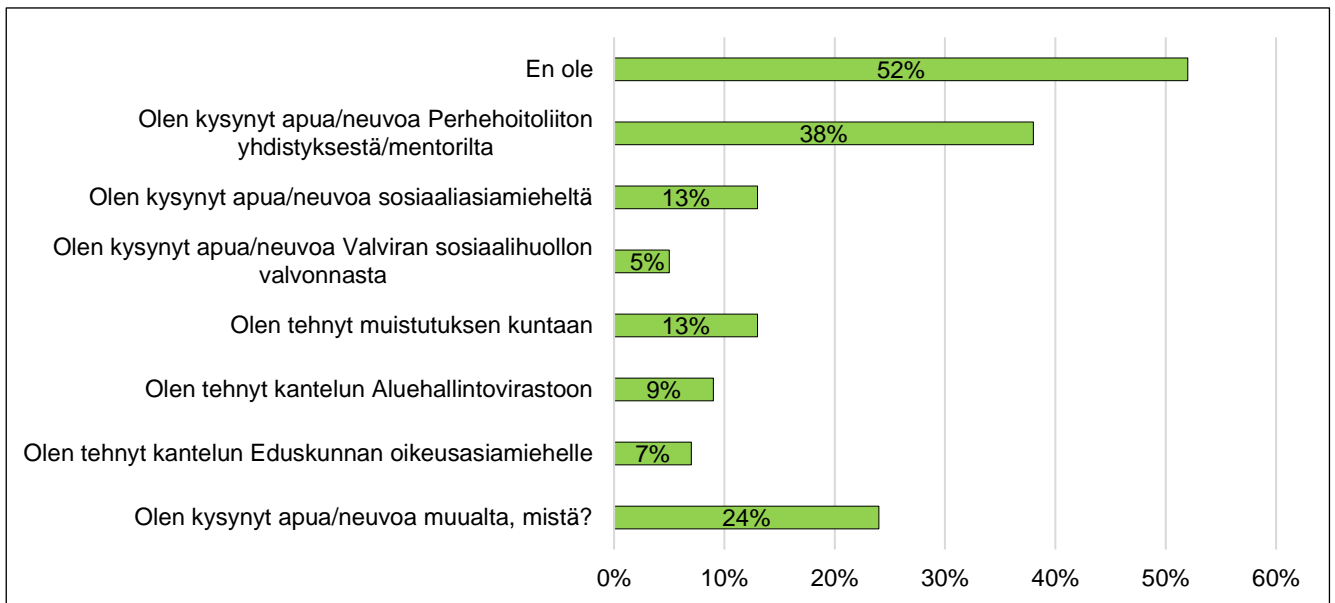
Vastausten mukaan perheitä valvotaan myös erilaisilla kyselyillä ja raporteilla. Raporteilla perhehoitajat tarkoittivat vastauksissaan kerran vuodessa täytettäviä turvallisuusraportteja ja kyselyraportteja sekä kuukausiraportteja. Kirjausten merkitys osana valvontaa nousi esiin vain yksittäisissä vastauksissa.

Perhehoidon valvonta on siis pitkälti sijoittavien kuntien sosiaalityöntekijöiden varassa. Kuten vastauksista käy ilmi, on valvonnan taso hyvin vaihteleva riippuen sosiaalityöntekijöiden määrästä, osaamisesta ja asiakasmäärästä. Kerran kahdessa vuodessa tehtyä käyntiä perheeseen voi tuskin pitää hyvänä valvontana, mutta sekin on vastaajien mukaan arkipäivää. Jos perhehoitaja ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijä eivät löydä yhteistä linjaa lapsen hoidon, tapaamisten tai muun asian suhteen, ei perhehoitajalla ole keinoa valittaa asiasta.

Perhehoidon ollessa osa viranomaisen järjestämisvastuulle kuuluvaa lastensuojelua ja sitä toteutetaan sopimuksen perusteella viranomaisen lukuun, on myös aluehallintovirastolla ja Valviralla toimivalta ja velvollisuus osaltaan valvoa perhehoidon toteuttamista suhteessa järjestämisvastuussa olevaan kuntaan. Aluehallintovirasto ja Valvira toimivat perhehoidon osalta valvonnan valvojina. Se, ettei aluehallintoviraston toimivalta ulotu suoraan perhehoitajaan kohdistuvaan valvontaan, on sijoitetun lapsen oikeusturvan toteutumisen kannalta ongelmallista. Jos aluehallintovirasto voisi valvoa suoraan myös perhehoitajia, se lisäisi valvonnan tehokkuutta sillä aluehallintoviranomaisella olisi mahdollisuudet käyttää valvonnassaan niitä keinoja, joita on säädetty laissa yksityisistä sosiaalipalveluista. (Räty 2019, 755.)

Kysyimme perhehoitajilta, ovatko he kysyneet neuvoa, tehneet kanteluja tai muistutuksia perhehoitoon liittyen. Melkein puolet vastaajista oli ollut perhehoidon vuoksi yhteydessä eri tahoihin joko kysyäkseen jotain asiaa tai selvittääkseen viranomaisen tekemisiä. Suurin osa vastaajista oli ollut yhteydessä perhehoitoliittoon, sen jäsenyhdistyksen aktiiveihin tai mentoreihin/asiamiehiin. Seuraavaksi suosituin vaihtoehto oli yhteydenotto sosiaaliasiamieheen tai muistutuksen tekeminen kuntaan. Valvira ja aluehallintovirasto saivat nekin osansa yhteydenotoista, samoin eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia. Muualta, mistä? -vastaukset sisälsivät sekä viranomaistahoja että vertaistueksi laskettavaa apua.

Kuvio 13: Oletko kysynyt neuvoa tai tehnyt kanteluita/muistutuksia perhehoitoon liittyen?

Muualta, mistä? -kohdan vastaukset: toisilta sijaisvanhemmilta, hallinto-oikeudelta, työnohjaajalta, poliisilta, asianajajalta, lapsia hoitavalta terapeutilta, lakimiehiltä, ystäviltäni, asiakasohjausyksiköstä, kunnanvaltuutetulta, työnohjaajalta.

5 Mikä parantaisi perhehoidon laatua?

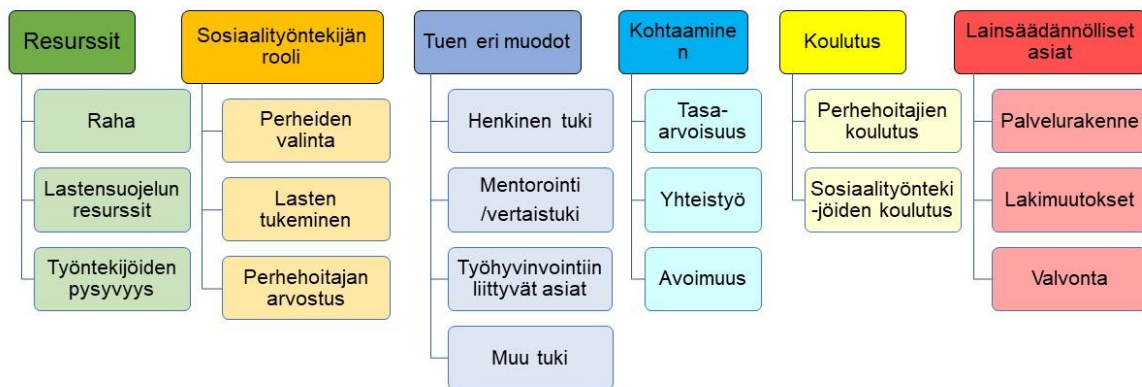
Mikä mielestäsi parantaisi perhehoidon laatua? -kysymyksen vastaukset analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi valittiin, koska halusimme saada mahdollisimman kattavan kuvan perhehoitajien kokemuksista, mikä parantaisi perhehoidon laatua.

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi kuvataan kolmivaiheisena prosessina, jossa tutkittavaa ilmiötä kuvaavaa aineisto pelkistetään, minkä jälkeen se ryhmitellään ja lopuksi käsitteellistetään selkeä kuva tutkittavasta ilmiöstä. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2013, 166.) Käsitteitä yhdistelemällä saadaan vastaus kehittämiskysymykseen *Mikä mielestäsi parantaisi perhehoidon laatua?* Pelkistämässä analysoitava kohde eli perhehoitajien vastaukset kysymykseen työstettiin eli aineistosta karsittiin pois kaikki epäolennainen. Pelkistetyt ilmaukset listattiin allekkain. Pelkistettyjä ilmaisuja saatiin 154. Neljässä ilmauksessa perhehoitajat olivat kertoneet, etteivät osaa sanoa, mikä parantaisi perhehoidon laatua. Aineistosta koodatut ilmaisut ryhmiteltiin sisällön samankaltaisuuden

mukaan. Ryhmittelyn jälkeen vastausta tehtiin käsitteellistäminen. Alaluokat nimettiin sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Nimeämisen taustalla voi olla esimerkiksi ilmiötä kuvaava ominaisuus. Yksittäisten tekijöiden sisältyessä käsitteisiin, luokiteltu aineisto tiivistyy. Ryhmittelyn jälkeen saatiin 18 alaluokkaa, jotka yhdistämällä samankaltaisten sisältöjen mukaan muodostui kuusi yläluokkaa. Alaluokkien yhdistäminen yläluokiksi on kuvattu alla olevassa kuviossa.

Kuvio 13: Aineiston analyysin pohjalta muodostetut yläluokat alaluokittain

Analyysin yläluokiksi muodostuivat resurssit, sosiaalityöntekijän rooli, tuen eri muodot, kohtaaminen, koulutus ja lainsäädännölliset asiat. Yläluokka "resurssit" muodostui alaluokista raha, lastensuojelun resurssit ja työntekijöiden pysyvyys. Toinen yläluokka "sosiaalityöntekijän rooli" muodostui alaluokista perheiden valinta, lasten tukeminen ja perhehoitajan arvostus. Kolmas yläluokka "tuen eri muodot" muodostui alaluokista henkinen tuki, mentorointi/vertaistuki, työhyvinvointiin liittyvät asiat ja muu tuki. Neljäs yläluokka "kohtaaminen" muodostui alaluokista tasa-arvoisuus, yhteistyö ja avoimuus. Viides yläluokka koulutus muodostui alaluokista perhehoitajien koulutus ja sosiaalityöntekijöiden koulutus. Kuudes eli viimeinen yläluokka "lainsäädännölliset asiat" muodostui alaluokista palvelurakenne, lakimuutokset ja valvonta.

Resurssit

Perhehoitajien vastauksissa ratkaisuna perhehoidon laadun kehittämiseen nousi isona osana esiin resurssit. Yläluokka *resurssit* pitää sisällään alaluokat raha, lastensuojelun resurssit ja työntekijöiden pysyvyys. Perhehoitajat nostivat esiin useissa vastauksissaan rahan merkityksen. Kaikissa rahan liittyvissä vastauksissa oltiin sitä mieltä, että hoitopalkkiota ja/tai kulukorvausta pitäisi nostaa ja rahallisessa korvauksessa olisi hyvä huomioida lapsen hoitoisuus.

”Parempi palkkaus. Teemme kuitenkin työtä sydämellä, mutta palkkaus on todella alarvoinen kun tiedossa on perhehoidon edut vs laitos.”

”Tapauskohtainen korvaus lapsesta, huomioiden terveyden, hoitoisuuden, bioperheen haasteet yms.”

”Palkkioita ei pyrittäisi joka vuosi laskemaan!”

Vastauksissa nousi myös esiin ns. käänneinen palkitseminen hyvin tehdystä työstä palkitseminen. Perhehoidon palkkiot määräytyvät monissa kunnissa lapsen hoitoisuuden perusteella. Niinpä voi olla mahdollista, että perhehoitajan työn seurauksena lapsen tilanne paranee, ja ”kiitokseksi” hyvin tehdystä työstä hoitopalkkiota alennetaan.

”Hyvin tehdystä työstä rangaistaan palkkion laskemisella. Jos/kun tulee haasteet uudelleen niin vaikea saada palkkiota nostettua.”

Perhehoitolain nojalla perhehoitajalle maksetaan hoitopalkkiota julkisen hallintotehtävän hoitamisesta, jollei toisin sovita. Tällöin hoitopalkkion määrä tarkistetaan vuosittain ja sen suorittamisesta sovitaan lapsikohtaisesti toimeksiantosopimuksessa. Hoitopalkkiossa tulee huomioida lapsen hoidettavuus, jolla viitataan lapsen toimintakyvyn ja yksilöllisten tarpeiden huomioimiseen sekä lapsen hoidon vaativuuteen eli siihen, kuinka aikaa vievää ja sitovaa lapsen hoito on. (Araneva 2018, 170.)

Perhehoitajat kokivat riittävien lastensuojelun resurssien olevan tärkeässä roolissa, kun puhutaan perhehoidon laadun kehittamisestä. Perhehoitajat toivoivat lisää resursseja kuntien lastensuojeluun, jotta sosiaalityöntekijöillä olisi riittävästi aikaa perehtyä lapsen asioihin, kohdata lapsi ja sijaisperhe sekä myöntää yksilöllisesti lapselle ja perheelle heidän tarvitsemansa tuet.

”Sosiaalityöntekijöiden pienemmät asiakasmäärät”

”Työntekijöille mahdollistettaisiin aikaa jokaiselle perheelle. Usein puhuminen jo riittää.”

”Valitettavan usein raha on tukien/palveluiden saamisen esteenä.”

”Sosiaalityöntekijöillä olisi aikaa perheelle, muutoinkin kuin akuuteissa kriiseissä.”

Resurssiasiaan liittyy myös työntekijöiden pysyvyys. Sosiaalityöntekijät väsyvät työtaakkansa alle ja vaihtuvuus alalla on suurta. Perhehoitajat toivoivat vastauksissaan, että työntekijöiden pysyvyyteen kiinnitettäisiin huomiota.

”Sosiaalityöntekijät jaksaisivat työtään eivätkä työntekijät vaihtuisi.”

”Sosiaalityöntekijöiden vaihtumisen väheneminen.”

Sosiaalityöntekijän rooli

Sosiaalityöntekijän rooli -yläluokka muodostui alaluokista perheiden valinta, lasten tukeminen ja perhehoitajan arvostus. Perhehoitajien vastauksissa nousivat esiin perheiden valintaan liittyvät asiat. Vastauksissa toivottiin, että perheiden valmiudet toimia sijaisperheenä selvitetään tarkemmin. Perhehoitajille toivottiin laajempaa valmennusta ja sosiaalityöntekijälle tarkkuutta hyväksyttävien perheiden valintaan. Yhdessä vastauksessa toivottiin, että valinnassa suositaan sosiaalialan koulutuksen käyneitä perhehoitajia. Lasten tukemisen merkitys nousi monella eri tavalla esiin vastauksissa. Perhehoitajien mukaan laatua nostaisivat sijoitetun lapsen saamat palvelut ja lapsen etua noudattavat päätökset. Esimerkkeinä mainittiin oikeus pitää yhteyttä läheisiin ihmissuhteisiinsa oman hyvinvointinsa vaarantumatta, saada vertaistukea ja toimintaterapia, psykoterapiaa ja muuta tarvittavaa tukea.

"Lasten oikeudet ja hyvinvointi pitäisi olla kaikkein tärkein asia. Biologisilla vanhemmilla ei pitäisi olla niin paljon valtaa, koska huostaanottoon on kuitenkin ajaututtu."

"Se että sijaisperheillä säilyisi oikeus tavata lasta jos lapsi palaa kotiin vaikka biologinen vanhempi sitä ei tukisi. (jos lapsi niin haluaa). Lapsen oikeus pitää yhteyttä hänelle rakkaisiin ihmisiin."

Sijaisperheen biologisten lasten asemaan perhehoidossa toivottiin kiinnitettävän huomiota, jotta heilläkin olisi mahdollista viettää aikaa vanhempiansa kanssa myös ilman sijoitettuja lapsia. Lisäksi perhehoitajat toivovat parempaa arvostusta ja sitä, että sosiaalityöntekijä luottaisi perheeseen.

"Lopetetaan perhehoitajien vähättely, he usein ovat lapsen arjen asiantuntijoita ja useilla alan koulutus."

"Sosiaalityöntekijöiden luottamus sijaisperheeseen"

"Yhteydenpito, ei jätetä perhehoitajaa yksin. Perhehoidon sosiaalityöntekijän tuki."

Yksi keino parantaa perhehoidon laatua on lisätä sekä perhehoitajien arvostusta että heidän tekemäänsä työn arvostusta. Hyvä työelämän laatu tarkoittaa yksinkertaisia arkisia asioita kuten, että ihmistä ja hänen työtään arvostetaan, olipa hän työssä missä asemassa tahansa (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 2010, 4).

Tuen eri muodot

Tuen eri muodot -yläluokka muodostui alaluokista henkinen tuki, mentorointi/vertaistuki, työhyvinvointiin liittyvät asiat ja muu tuki. Perhehoitajien vastauksissa perhehoidon laatua parantavina tekijöinä nousi merkittävästi esiin tuen merkitys perhehoidossa. Perhehoitajat kokevat usein jäävänsä

yksin haastavien asioiden kanssa. He toivovat enemmän kuuntelemista, kannustamista, rohkaisua ja kiitosta tehdystä työstä, mikä auttaa työssäjaksamisessa ja parantaa näin tehdyn työn laatua.

”Perhehoitajien jaksamisen tukeminen, kaupungin ei tarvitsisi tehdä jatkuvasti rekryjä. Perhehoitajat uupuvat 1-2 vuodessa ja lopettavat, kun jaksamista ei tueta.”

Vastauksista kävi ilmi, että perhehoitajat kaipaavat yhteisöllisyyttä ja vertaistukea. Kunnilta toivottiin tukihenkilöitä, vertaisryhmiä ja keskusteluiltoja.

*”Pitäisi olla perhehoitajien tukihenkilö tai kaksi, joka kaupungissa”
”...enemmän vertaistuellisuuden hyödyntämistä.”*

Mentoroinnin tärkeys nousi esiin useassa vastauksessa. Yhdessä vastauksessa sitä toivottiin jopa pakolliseksi alkusijoitukseen. Mentoroinnin lisäksi perhehoitajat näkivät tärkeänä, että työnohjausta olisi mahdollista saada tarvittaessa. Muita perhehoitajien vastauksissa esiin nousseita työhyvinvointiin liittyviä asioita, jotka vaikuttavat perhehoidon laatuun, olivat perhehoitajien vapaapäivät, lomitus ja sen järjestäminen ja virkistystoiminta. Perhehoitajat toivoivat, että perhehoitajien hyvinvointiin kiinnitettäisiin enemmän huomiota.

”Työnohjausta helpommin saataviksi.”

”Vapaapäivien lisääminen 3 vuorokautta/kk ja 2x vuodessa 10 vuorokauden loma.”

”Perhehoitajien hyvinvointiin panostaminen! Vapaiden järjestely.”

Muu tuki, jonka perhehoitajat vastauksissaan esittivät parantavan perhehoidon laatua, olivat tukiperheet sekä erilaisten ja riittävien tukien saaminen matalalla kynnyksellä. Yksi vastaajista toivoi myös aikaa rauhoittua tutustumaan uuteen lapseen sijoituksen alussa.

”On hyvin tärkeää, että perhehoitajat saavat tarvitsemansa tuen ja tukipalvelut matalalla kynnyksellä.”

”Paremmat mahdollisuudet saada tukea. Että sitä tarjottaisiin automaattisesti.”

”Perhehoitajan tukien monipuolistuminen.”

Kohtaaminen

Yläluokka kohtaaminen muodostui alaluokista tasa-arvoisuus, yhteistyö ja avoimuus. Perhehoitajat toivoivat vastauksissaan tasa-arvoisuutta kohtaamiseen lapsen asioissa. Tasa-arvoisuutta toivottiin myös toimeksiantosopimukseen ja perhehoitajien palkkioihin, mutta myös sijoitettujen lasten saamiin palveluihin.

”Perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän työskentely tasavertaisina, nyt sostt:t pitävät perhehoitajaa asiakkaana.”

”Mielivaltainen vallankäyttö pois sosiaalityöntekijöiltä, tasa-arvoinen kohtelu ilman pärstäkertoimia.”

”Yhtenäiset tavat toimeksiantosopimuksissa.”

”Monien tuen muotojen suhteen lapset hyvin eriarvoisessa asemassa.”

Perhehoitajat nostivat vastauksissaan esiin avoimen, rakentavan ja kunnioittavan yhteistyön merkityksen. Toimivaan yhteistyöhön perhehoitajat nimesivät tiiviimmän yhteydenpidon ja kotikäynnit sekä sosiaalityöntekijän empatiakyvyn sekä aidon kiinnostuksen lapsen ja perheen asioista. Yhteistyöltä toivottiin, että perhehoitaja ja sosiaalityöntekijä toimisivat yhdessä lapsen asioiden puolesta. Eräs vastaaja nosti esiin sähköisten välineiden aktiivisemmän käytön yhteistyön tukena.

”Perhehoitajien ja sijoitettujen lasten kuunteleminen ehdottoman tärkeää!!!”

”tarttis olla kuten ohjeissa kerrotaan, keskustellaan ja neuvotellaan.”

”Yhteistyö eli otettaisiin perhehoitajat yhteistyökumppaneina eikä sillä ajatuksella, että mekin olemme sossuasiakkaita.”

”Tunne, että toimitaan yhdessä lapsen parhaaksi.”

Yhteistyön ongelmat, kuten sosiaalityöntekijän kohdellessa perhehoitajia asiakkaina yhteiskumppanin sijaan, nousee esiin myös Saarisen (2006) tutkimuksessa (Säisänen 2020, 30).

Perhehoitajien vastauksissa nousi esiin myös perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän kohtaamisissa avoimuus ja keskinäinen luottamus. Keskinäisten välien ollessa kunnossa vaikeistakin asioista voi puhua ja sosiaalityöntekijän ymmärrys lapsen ja perheen tilanteesta lisääntyä.

”Kohtaamiset sekä avoimet kysymykset. Viranhaltijat ymmärtäisivät mitä on perhehoito, millaista työtä me tehdään. Tullaan, käydään kyttämässä mutta ei uskalleta nostaa asioita esille.”

”On tärkeää, että sosiaalityöntekijät ovat oikeasti tietoisia perheiden kokonaistilanteesta ja arjesta.”

”Myönteistä palautetta, kun ollaan selvitty kiperistä tilanteista ja onnistuttu reagoimaan rakentavasti lapsen ongelmiin. Toisaalta myös rehellistä palautetta, jos on sokeutunut jollekin lapsen ongelmalle.”

”Avoimet ja mutkattomat välit työntekijöiden ja perheen välillä.”

Avoimuuteen kuuluu myös palautteen antaminen, joka on helpompaa perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän pyrkiessä avoimeen ja luottamukselliseen työskentelyilmapiiriin.

Koulutus

Koulutus -yläluokassa perhehoitajat nostivat esiin koulutuksen merkityksen perhehoidon laatua parantavana tekijänä. Perhehoitajien vastauksissa koulutusta toivottiin sekä perhehoitajille että sosiaalityöntekijöille. Perhehoitajien koulutuksessa toivottiin laaja-alaisempaa koulutusta perhehoitajan työhön sekä traumakoulutusta jo valmennusvaiheessa. Useissa perhehoitajien vastauksissa nousi esiin toive mahdollisuudesta täydennyskoulutuksiin liittyen lasten kasvuun, kehitykseen ja haasteisiin sekä lastensuojeluun. Kaikkea lisäkoulutusta, kunhan se vain olisi säännöllistä, pidettiin tärkeänä. Eräs vastaaja toivoi yhteisiä koulutuksia lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kanssa.

”Koulutuksia esim. lapsen normaalista kehityksestä, miten tukea haastavaa käytöstä ym.”

”Mielestäni perhehoitajilla pitäisi olla laaja-alaisempi koulutus perhehoitajan työhön.”

”Perhehoitajille enemmän koulutusta, olisiko hyvä että toisella tulisi olla jokin sosterv alan koulutus?”

”Jatkuva mahdollisuus saada lisää koulutusta lastensuojelun kentästä.”

”Säännöllinen koulutus”

Perhehoitajat toivoivat koulutusta myös sosiaalityöntekijöille. Sosiaalityöntekijöiden koulutuksilla toivottiin lisättävän sosiaalityöntekijän traumaosaamista sekä kykyä kohdata sijoitettu lapsi ja perhe.

”Kaikki sosiaalityöntekijät pitäisi vaatia käymään traumakoulutuksessa.”

”Sostt:lle lisää koulutusta/tietoa koko perheen huomioimisesta (esim. Meidän Sakki -hanke) sekä sijoitetun lapsen kohtaamisesta, läsnäolemisen tärkeydestä vuorovaikutuksessa lapsen kanssa.”

Lisäksi perhehoitajat toivoivat vastauksissaan lisäkoulutusta sosiaalityöntekijöille osaamisen kehittämiseksi yleensäkin perhehoidosta ja toimeksiantosopimusten tekemisestä. Juuri ilmestyneessä THL:n työpaperissa ”Lastensuojelun perhehoidon järjestäminen. Suositukset perhehoidon toimintaohjeiden sisällöiksi” (Eriksson & Säles 2021, 20) otetaan myös kantaa koulutuksen merkitykseen perhehoidon laadun kehittämisessä. Suosituksessa kerrotaan, että kunnan on varmistettava lasten asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja muiden perhehoidon tehtävissä työskentelevien riittävä osaaminen sijoitettujen lasten ja perhehoitajien kanssa työskentelyyn. Perhehoidon osaamisen kulmakiviksi on julkaisussa mainittu *lasten taustojen ja tarpeiden ymmärtäminen* liittyen traumatietoisuuteen, kiintymyssuhteisiin, ihmissuhteiden katkeamisiin, kehitysviiveisiin ja neuropsykiatrisiin ongelmiin, *perhehoitajana toimimisen haasteiden ja arjen ymmärtäminen* sekä *lasten perus- ja ihmisoikeuksien hahmottaminen erilaisissa lastensuojelun*

perhehoitoon liittyvissä vaiheissa ja tilanteissa. Perhehoitajana toimimisen haasteisiin ja arjen ymmärtämiseen liittyvät lapsen korostunut tarve turvaan ja huolenpitoon, struktuuriin, tunne-elämän haastavuus, ammattilaisverkoston suuruus, läheisverkoston moninaisuus ja vuorovaikutuksen haasteet sekä oman kodin avaaminen vieraille. Tehtävässä onnistuminen vaatii perhehoidon sosiaalityöntekijältä hyviä vuorovaikutustaitoja, tietoa sijoitettujen lasten erityisistä tarpeista sekä erityistä osaamista lasten kuulemiseen ja lasten oikeuksien toteutumiseen liittyen. Työntekijöiden täydennyskoulutusta ja työnohjausta pidetään myös tärkeänä.

Lainsäädännölliset asiat

Kuudes eli viimeinen yläluokka lainsäädännölliset asiat muodostui alaluokista palvelurakenne, lakimuutokset ja valvonta. Perhehoitajien vastauksissa palvelurakenteen kehittäminen nähtiin yhtenä vastauksena nostaa perhehoidon laatua. Palvelurakenteen muutoksista nostettiin esiin perhehoidon ja jälkihuollon eriyttäminen omiksi yksiköikseen ja vastuualueiden selkiyttäminen.

”Perhehoito pitäisi olla omana yksikkönä, jälkihuolto erikseen.”

”Vastuualueiden selkiyttäminen.”

”Sijoittavalta taholla on ristiriitainen rooli, kun he vastaavat sekä sijoituksista että perhehoitajan tuesta.”

Lisäksi useissa perhehoitajan vastauksissa toistui toive yhtenäisistä ja selkeistä valtakunnallisista toimintaohjeita perhehoitoon.

”valtakunnalliset pelisäännöt”

”valtakunnallinen toimintaohjeistus”

”selkeys”

”Kirjalliset ohjeet, jotka ei vaihtuisi sosiaalityöntekijän ja kunnan mukaan.”

Lakimuutoksilla perhehoitajat toivoivat oman asemansa tasavertaistamista suhteessa sosiaalityöntekijöihin. Vastauksissa korostui sosiaalityöntekijän valta-asema suhteessa perhehoitajiin. Lisäksi lakimuutoksilla toivottiin parannusta perhehoitajan sosiaaliturvaan sekä yhtenäisyyttä palkkioluokkiin ja niiden kriteereihin.

”Laissa pitäisi perhehoitaja ja sosiaalityöntekijä olla samanarvosia, ja myös perhehoitajan sanan pitäisi painaa. Nyt voidaan kuulla, mutta sillä ei ole mitään merkitystä. Sosiaalityöntekijä kirjaa ja päättää viimekädessä ihan niinkuin haluaa.”

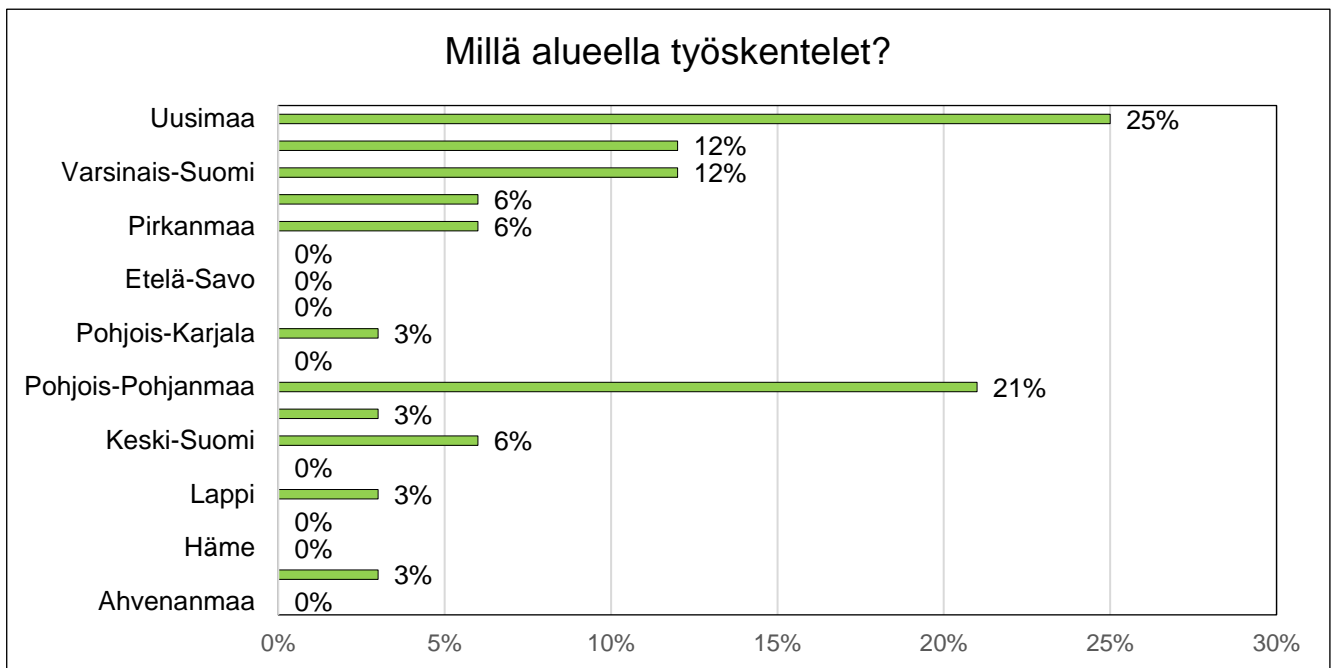
”Perhehoitajan sosiaaliturva olematon (lakimuutos ehdottoman tärkeä)”

OSA 2 Sosiaalityöntekijät

1 Vastaajien tiedot

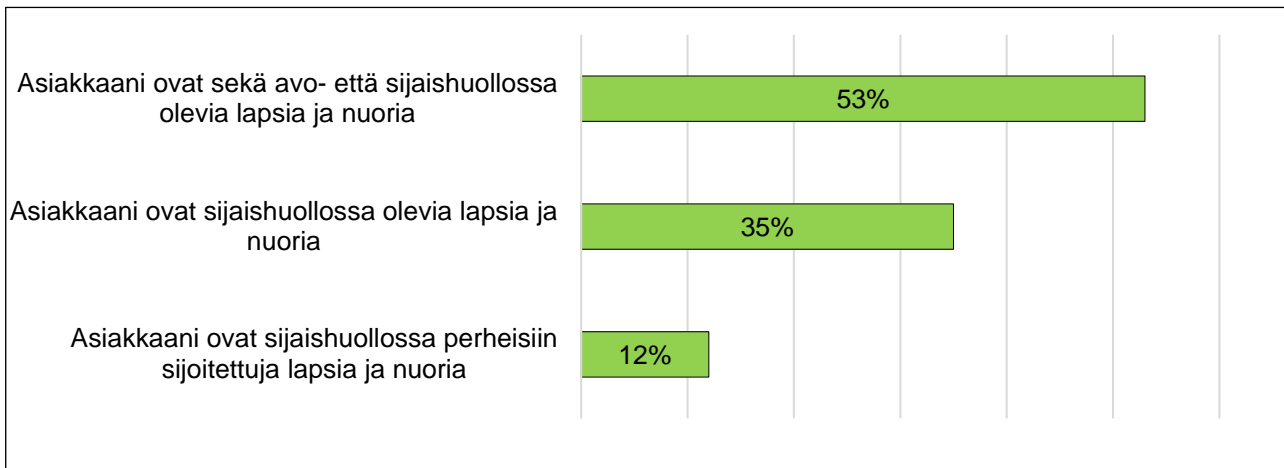
Perhehoidon sosiaalityöntekijöille suunnattuun kyselyyn vastasi 34 sosiaalityöntekijää eri puolilta Suomea. Levitimme kyselyä kuntien ja kuntayhtymien johtavien sosiaalityöntekijöiden kautta. Lisäksi kyselystä kerrottiin Facebookin Sosiaalityöntekijöiden uraverkostossa, jossa on jäseninä 3700 sosiaalityöntekijää. Rajasimme vastaajat sosiaalityöntekijöihin, joilla on asiakaslapsia perhehoidossa.

Kuvio 1: Vastaajien työskentelymaakunnat

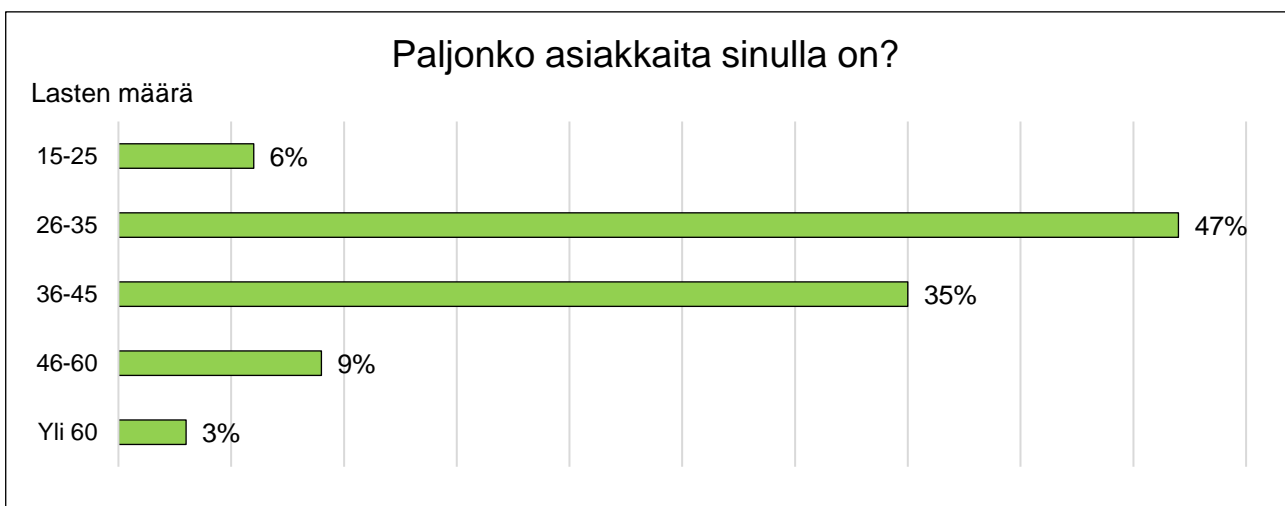
Eniten vastaajia oli Uudenmaan, Pohjois-Pohjanmaan, Varsinais-Suomen ja Pirkanmaan alueilta. Kysyimme sosiaalityöntekijöitä, että millaisia asiakkuuksia heidän työkenttäänsä kuuluu, sillä lastensuojelu on eri kunnissa ja kuntayhtymissä järjestetty eri tavoin. Etenkin suuremmissa kaupungeissa on sijaishuolto eriytetty omaan yksikköönsä, kun taas pienemmissä kunnissa tehdään yleensä yhdennettyä lastensuojelua eli asiakkaissa on avo-, sijais-, ja jälkihuollossa olevia lapsia.

Kuvio 2. Lastensuojelun toimintakenttä on eri kunnissa järjestetty eri tavoin. Mikä on sinun työtehtäväsi lastensuojelun sosiaalityöntekijänä?

Asiakasmääristä keskustellaan lastensuojelussa paljon. Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti valmistui loppuvuodesta 2020, ja siinä ehdotettiin lakiin kirjattavaksi, että lastensuojelun sosiaalityöntekijällä saisi olla enimmillään 35 asiakasta. Hallitusohjelmaan on kirjattu, että asiakasmäärä jatkaisi laskuaan tämän jälkeenkin ja olisi maksimissaan 30 lasta vuonna 2024. Tästä ei kuitenkaan vielä ole mitään päätöksiä, kuten ei lausuntokierrokselta palanneesta lakiesityksestäkään. OSSIn kysely kertoo asiakasmäärien vaihtelevan paljon paikkakunnittain, ja jopa tiimeittäin. Hieman alle puolella kyselyyn vastaajista on tällä hetkellä enemmän asiakkaita, kun mitä lakiesitys läpi mennessään sallisi.

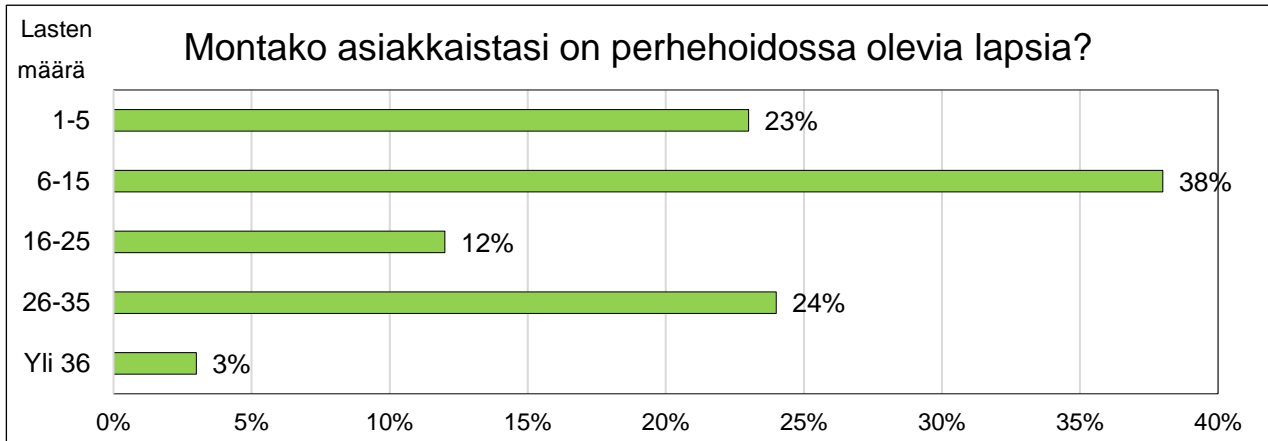
Kuvio 3: Vastaajien asiakasmäärät

Asiakasmäärästä puhuttaessa on myös muistettava, että asiakkaiden tilanteet ovat varsin eri tavalla työllistäviä. Osa vastaajista ilmoitti tekevänsä ns yhdennettyä lastensuojelua, jossa avohuollon kriittisessä tilanteessa olevat perheet vievät usein paljon työaika. Toisaalta jos asiakkaana on pelkkiä sijaishuollossa olevia lapsia, kuluu sosiaalityöntekijällä enemmän aikaa matkustamiseen: etenkin laitoksiin sijoitetut lapset voivat asua käytännössä toisella puolella maata.

Kuvio 4. Perhehoidossa olevien asiakkaiden määrä

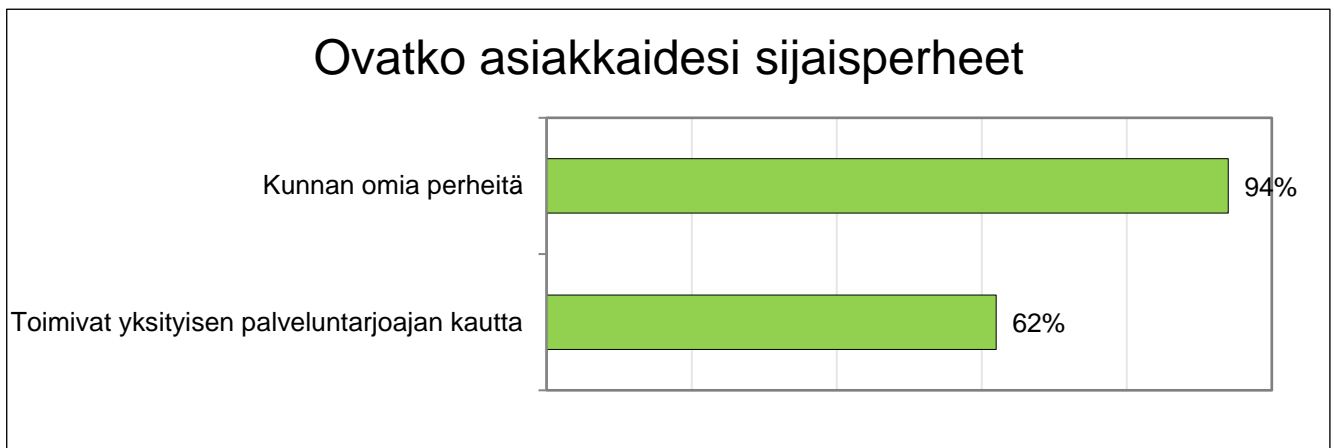

Kuviosta näkyy, että osa vastaajista on erikoistunut pelkästään perhehoitoon, mutta suurimmalla osalla perhehoidossa olevat lapset ovat vain osa asiakaskenttää. Osa sosiaalityöntekijöistä työskentelee sijoituksen aikaisessa sosiaalityössä eli asiakkaina on myös lastensuojelulaitoksiin sijoitettuja lapsia. Yhdennetyssä sosiaalityössä sosiaalityöntekijällä voi olla näiden lisäksi myös avohuollon perheitä ja palveluntarpeen arvioiden tekemistä.

Lastensuojelun perhehoidon tuottaminen on yksityistynyt viime vuosina. Aiemmin sijaisperheet toimivat pitkälti kuntien omina perheinä, eli kunnat kouluttivat perheet ja tuottivat perheiden tukipalvelut. Pienempiä perhehoidon toimijoita Suomessa on ollut jo kymmenisen vuotta, mutta viime vuosina lastensuojelun yksityistyminen on laajentunut, ja sijaisperhebisnekseen ovat tulleet mukaan myös suuret terveystoimijat kuten Attendo ja Familiar. Käytännössä yksityinen palveluntuottaja rekrytoi ja kouluttaa sijaisperheen, jonka jälkeen kunta ostaa perhehoidon palvelun yritykseltä. Tämä laskuttaa perheen koulutuksesta ja usein myös perheen tukipalveluista, kuten vertaistuen, työnohjauksen, lomituksen ja koulutuksen järjestämisestä. Perheet hyötyvät ”välikädestä” pääasiassa palkkioiden vakiohintaisuutena (kunnilla palkkiot voivat vaihdella lapsen hoitoisuuden muuttuessa) ja parempina tukipalveluina. Tämäkin vaihtelee, kyselyn vastauksen perusteella osa perheistä oli tyytymättömiä ja osa taas hyvin tyytyväisiä yksityisiltä yrityksiltä saamiinsa tukipalveluihin. Eräs vastaaja oli kommentoinut yksityisen palveluntarjoajan ja kunnan sosiaalityöntekijöiden kompleksista suhdetta.

"Paljon mietityttää tuen ostaminen palvelun tuottajilta ja mitä se tarkoittaa. Välillä lapsille saattaa olla epäselvää kuka on heidän sosiaalityöntekijänä, kun rooli palvelun tarjoajalla on enemmänkin työskennellä lapsen kanssa kuin perhehoitajien. Perhehoidon tuki on mitä palvelun tuottajilta kuitenkin ostetaan. Ja myös erilaiset vastuut ja niiden jakaminen kaipaavat selvennystä. Palvelun tuottajat valitsevat perheet mutta lopulta valvonta ja ongelmien ratkaisut tehdään kunnissa."

Kuvio 5. Toimivatko perheet kuntien omina sijaisperheinä vai ostopalveluna?

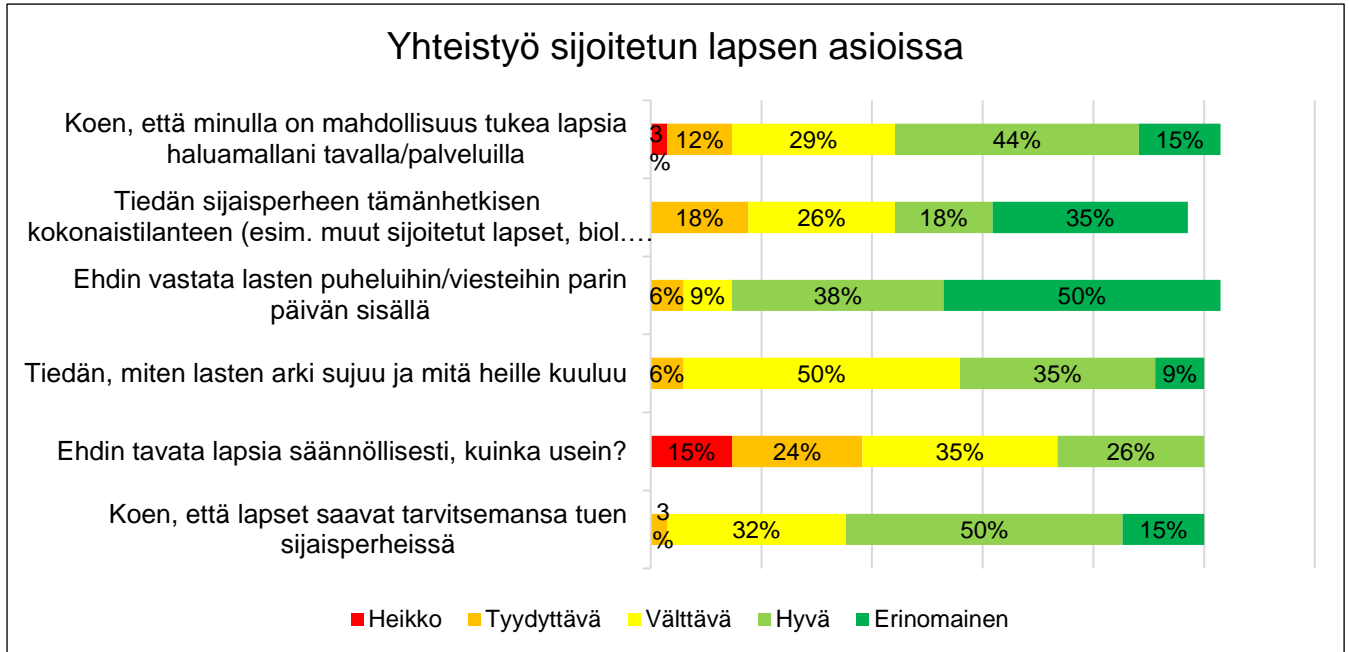

Sosiaalityöntekijöiden vastaukset kertovat, että lähes joka kunnalla on edelleen omia sijaisperheitä, mutta perhehoidon ostaminen yksityiseltä palveluntarjoajalta on myös varsin yleistä. Suurimmalla osalla vastaajissa oli asiakaslapsia sijoitettuna sekä kunnan omiin että ostopalveluna hankittuihin perheisiin. Myös yhdessä sijaisperheessä voi olla eri kuntien tai palveluntuottajien sijoittamia lapsia. Tämä tuo oman haasteensa valvontaan, kun perheen kokonaisuus on monen eri työntekijän vastuulla.

2 Sijoitetun lapsen palvelut sosiaalityöntekijän näkökulmasta

Esitimme sosiaalityöntekijöiltä useita väittämiä liittyen heidän työhönsä lapsen asioista vastaavana sosiaalityöntekijänä. Osa väittämistä koski sosiaalityöntekijän työtaakkaa ja sitä, kuinka hyvin he olivat perillä asiakkaidensa elämäntilanteesta ja kuinka usein he ehtivät tavata asiakaslapsiaan. Lisäksi kysymykset koskivat sitä, millaiset mahdollisuudet sosiaalityöntekijällä oli tukea asiakkaitaan haluamallaan tavalla ja miten sosiaalityöntekijä koki sijaisperheiden tukevan asiakkaitaan.

Kuvio 6: Yhteistyö sijoitetun lapsen asioissa (sijaisperheen kanssa)

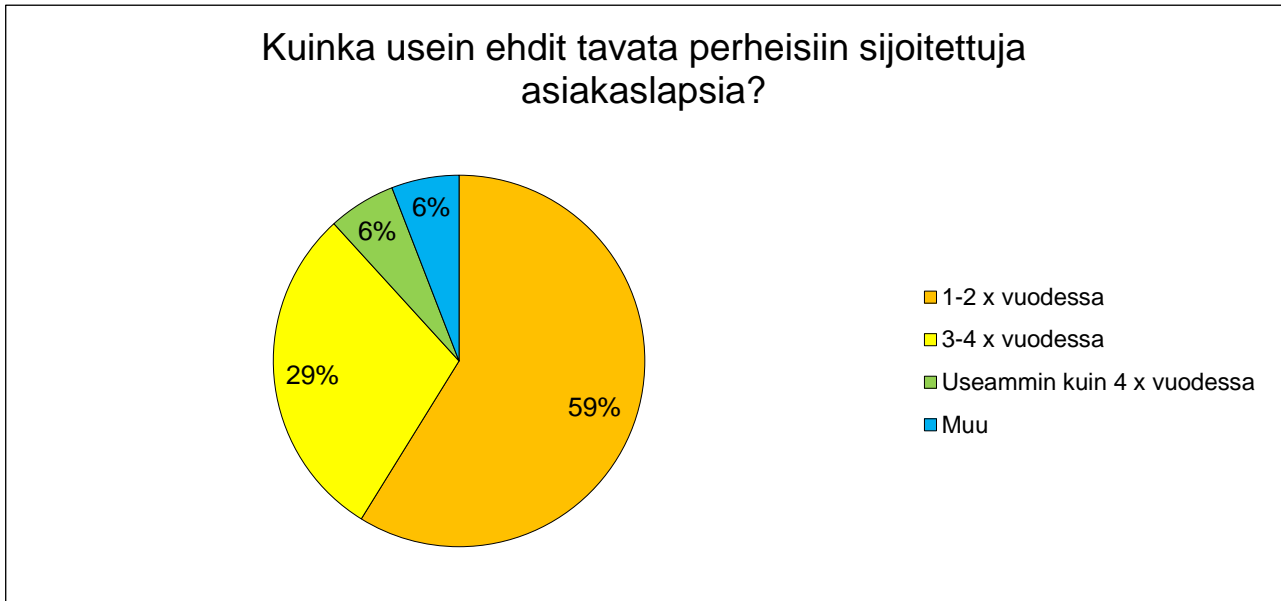

Sosiaalityöntekijät katsoivat selviytyvänsä parhaiten yhteydenpidosta sijoitettuun lapseen silloin, kun viestintä tulee lapselta sosiaalityöntekijälle. Vastaajista 88 % oli sitä mieltä, että he ehtivät vastata lapsen viesteihin tai puheluihin päivän tai parin kuluessa.

Suurin osa vastaajista oli tyytyväisiä sijaisperheiden tukeen sijoitetulle lapselle, ja vastasivat tietävänsä ainakin kohtuullisessa määrin sijaisperheen kokonaistilanteen. Oikeuksiinsa palveluiden myöntämisessä oli tyytyväisiä yli puolet vastaajista, tosin tässä kysymyksessä oli myös vastaajia, jotka kokivat voivansa vaikuttaa lapsen saamiin palveluihin heikosti.

Kysymyksen huonoimmat vastausprosentit tulivat kysymykseen ”Ehdin tavata lapsia säännöllisesti.” Kukaan vastaajista ei antanut itselleen arvosanaa erinomainen lasten tapaamisissa. Neljännes katsoi, että lasten säännöllinen tapaaminen toteutui hyvin, 35 % välttävästi, 24 % tyydyttävästi ja 15 % heikosti. Kysyimme avoimella kysymyksellä, kuinka usein sosiaalityöntekijät ehtivät tavata lapsia.

Kuvio 7: Ehdin tavata lapsia säännöllisesti, kuinka usein?

Muu-kohdan vastaukset: Todella harvoin, Tilanteesta riippuen, avohuollon kohdissa prosessit akuutteja ja silloin parin kk välein.

Suurin osa sosiaalityöntekijöistä kertoi vastauksissaan tapaavansa asiakkaitaan 1-2 kertaa vuodessa. Moni vastasi 1-3 kertaa vuodessa, tai että tapaamisten määrä riippuu lapsesta ja tämän tilanteesta. Yhdessä vastauksesta tuli ilmi myös koronan vaikutus tapaamisten vähenemiseen.

”Riippuu lapsesta mikä määrä on 1-6 x vuodessa.”

”3-6 kuukauden välein, mutta korona on vähän sekoittanut nyt.”

”valitettavasti kurjimmillaan vain kerran vuoteen.”

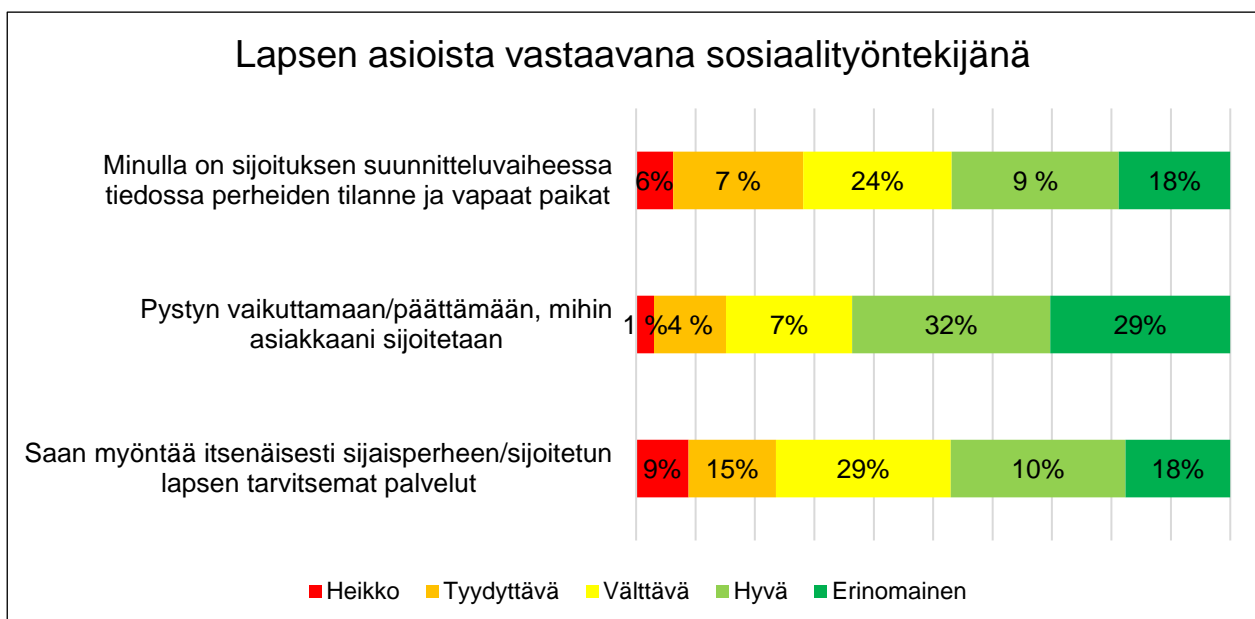
Vastausten perusteella perhehoitajien kyselystä esiin nousut toive sosiaalityöntekijän vahvemmassa tuesta sekä perhehoitajalle että sijoitetulle lapselle näyttää varsin oikeutetulta. Harvat tapaamiset ovat ongelma kaikkien kannalta: sijoitettu lapsi ei opi tuntemaan ja luomaan luottamuksellista suhdetta ihmiseen, jonka näkee muutaman kerran vuodessa. Sosiaalityöntekijä ei opi tuntemaan lasta, hänen arkeaan eikä sijaisperhettä. Harvoista tapaamisista johtuen riski, että mahdolliset sijaisperheen kasvatuksessa tai hoidossa ilmenevät epäkohdat tai korjattavat asiat, eivät tule sosiaalityöntekijän tietoon etenkin, jos sijoitettu lapsi on alle kouluikäinen, on olemassa. Perhehoidon valvonnan vastuu on nykyisin asetettu yksinomaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän harteille, ja tämän kyselyn perusteella se toteutuu heikosti.

Omaan työhön vaikuttaminen

Halusimme selvittää, kuinka paljon sosiaalityöntekijät kokevat voivansa vaikuttaa esimerkiksi asiakaslastensa sijoituspaikkaan ja sijoitetun lapsen sekä sijaisperheen saamiin palveluihin. Vastauksissa on hajontaa, ja tämä varmasti johtuu kuntien erilaisista käytännöistä. Pienemmissä kunnissa on tavallista, että sosiaalityöntekijä ottaa itse yhteyttä sijaisperheisiin tai perhehoitoa tuottaviin yrityksiin, kartoittaa tilanteen ja päättää pitkälti myös sijoituspaikasta. Suuremmissa kaupungeissa ja kuntayhtymissä lapsen tilanne viedään tavallisesti asiakasohjausyksikköön tai asiakasohjausryhmään, jonka kautta lapsen mahdolliset sijoituspaikat kartoitetaan ja sijoituspaikka valitaan. Lapsen sijoituspaikkaa suunniteltaessa kokonaisharkinnan lapsen edun näkökulmasta tekee kuitenkin lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, joten päätöstä tehdessään hänellä tulisi olla käytössään tieto esimerkiksi käytössä olevista sijaisperheistä.

Sosiaalityöntekijän itsenäistä työtettä voidaan pitää sekä työn hyvänä että kuormittavana puolena. Tiimin tai esimiehen tuen puuttuessa, voi työskentely haastavien asioiden ja tilanteiden seurattessa toisiaan olla varsin kuormittavaa. Sosiaalityöntekijästä voi olla turhauttavaa, jos hänellä on läheiset välit asiakkaaseen ja hänellä on mielestään hyvä käsitys asiakkaan tarvitsemista palveluista, mutta ei lupaa myöntää niitä. Erityisesti kysymyksen ”saan itsenäisesti myöntää sijaisperheen/sijoitetun lapsen tarvitsemat palvelut” vastaukset kertovat, että sosiaalityöntekijän on aika usein kysyttävä lupaa palveluiden myöntämiseen joltain muulta taholta, vaikka hän lapsen asioista vastaavana sosiaalityöntekijänä viime kädessä vastaa siitä, että sijoitettu lapsi saa tarvitsemansa palvelut.

Kuvio 8: Sijoituksen suunnittelu ja palveluiden myöntäminen

Keskustelua herättävät aiheet

Kysyimme sosiaalityöntekijöiltä, mistä asioista he kokevat, että perhehoitajien kanssa tulee eniten keskustelua tai jopa erimielisyyksiä. Vastauksissa nousi selkeänä esiin neljä ryhmää seuraavilla teemoilla: Raha-asiat ja vapaat, lapsen biologisen perheen/suvun tapaamiset, lapsen käyttäytyminen/lapsen tarvitsemat palvelut sekä vastuut ja velvollisuudet. Monissa vastauksissa toistuivat kaikki teemat. Nämä ovat teemoja, joista perhehoitajien kanssa tulisi keskustella enemmän ehkä jo koulutusvaiheessa.

Perhehoitajan raha-asiat ja vapaat

Vastaajien mukaan perhehoitajan palkkioihin, kulukorvauksiin ja vapaisiin liittyvät asiat nousevat usein esiin perhehoitajien kanssa keskustellessa. Kysymys voi olla sekä perhehoitajan palkkioista että esimerkiksi lapselle siirrettävistä Kelan etuuksista. Palkkiosta puhuminen on ymmärrettävää, sillä monissa kunnissa lapsen hoitoisuutta arvioidaan määrääjain ja se myös vaikuttaa lapsesta maksettavaan palkkioon.

”Palkkion suuruus, kotilomat

”Kela-asiat, palkkiot... Nyt tuntuu, että Kela on linjannut entistä enemmän, että sen täytyy olla lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, joka hakee ja on yhteydessä... Lisää työtaakkaa vaan entisestään.”

”Lasten tilanne ja palveluiden tarve, haasteet, palkkio ym. Korvausasiat.”

”Keskusteluja on käyty paljon palkkioista ja kulukorvauksista ja siitä, mitä kulukorvaukset kattavat. Tukipalveluja kaupungistamme on mielestäni myönnetty mukavasti ja siihen liittyvät keskustelut ovat olleet lähinnä sitä, että kerron perhehoitajien voivan osallistua esim. työnohjaukseen.”

Lapsen ja hänen biologisen perheensä yhteydenpito

Lapsen biologisen perheen tai suvun tapaamiset ja muu yhteydenpito sekä lapsen mahdollinen reagointi niihin liittyen aiheuttavat vastausten perusteella keskustelun tarvetta.

”Vanhempien ja perhehoitajan välinen yhteistyö ja vanhempien ja lasten yhteydenpito.”

”Ristiriidat läheisverkoston kanssa mm. tapaamiset”

”Lapsen yhteydenpito läheistensä kanssa”

”Tapaamiset ja yhteydenpito, lasten psyykinen vointi.”

Lapsen käytöksen haasteet ja tarvittavat palvelut

Kolmas keskustelunaiheiden ryhmä olivat lapsen haasteellinen käyttäytyminen ja hänen tarvitsemansa palvelut. Lapsen haastava käytös saattoi haastaa perheen arkea tai liittyvä vaikkapa biologisten vanhempien tapaamisiin.

"Lasten eriasteiset kriisit ja huolestuttava käytös, biovanhempien rooli ja käytös, arjen haastavuus..."

"Tukimuodot sekä lapselle että perheelle (lapsen tuki haetaan yleensä perheen kotikunnasta eikä perheellä ole aina tietoa oman kuntansa erityispalveluista)"

Vastuut ja velvollisuudet

Perhehoitajia mietityttivät sosiaalityöntekijöiden vastausten mukaan myös perhehoidon vastuunjako. Mitkä tehtävät kuuluvat perhehoitajalle, mitkä taas ovat sosiaalityöntekijän päätettävissä esimerkiksi lapsen koulunkäyntiin liittyen.

"Vastuunjako ja yhteistyö eri toimijoiden kanssa ja palkkiot."

"Perhehoitajan vastuut ja velvollisuudet, vastuunjako, yhteistyö biologisten vanhempien kanssa, tapaamiskuviot."

"Joskus työnjako ihmetyttää mistä riittävä tuki perhehoitajille - sekin vaihtelee tilanteittain. Käsillä ollut tilanne, jossa perhehoitaja toimi aika oma-aloitteisesti, liiankin, ja siinä pohditutti kovasti, kuka perhehoitajaa tukee. Etenkin kun kyseessä oli pitkäaikainen sijaishuoltoyksikön perhehoitaja. Yleensä perhehoitajat toimivat loistavasti ja tunnistavat paikkansa."

Kirjaaminen

Sosiaalityöntekijät kokivat vastauksiensa perusteella olevan kohtuullisen hyvin tietoisia siitä, miten heidän asiakaslapsilleen kuuluu. Kysyimme sosiaalityöntekijöitä, pitäisikö perhehoitajien tehdä kirjauksia ja auttaisiko se sosiaalityöntekijöiden työtä. Suurin osa sosiaalityöntekijöistä koki, että päivittäiskirjaaminen olisi perheille liian työlästä, mutta kuukausiraportit olisivat toivottava kehitysaskel. Osassa kuntia perhehoitajat tekevätkin kuukausikoosteita, mutta suurin osa vastaajista ei vastausten perusteella saanut niitä perhehoidossa olevista lapsista. Kuukausikoosteiden eduksi nähtiin asioiden nopeampi tietoon tuleminen.

"Säännöllinen raportointi tulisi ottaa käytännöksi myös sijaisperheissä."

"Kyllä, kuukausiraportti auttaisi paljon. Sen avulla monet asiat tulisivat tietoon jo aiemmin."

"Olisivat tarpeen. Auttaisivat saamaan informaatiota ja samalla voisi tulla näkyväksi se tapa, jolla he lasta katsovat/arvioivat/hoitavat."

Osa vastaajista ei kaivannut kuukausiraportteja kaikista lapsista, vaan enemmänkin tilannesidonnaista tiedottamista ja arviointia.

”Kuukausitasolla joku lomake arjen sujumisesta tai muista huomioista voisi toimia. Tarve vaihtelee jos esim kiireellinen sijoitus päällä tarve tiedolle eri kun pitkissä sijoituksissa.”

”Hankalista tilanteista ns poikkeamakirjaukset kuten vanhuspuolella, samalla toteutuisi hoitajan itsearviointi, auttaa työntekijää.”

”Jollain tasolla kyllä, mutta luotan enemmän puhuttuun tietoon. Pitäisi olla jonkinlainen lista asioista, joista olisi velvollisuus ilmoittaa sosiaalityöntekijälle pikaisesti eikä sattumalta/lapsen välityksellä/vasta asiakassuunnitelmaneuvottelussa.”

Osa vastaajista oli sitä mieltä, etteivät kirjaukset kuulu perhehoitoon.

”Ei missään tapauksessa, perheiden tulee saada olla perheitä eikä ammattilaisia, siihen koko perhehoidon vaikuttavuus perustuu.”

”Voisi auttaa jonkin verran, mutta ei mitenkään merkittävästi. Tämä kuormittaisi perhehoitajia niin paljon, että en usko tällaisen tuovat lisää hyötyä.”

3 Perhehoidon valvonta

Perhehoidon valvonnasta on viime aikoina käyty paljon keskustelua. Käsittelimme perhehoidon valvonnan erityispiirteitä tämän raportin osan 1 kohdassa 4, jossa perhehoitajat kertoivat oman näkemyksensä perhehoidon valvonnasta. Kysyimme sosiaalityöntekijöiltä perhehoidon valvonnasta kysymyksellä ”Mitä perhehoidon valvonta mielestäsi tarkoittaa ja miten teet sitä työssäsi? Olisiko siinä jotain kehitettävää?”. Kysymys oli moniulotteinen, ja sen myötä myös vastauksissa oli paljon vaihtelua. Osa vastaajista kertoi, mitä perhehoidon valvonnan heidän mielestään tulisi olla, osa taas kertoi miten he valvovat sijaisperheitä käytännössä ja osa otti kantaa siihen, millaisia pulmia valvonnassa on. Kaikissa vastausluokissa kävi ilmi tuskastuminen resurssipulaan, siihen ettei aikaa lapsen ja perheen tapaamiseen ja asioiden läpikäymiseen ole.

Perhehoitajien ohjaus osana valvontaa

Perhehoidon tuki ja ohjaus on kunnissa järjestetty vaihtelevasti. Osissa kuntia toimii perhehoidon tukitiimi, jossa töissä voi olla sosiaalityöntekijöitä tai sosionomeja. Tukitiimin työntekijöillä ei yleensä ole omia asiakkaita perhehoidossa, vaan he toimivat lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän työparina, kouluttavat sijaisperheitä ja antavat tukea ja ohjausta sijaisperheille. Etenkin pienemmissä kunnissa sijaisperheen ohjaus ja valvonta jää lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijöiden tehtäväksi.

Vastaajat nostivat perhehoitajien ohjauksen esiin yhtenä valvonnan keinona. Ohjaus käsitti esimerkiksi toimintaohjeen läpikäymistä, perheen kasvatuskäytäntöjen tai perheen tarvitseman tuen pohtimista. Vastauksista käy ilmi se ajatus, että sijaisperheen kanssa työskentely nähtiin jossain määrin erillisenä sijoitetun lapsen asioista.

"Kehitettävää olisi paljon. Perhehoitajat tarvitsevat sosiaalityön ohjausta ja tukea, etenkin sukulaissijoitustilanteet ovat olleet haastavia. Aikaa ei tällaiseen työskentelyyn ole."

"Säännöllistä yhteydenpitoa perhehoitajien kanssa, käyn läpi perhehoidon ohjetta."

"Perhehoitajien kanssa tulisi käydä keskusteluja niin sijoitetun lapsen asioissa kuin muutoin heidän perheensä tilanteesta sekä tarpeesta esimerkiksi vapaisiin yms. tukipalveluihin. Toteutan edellä mainittuja asioita työssäni kohtalaisesti. Valitettavasti aikaa tälle kaikelle jää liian vähän ja monesti kuulumisten yms. asioiden päivitys jää liikaa perhehoitajien aktiivisuuden varaan ja asiakassuunnitelmien varaan."

Lapsen ja perheen tapaamiset

Suurin osa vastaajista nosti lapsen ja perheen tapaamiset valvonnan kulmakiveksi. Vastaajien mielestä on tärkeää tavata lasta myös kahden kesken ja kysyä häneltä esimerkiksi sijaisperheen kasvatuskäytännöistä. Moni vastaaja harmitteli sitä, että he ehtivät tavata lapsia ja perheitä liian harvoin. Vastauksista käy ilmi, että asiat, joihin pitää valvonnan nimissä puuttua, nousevat esiin aika sattumanvaraisesti ja sosiaalityöntekijän "mutu-tuntuman" perusteella. Myös lapsen muun verkoston (esimerkiksi koulu, vapaan mahdollistajat, mahdollinen tukiperhe kautta voi tulla esiin valvottavia asioita.

"Pitäisi tehdä enemmän, ainakin käynnit perheisiin säännöllisesti. Haastavien asioiden puheeksiotto, ainakin jos on "mutu" - joskus ei ehdi tarttumaan kaikkeen jos on paljon yhtäaikaan kriisejä. Työparityö olisi ehdoton, nyt usein yksin liikkeellä ja joskus sitä sokaistuu. Valvonnasta avoimesti puhuminen myös perhehoitajien kanssa."

"Lapsen ja perheen henkilökohtaiset tapaamiset, yhteistyö muun verkoston esim. koulun kanssa, kotikäynnit. Vähemmän asiakkaita tarkoittaisi enemmän aikaa lapselle."

"Kehitettävää on paljon. Sosiaalityöntekijöiden resurssia pitäisi olla riittävästi, jotta käynnit perheissä toteutuisivat useammin kuin kerran vuodessa, jos sitäkään."

"Tapaamalla ja keskustelemalla sijoitettujen lasten ja perhehoitajien kanssa varmistan, että sijaisperheessä kaikki sujuu lain edellyttämällä tavalla. Jos perhehoitajilla on esimerkiksi jotain kyseenalaisia käytäntöjä, otan asian puheeksi. Jos se ei auta, kuntamme käytäntönä on, että tehdään huoli-ilmoitus, ja asia selvitetään valvonta-asiana (tässä eri työntekijät)."

"Kun tapaan lasta kahden kesken, kyselen lapselta perheen säännöistä yms. Aika lailla kuuntelen "ammattillista mutua" siitä, että jos tuntuu että joku asia ei ole kunnossa... Tottakai tulisi kehittää, ei voi valvonta perustua mutuuun, vaikka olisikin ammatillista."

Suurimmalla osalla kyselyyn vastanneista sosiaalityöntekijöistä asiakasmäärä on lähellä 35 asiakkaan enimmäismäärää, jota tällä hetkellä esitetään lakiin kirjattavaksi. Suurimmalle osalle asiakkaista lakimuutos ei täten toisi muutosta sen suhteen, paljonko sosiaalityöntekijällä on aikaa heidän asioidensa hoitamiseen.

Valvonnan puutteet ja epäkohdat

Osa vastauksista koski valvonnan kehittämistä ja valvonnassa tällä hetkellä esiintyviä puutteita. Suurin valvonnan puute oli vastaajien mielestä liian suuri asiakasmäärä. Ylimoitettun asiakasmäärän vuoksi sosiaalityöntekijä ei ehdi tavata sijoitettuja lapsia riittävän usein, joten valvonta jää puutteelliseksi. Sosiaalityöntekijät toivoivat lisäksi parannusta valvontaan liittyviin prosesseihin, eli selkeää toimintaohjetta siihen, miten toimitaan jos perhehoidossa ilmenee kaltoinkohtelua tai laittomia käytäntöjä. Tällä hetkellä lapsen asioista vastaavat sosiaalityöntekijät ovat yksin vastuussa siitä, että perheiden toiminta on lain ja lapsen edun mukaista. Tilannetta sotkee se, että samaan perheeseen voi olla sijoitettuna useiden eri sosiaalityöntekijöiden ja kuntien sijoittamia lapsia, jolloin kokonaisuus ei ole kenenkään hallussa.

"Valvontaa ei oikeasti tässä nykyisessä asiakasmäärässä ja työtilanteessa ole. En pysty vierailemaan perheissä muuten kuin kriisitapauksissa ja välttämättömät 1-2 kertaa vuodessa lapsen tapaamiset."

"Tulisi olla selvempää, millä kaavalla ja keiden toimesta menee asian hoito, jos tulee iso ongelmatilanne."

"Kehitettävää on valvonnassa paljonkin, tarve strukturoidummalle valvonnalle."

"Aikaa pitäisi olla enemmän, jotta voisın todella sanoa valvovani. Tuntosarvet pitää olla herkillä, että näkee ja kuulee tarvittavat asiat. Joidenkin perheiden kohdalla valvonta on helppoa, joidenkin kohdalla ei todellakaan näin ole. Riippuu kuinka yhteistyökykyinen perhe on."

"Paljon kehitettävää koska jokainen tekee ihan omalla laillaan eikä yhteistä suunnitelmaa ole. Käymällä perheessä, tapaamalla kaikkia perheen jäseniä jne"

Valvonta teoriassa

Osa vastauksista koski ideaalivalvontaa eli sitä, miten perhehoidon valvonnan tulisi toteutua. Näissä vastauksissa ei juuri otettu kantaa siihen, miten valvonta tällä hetkellä toteutuu heidän omassa työssään.

”Valvonta toteutuu osana lapsen asiakasprosessia lasta tapaamalla, asiakassuunnitelmaan sovittuja tavoitteita asettamalla ja seuraamalla ja näissä perhehoitajaa ohjaamalla. Tarpeen mukaan perhehoitajalle järjestetään omaa tukea ja puututaan epäkohtiin.”

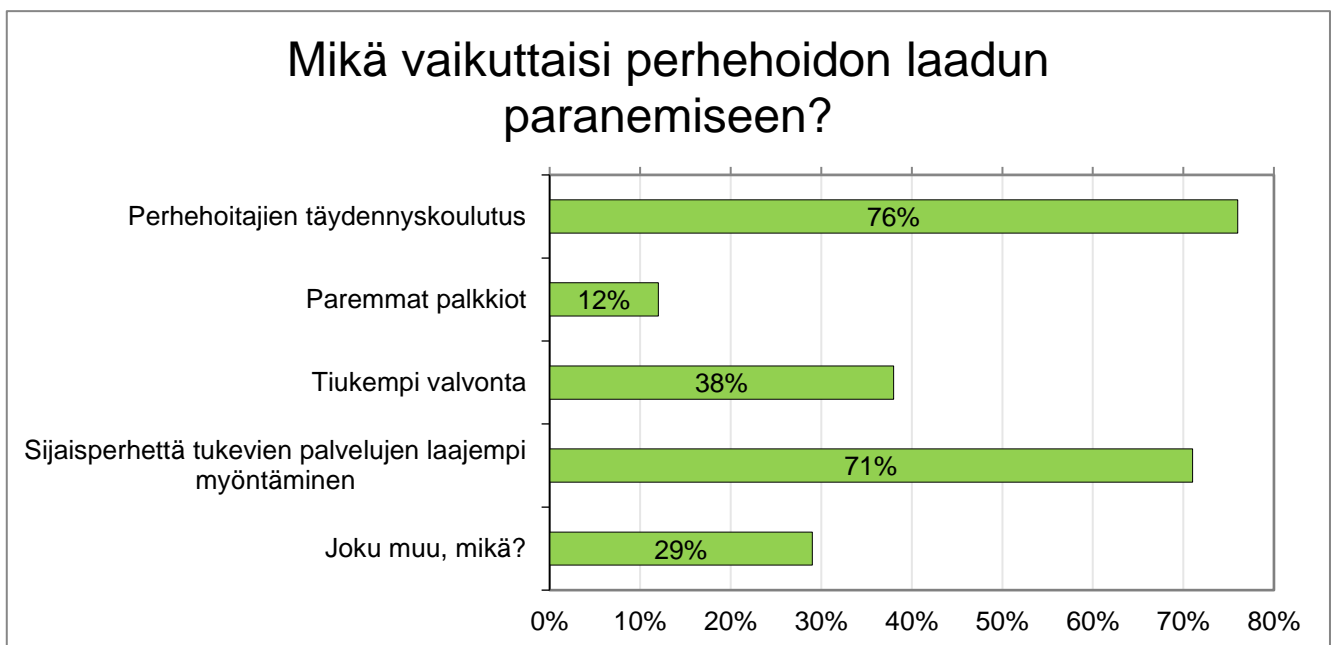
”Suunnitelmallinen valvonta kerran vuodessa, lisäksi valvontaa tapahtuu käynneillä perheessä ja lapsia tavatessa.”

”Sijaishuollon tarkoituksen toteutumisen seuranta, lapsen hyvinvoinnin varmistamista, osallisten esiintuomien epäkohtien selvittelyä jne.”

4 Perhehoidon laadun parantaminen

Halusimme kuulla sosiaalityöntekijöiden mielipiteen siitä, miten perhehoidon laatua voidaan kehittää. Kysymys oli monivalintakysymys ja lisäksi moni vastaaja oli käynyt kirjoittamassa omia näkemyksiään joku muu, mikä -kohtaan.

Kuvio 9. Perhehoidon laatuun vaikuttavat tekijät sosiaalityöntekijöiden mielestä

Sosiaalityöntekijöiden mielestä suurimmat perhehoidon laatua parantavat seikat olisivat perhehoitajien täydennyskoulutus ja perhettä tukevien palveluiden laajempi myöntäminen. Valvonnan lisäämistä kannatti kolmannes vastaajista. Vähiten vaikuttavana seikkana nähtiin palkkioiden nostaminen, minkä taas perhehoitajat kokivat omassa kyselyssään vaikuttavan laatuun todella paljon.

Muu, mikä? -kohdassa sosiaalityöntekijät kertoivat myös monenlaisia näkemyksiä laadun parantamiseksi, joista yhteistyö nousi esiin myös perhehoitajien vastauksissa.

”Mahdollisuus myöntää lapselle (ja sijaisvanhemmalle) terapiaan maksusitoumus, silloin kun sitä ei saa kunnalliselta puolelta. Kaikilla perhehoitajilla tulisi myös olla työnohjaus.”

”Perhehoitajan tuen ja perhehoitotoiminnan vastuun ulkoistaminen kokonaan LAPSEN asioista vastaavalta sosiaalityöntekijältä. Palkkiot ym tulisi ratkaista erityisesti tähän perehtyneessä yksikössä, sostt asiantuntemusta tilanteesta hyödyntäen.”

”Ei ns. mummosijoituksia! Voi kuulostaa kovalta, mutta tätä olisi hyvä tutkia tarkemmin: tiimissämme on useita katkenneita läheisverkostosijoituksia... Toinen asia olisi ylipäättänsä tiukempi syyni ketä valitaan perhehoitajiksi. Pridessä pitäisi kouluttaa enemmän inhorealistisesti esim tilanteesta sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudesta, ettei se tulisi jokaiselle perhehoitajalle uutena asiana.”

”Valtakunnallinen sijaisperherekisteri, jossa näkyisi jos perhe hylätty Pridessä, jos se irtisanottu tai jos siitä muuta huolta.”

”Enemmän aikaa tavata perhehoitajia ja koko sijaisperhettä.”

”Tiiviimpi yhteistyö.”

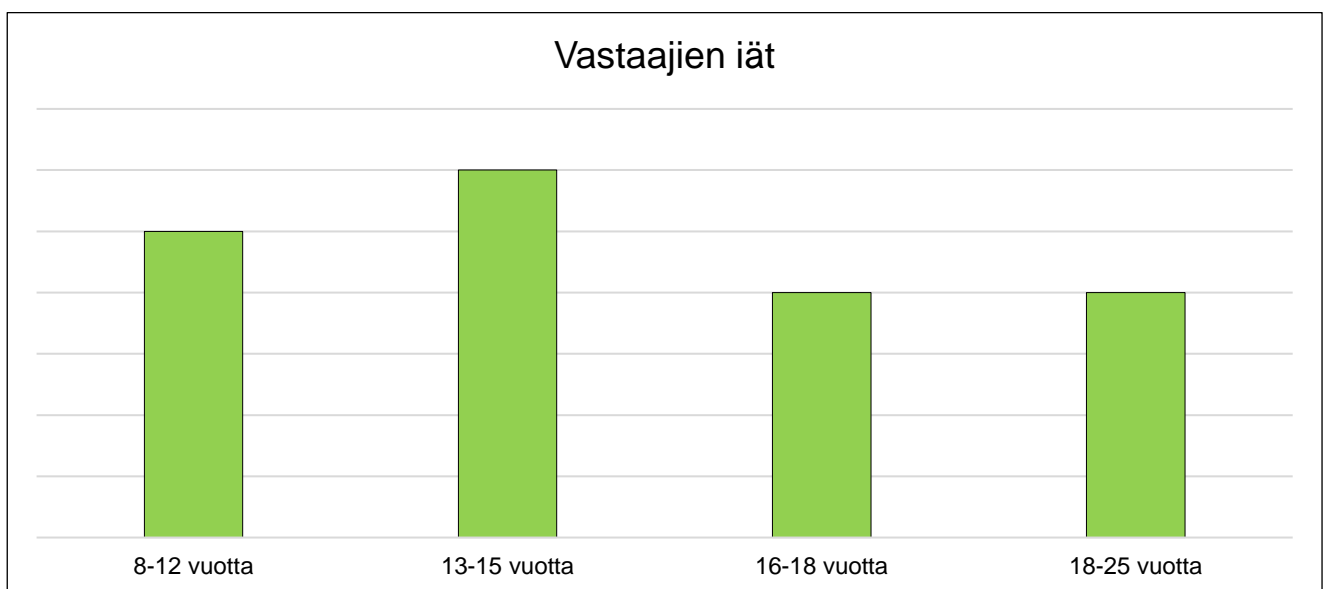
”Tulisi korostaa sitä, että sosiaalityöntekijät ja perhehoitajat tekevät työtä saman asian eteen; lapsen edun toteutumisen ja lapsen hyvinvoinnin. Olemme yhteistyökumppaneita. Mikäli homma on taistelua tai heti on jo sellainen asetelma, että sosiaalityöntekijä on perhehoitajan vihollinen (!!!), niin homma ei onnistu. Onneksi sellaista ei ole monen kanssa. Mutta silloin kun on, niin se on hyvin turhauttavaa ja sitä mieltii, miten lapsen asiat hoituvat, kun ei voi luottaa perhehoitajaan.”

OSA 3: Perheisiin sijoitetut lapset

1 Vastaajien taustatiedot

Kuten aina OSSI-hankkeen kyselyissä, halusimme kysyä kokemuksia perhehoidosta ja sen valvonnasta myös aiheen varsinaisilta kokemusasiantuntijoilta eli perheisiin sijoitetuilta lapsilta ja nuorilta. Keräsimme vastaukset osana perhehoitajien kyselyä, eli perhehoitajia pyydettiin jakamaan kyselyä myös heidän perheisiinsä tällä hetkellä sijoitetuille tai sijoitettuna olleille lapsille. Saimme kyselyyn 19 vastausta. Vastaajien ikäjakauma oli 8-25 vuotta.

Kuvio 1: Kyselyyn vastanneiden lasten ja nuorten iät (n=19).

2 Millainen on hyvä sijaisperhe?

Kysyimme lapsilta ja nuorilta hyvän sijaisperheen tuntomerkkejä. Vastausten perusteella hyvä sijaisperhe on turvallinen, välittää ja rakastaa, mutta antaa lapselle tilaa olla oma itsensä. Hyvässä sijaisperheessä tunteiden näyttäminen on sallittua, eikä lapsen tarvitse esittää reippaampaa kuin onkaan. Turvallisuuden tunnetta luovat yhdessä sovitut säännöt ja se, ettei ketään kohtaan käytetä fyysistä tai henkistä väkivaltaa. Hyvässä perheessä halutaan touhuta yhdessä lasten kanssa, mutta annetaan myös mahdollisuus omaan tilaan. Moni vastaajista mainitsi oman huoneen tai oman yksityisen tilan sosiaalisuuden vastapainona.

Antaa apua ja tukea

Hyvässä sijaisperheessä lapsi saa apua ja tukea pieniin ja suuriin haasteisiin. Perhe auttaa itse ja järjestää tarvittaessa lapselle hänen tarvitsemansa palvelut. Perheessä saa olla heikko, eikä huonoa vointia tarvitse yrittää peitellä.

”Huolehtivainen, auttavainen, rakastavainen, välittävä ja läsnäoleva.”

”Pidetään yhtä ja tuetaan toinen toista, voi turvautua perheen vanhempiin. Jokainen saa tarvitsemaansa apua (esim. mielenterveyteen) eikä siinä ole mitään hävettävää/väärää jos aina kaikki ei ole hyvin.”

”Sellainen jossa minusta huolehditaan.”

Saa olla osa perhettä ja oma itsensä

Vastausten perusteella lapset haluavat tuntea olevansa osa sijaisperhettä. Rakkaus, välittäminen, lämpö ja koti olivat sanoja, joilla vastaajat kuvasivat hyvän sijaisperheen tunnelmaa. Toisaalta hyvässä perheessä jokaisella on tilaa olla erilainen, oma itsensä eikä ketään kiusata sen vuoksi. Lapsen ei tarvitse yrittää ansaita perheenjäsenen rooliaan tekemisellä tai olemalla jonkinlainen, vaan hänet hyväksytään sellaisena kun hän on.

”Sellainen mikä välittää ja rakastaa.”

”Kaikkien kohtelu tasavertaisesti, kaikki tulevat kuulluiksi, jokaisen perheenjäsenen hyväksyminen omana itsenään/jokainen saa toteuttaa itseään.”

”Kunnioitetaan toisia, ei kiusata ketään.”

”Vietetään yhteistä aikaa, mutta jokaisella on myös oikeus omaan tilaan, henkilökohtaisiin rajoihin ja itsekseen oloon.”

”Lasten ei tarvitse ”ansaita” asumistaan kodissa esim toimimalla kotiorjina.”

Turvallinen perhe

Hyvän sijaisperhe on vastausten perusteella turvallinen. Se tarkoittaa sääntöjä ja rajoja, mutta myös mahdollisuutta vaikuttaa niihin. Turvallisuutta tuo se, ettei ketään paineta alas, eikä perheessä käytetä fyysistä tai henkistä väkivaltaa. Turvallisuus mahdollistaa omien rajojen pitämisen, oman huoneen rauhan ja tavaroiden koskemattomuuden. Hyvässä perheessä kuullaan kaikkien mielipide ja perheen yhteisiin asioihin pystyy vaikuttamaan. Sääntöjen syyt selitetään, eivätkä ne ole mielivaltaisia.

”Omien tavaroiden kuten päiväkirjojen koskemattomuus ellei tilanne toisin edellytä. Ei fyysistä eikä henkistä väkivaltaa sijaisvanhemmilta. Mahdollisuus vaikuttaa perheen

sisäisiin asioihin ruoka, siivous esim. Mitä haluaa iltapalaksi tai sallia sen tekeminen itse.”

”Pahaa oloa ei pureta muihin ja asioista keskustellaan.”

”Jokainen perheenjäsen saa ilmaista ja kokea kaikkia tunteita (kunhan se ei satuta muita) esim itkemisessä ei ole mitään väärää.”

”Lasten ei tarvitse ”ansaita” asumistaan kodissa esim toimimalla kotiorjina.”

”Semmoinen turvallinen, huumorintajuinen ja siellä voi ajatella kuuluvansa perheeseen ja olevansa kotona.”

”On vanhempien sopimia tai yhdessä sovittuja rajoja (kotiintuloajat, koulunkäynti, päihteiden kieltä yms) ja niiden syyt ovat myös lasten ymmärrettävissä. Esimerkiksi kotiarestia ei anneta ”huvikseen” vaan sille on aiheellinen ja selitetty syy.”

Yhteistyö perheiden välillä

Lasten ja nuorten vastauksista nousi esiin myös kahden kodin yhteensovittaminen. Monissa vastauksissa toivottiin, ettei sijaisperhe ”omisi” lasta ja että tunteille biologista perhettä kohtaan annettaisiin tilaa. Biologisten vanhempien hyväksymisellä sijaisperhe hyväksyy myös osan lasta itseään, eikä hänen tarvitse yrittää peitellä esimerkiksi ikävän tai pelon tunteita.

”Sellainen joka tulee toimeen niin biologisen vanhempien kanssa kuin sen lapsen.”

”Rakastava, hyväksyvä, kestävä ja biot hyväksyvä.”

”Sellainen joka välittää. Sijaisvanhemmat ei halua omia lapsia oikeilta vanhemmilta.”

”Ei turhaa yhteydenpito rajoitusta (mitä ei ole määrätty sosiaalityöntekijän kautta).”

”Perhe jossa mielipide otetaan huomioon, turvallinen ja edistää lapsen kotiin pääsyä.”

Omiin asioihin vaikuttaminen sijaisperheessä

Kysyimme perhehoidossa asuvilta/asuneilta lapsilta ja nuorilta ovatko he päässeet vaikuttamaan omiin asioihinsa tai perheen arkeen sijaisperheessä. Asioihin vaikuttaminen voi tarkoittaa esimerkiksi tarjottuun ruokaan vaikuttamista, kaverisuhteita tai kotiintuloaikoja. Suurin osa vastaajista kertoi voivansa vaikuttaa asioihin ainakin jossain määrin. Yksi vastaaja kertoi aiemman sijaisperheensä kaltoinkohtelusta, ja vertasi sitä myöhempään perheeseensä.

”Kotiintuloajat vois joskus olla rennommat.”

”Olen esim mitä syödään ja kaverit on tervetulleita.”

”Mietitään yhdessä mitä ruokaa perheessä syödään. Kaverit ovat tervetulleita kotiimme sovituksi. Päätetään yhdessä sopivat kotiintuloajat. Saan päättää oman huoneeni järjestyksestä. Ja muitakin asioita.”

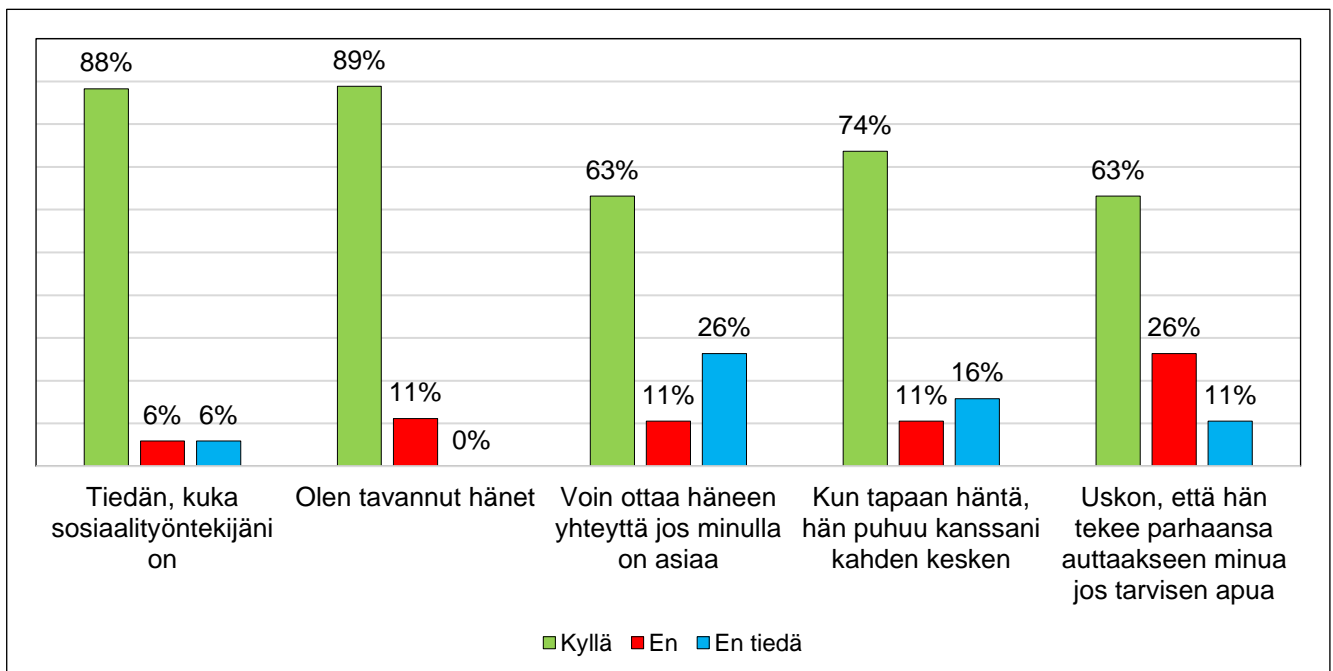
"Perhe 1: En pystynyt vaikuttamaan missään asiassa. En ruuasta, en milloin käyn suihkussa koska 1 krt viikossa riittää 14 v. En saanut käyttää omaa puhelintani vaan se takavarikoitiin 1v ilman perusteluja. Ei kontaktia omaan sosiaalityöntekijään. Sosiaalityöntekijä täysin tuntematon aikuinen johon ei minkäänlaista luottoa. Sijaishuoltaja ei välittänyt talon asioita eteenpäin kuten hatkaaminen, juominen, itsemurhan suunnittelu. Perhe 2: Sain itse tehdä ruokaa kuten aamupala/iltapala. Sain vaikuttaa ruokalistaan ja osallistua kaupassa käymiseen. Sain siivota. Sain poistua huoneesta. Kaverit viihtyivät. Kotiintuloajoista keskusteltiin yhdessä. Sijaisperhe 2 tuntui kodilta ja näinkin aikuisena olemme tiiviissä kontaktissa niinkuin perheellä tapana."

3 Yhteistyö oman sosiaalityöntekijän kanssa

Esitimme vastaajille monivalintakysymyksiä liittyen yhteistyöhön oman sosiaalityöntekijänsä kanssa. Lisäksi kysimme avovastauksen kautta kokemuksia yhteistyön sujumisesta.

Suurin osa vastaajista tiesi, kuka hänen sosiaalityöntekijänsä on ja oli tavannut hänet ja saanut tavata häntä myös ilman muiden ihmisten läsnäoloa. Sen sijaan yhtä moni vastaaja ei kokenut voivansa ottaa häneen yhteyttä halutessaan tai uskonut, että sosiaalityöntekijä pyrkisi auttamaan lasta tai nuorta hänen asioissaan.

Kuvio 1: Yhteistyö lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa.

Avovastauksista ilmenee, että moni kokee yhteistyön sosiaalityöntekijän kanssa toimivaksi, mutta etäiseksi. Toisaalta jos arki sijaisperheessä sujuu hyvin, ei sosiaalityöntekijää pidetä tärkeänä.

"Ihan hyvin sujunut, en vaan oikein tykkää olla hänen kanssaan kahdestaan. Hän hoitaa kyllä asiat hyvin ei siinä valittamista."

"On sujunut hyvin"

"Yhteistyö soskun kanssa ihan hyvin. Yhteistyö ei ole muuttanut elämääni millään tavalla."

"Yhteistyö on sujunut hyvin. Sosiaalityöntekijäni ovat vaihtuneet todella moneen kertaan, mutta nykyinen on paljon parempi kuin muutamat aiemmat. Hänen esimiehensä tosin on raskaampi ihminen ja se vaikuttaa myös sosiaalityöntekijäni tapaan toimia. Esimerkiksi asioiden eteneminen on yleensä todella hidasta ja pelkkä minun sijoittamiseni venyi parista viikosta kolmeen kuukauteen esimiehestä johtuen."

"Hyvin sujuu. Riittää, kun tavataan sijaisperheen kanssa yhdessä sosiaalityöntekijä kerran vuodessa ja tarvittaessa."

Osa vastaajista koki yhteistyön sujuvan huonosti. Yleensä syyksi nähtiin kokemus siitä, ettei sosiaalityöntekijä kuunnellut tai uskonut lasta tai nuorta. Yhteistyön toimimattomuuden kokemus saattoi johtua myös sosiaalityöntekijän tekemistä päätöksistä.

"Pienempänä mut pakotettiin tapaamaan niisanottuja oikeita vanhempia vaikka ahdisti ja pelotti ihan kauheena."

"Ei hyväksy mu tälläsenä ja vähättelee mun asioita. Eikä usko mitää mitä sanon 😞."

"Sosku ei mielestäni ymmärrä aina mitä kerron ja tekee niistä vääriä tulkintoja joista en tykkää."

"Toivon, että sosku puhuisi 'normaalisti' eikä lässyttäisi sellaista voivottelu äänellä asioita niin kuin pikkulapsille tai yleensä soskujen tapa jutella. Reippaampi ja rennompi eli tavallinen puheääni ja tapa olisi kivempi."

"Toivoisin sosiaalityöntekijäni toiminnan olevan nopeampaa, sillä hän on myös hitain sosiaalityöntekijä joka minulla on ollut. Toisaalta ymmärrän ettei hän välttämättä voi asialle mitään, kun ongelma on hänen auktoriteettinsa."

Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus nousi esiin myös lasten ja nuorten vastauksissa. Vaihtuvuus vaikuttaa luottamussuhteen kehittymiseen, ja siihen että samat asiat pitää kertoa aina uudestaan uudelle ihmiselle.

"Sossuja on ollu monia jotku ollu ihan ok."

"Ne vaihtuu. Ne ei kuuntele. Kysyy koko ajan samaa asiaa vaikka olen jo monta kertaa sanonut."

"Sosiaalityöntekijän olisi hyvä pysyä samana koko sijoituksen ajan."

”Kun olin teini-ikäinen, sosiaalityöntekijät vaihtuivat enkä tiennyt aina, kuka nyt on sossuna. Yksi kuunteli, mutta suurin osa ei ollut oikein kiinnostunut mitä kerroin.”

4 Hyvä ja huono kohtelu

Kysyimme lapsilta ja nuorilta ovatko he kokeneet hyvää ja/tai huonoa kohtelua sijaisperheissä asuessaan. Kysymys oli sama, jonka teimme lastensuojelulaitoksissa asuville lapsille Turvassa vai säilössä -raporttiamme varten. Kysymyksenasettelussa kerroimme esimerkkejä siitä, mitä hyvä tai huono kohtelu voi olla.

Kaikki vastaajat kertoivat kokeneensa hyvää kohtelua perheissä. Hyvä kohtelu oli vastausten perusteella välittämistä, rakkautta, hyväksytyksi tulemistä ja rajojen asettamista. Tärkeää on myös se, että lapsi tuntee olevansa perheen tasavertainen jäsen. Käytännössä tämä tarkoittaa, ettei häntä kohdella eri tavalla kuin perheen biologisia lapsia. Hyvässä sijaisperheessä luodut ihmissuhteet kantavat täysi-ikäistymisen jälkeenkin.

Oletko kokenut hyvää kohtelua sijaisperheessä asuessasi? Millaista se on ollut? Hyvää kohtelua on esimerkiksi välittäminen, rakkaus, rajojen asettaminen, ymmärtäminen, auttaminen arjen asioissa.

”Olen joskus tai välillä. Mua on kuunneltu jos haluan puhua, yleensä en kyllä kerro vaikeista asioista. Ja no pitävät huolta kun omasta lapsesta.”

”Koen olevani perheessä täysin tasavertainen jäsen.”

”Saan ilmaista mielipiteeni, minusta välitetään tosi hyvin, koen olevani rakastettu ja saan sitä.”

”Minulle on asetettu selviä rajoja jotka koen hyviksi.”

”Minua mielestäni ymmärretään ja autetaan hyvin arjen kaikissa arjen asioissa.”

”Olen. Meillä on hyvä perhe.”

”Kyllä, verrattuna laitokseen sijaisperheessäni on miljoonasti enemmän rakkautta, ymmärrystä ja auttamista kaikessa.”

”Olen kokenut hyvää kohtelua vain nykyisessä sijaisperheessäni. Koen tulevani ymmärretyksi, hyväksytyksi ja rakastetuksi. Meillä on hyvät rajat ja vanhemmat ymmärtävät minun jaksamiseni rajallisuuden ja ovat opettaneet minulle, ettei siinä ole mitään väärää tai hävettävää/se ei ole minun vikani etten ole henkisesti kovin hyvässä kunnossa ja jaksamiseni on matalalla. Saan haleja ja kehuja vanhemmilta. Jos teen jotain tyhmää, asia käsitellään keskustelemalla asiallisesti eikä syyttelyllä ja huutamalla. Saan näyttää siltä miltä haluan, kuunnella sellaista musiikkia kuin haluan, ylipäättään toteuttaa itseäni tulematta tuomituksi tai pilkatuksi. Voin myös keskustella laidasta laitaan aiheista muiden perheenjäsenten kanssa ja avautua huolistani vanhemmille.”

Heidän läsnäolonsa saa ahdistukseni lievenemään ja he myös rohkaisivat minua hakemaan apua ongelmiini. Nykyiset sijaisvanhempani ovat täynnä lämpöä, jota en ole koskaan ennen kokenut. Heidän kanssaan on turvallinen olo.”

”Sijaisäiti on yhä lähinnä mitä voisi äitiin verrata. Auttanut aina arjen asioissa. Kuuntelee murheita ja iloja. Opettanut ottamaan vastuuta. Asettanut rajat yhdessä nuorten kanssa. Esim. Kotiintulo ajat, säännöt perheessä yms. Kaikki asiat aina keskusteltu perheenä. Tällä hetkellä tärkein aikuinen ihminen elämässä.”

Kaikki vastaajat olivat kokeneet hyvää kohtelua sijaisperheissä asuessaan. Kun kysytään kohtelusta, ei voida sivuuttaa sitä tosiasiaa, että perheissä voi olla myös huonoa kohtelua. Halusimme kysymyksenasettelulla avata vastaajille, millaista lapsen huono kohtelu voi olla. Sijoitetut lapset ovat saattaneet joutua kokemaan monenlaista kaltoinkohtelua ennen sijoitustaan, joten kaikki eivät ehkä ymmärrä, että esimerkiksi huutaminen on huonoa kohtelua eikä normaali asia.

Ajattelimme etukäteen, että huonoa kohtelua tuskin tulee esiin vastauksissa, jotka jaetaan sijaisperheiden välityksellä. Olimme väärässä: rajuakin kaltoinkohtelua tuli esiin jo näinkin pienen vastaajamäärän kokemuksissa. Vielä useampi vastaaja kertoi huutamisesta tai fyysisestä kiinni ottamisesta.

Oletko kokenut huonoa kohtelua sijaisperheessä asuessasi? Huonoa kohtelua voi olla vaikkapa huutaminen, väkivalta, yhteydenpidon rajoittaminen läheisiin tai vanhempiesi haukkuminen.

”Olen. Joskus kun minulle on suututtu on otettu kiinni ja huudettu.”

”Aina välillä vähän.”

”Huutamista yleensä silloin kun itse olen tehnyt jotain tyhmää tai todella väärin ja toistuvasti, vaikka tiedän ettei minun kuuluisi niin tehdä.”

”Huutaminen, mutta ne on ollut yleensä riitojen yhteydessä.”

”Huutamista jonkin verran.”

Osassa vastauksista kerrottiin myös biologisten vanhempien tekemästä kaltoinkohtelusta, joka oli tapahtunut ennen sijoitusta.

”No ei ne oo koskaan haukkunu. Mut voi sitä paskan määrää mitä mun muka oikeet vanhemmat puhui mun sijaisvanhemmista. Eikä siihen kukaan puuttunu.”

”Kaikkea noita mulle teki mut synnyttäneet vanhemmat.”

Kolme vastaajaa kertoi vakavasta kaltoinkohtelusta, jota he olivat kokeneet sijaisperheessä. Kaksi vastaajista kertoi päässeensä sittemmin toiseen sijaisperheeseen. Toinen heistä oli joutunut kokemaan kaltoinkohtelua kahdessa eri sijaisperheessä ennen nykyistä perhettä.

"Olen kokenut huonoa kohtelua aiemmissa sijaisperheissäni. Se oli silloin minulle arkipäivää, joten en edes käsittänyt sen olevan väärin. Biologisia vanhempiani on haukuttu niin kauan kuin muistan ja tutustuin biologiseen äitiini vasta hiljattain osittain sen takia. Ensimmäinen sijaisäitini oli myös estänyt häntä ottamasta yhteyttä minuun aiemmin. Tässä kyseisessä perheessä koin myös fyysistä ja henkistä väkivaltaa (tukistus, henkarilla lyönti, tyynyllä lyönti, rätillä lyönti, käsien puristus, huutaminen, syyllistäminen, haukkuminen, itkemisen kieltäminen yms). Toisessa sijaisperheessäni fyysinen väkivalta jäi pois, mutta henkinen väkivalta säilyi ainakin yhtä pahana. Minulle myös tuotiin jatkuvasti ilmi kuinka ulkopuolinen olin ja perheen biologiset lapset olivat selvästi sijaislapsia ylempänä. Ilmapiiri ja tunnelma oli jatkuvasti tukala, myös vanhempien välillä. Minun piti myös pestä kuusi henkisen perheen kaikki pyykit, tehdä kaikille ruokaa ja hoitaa eläimet muun arjen keskellä."

"Huutaminen, töniminen, uhkailu, kotilomien estäminen, yhteydenpidon rajoittaminen, istuttaminen ruokapöydässä useita tunteja, haukkuminen, seksuaalisen hyväksikäytön salliminen sijaissisarukselta."

"Huutoa, henkistä/fyysistä väkivaltaa itselle ja muille talon nuorille kuten nipistely, tukistaminen ja kuristaminen. Puhelin vietiin vuodeksi. Sosiaalityöntekijällä ei tietoa asiasta. 1krt viikossa sai soittaa omalle äidille, aina ei suostunut antamaan puhelinta. Siskoani ja äitiäni molempia haukuttu. Katkasin jopa välit heihin manipuloinnin seurauksena. Ei saanut syödä muutaku omassa huoneessa. Ei saanut poistua yhteisiin tiloihin edes jouluna. Ruoka tarjoiltiin huoneeseen monesti homeista. Hatkoja/itsemurhan suunnittelusta ei kerrottu sosiaalityöntekijälle."

Yksi vastaaja esitti kysymyksen, joka kävi meidänkin mielessä vastauksia lukiessa.

"Miksei siitä kysytä????"

Jos sosiaalityöntekijä ei sanoita huonoa kohtelua lapsen kanssa keskustellessaan eikä siitä ei puhuta, kerrota tai kysytä, tehdään sen puheeksiottaminen lapselle melkein mahdottomaksi. Lapsen tulisi kertoa huonosta kohtelusta ihmiselle, jota hän tapaa pääosin 1-2 kertaa vuodessa ja joka vaihtuu jatkuvasti. Kaltoinkohtelussa tekijä taas on lapsen lähin ihminen, se joka pitää hänestä huolta. Lapsen mielessä on varmasti monia kysymyksiä kertomisen seurauksiin liittyen: "jos kerron, joudunko laitokseen? Takaisin kotiin? Joutuuko sijaisvanhempi vankilaan? Lapsi on saattanut joutua kokemaan biologisessa perheessään vielä pahempaa laiminlyöntiä, joten sijaisperheen huonon kohtelun ajatellaan olevan sitä pienempi paha.

Luottamuksellisen suhteen puuttumisen lisäksi asiaa vaikeuttaa sosiaalityöntekijöiden jatkuva kiire. Sosiaalityöntekijän tavatessa lasta, tapaamisella on usein joku tarkoitus, kuten vaikkapa asiakassuunnitelman päivittäminen. Tällöin tapaaminen on aika tiukasti strukturoitu, eikä vapaalle keskustelulle tai kuulumisten vaihdolle jää aikaa. Jos lapsen tapaaminen kahden kesken toteutetaan samassa talossa, on vaarana, että asiat jäävät kertomatta sillä lapsi voi pelätä sijaisvanhempien

kuulevan hänen puheensa. Lapsen kahdenkeskiseen tapaamiseen tulisi siis olla oma, rauhallinen paikkansa ja hetkensä.

5 Perhehoidon valvonta lasten silmin

Kyselyssämme oli myös yksi kysymys perhehoidon valvontaa koskien. Kysyimme lapsilta ja nuorilta valvontaanko sijaisperheitä tarpeeksi ja miten valvontaa pitäisi heidän mielestään toteuttaa. Noin puolet vastaajista vastasi, että valvonta on riittävää eikä sitä tarvita lisää. Jos asiat sijaisperheessä ovat lapsen mielestä olleet hyvin, ei valvonnan lisääminen ollut hänen mielestään tarpeellista. Yllättävän moni lapsi tai nuori kuitenkin vastasi, että valvontaa tarvittaisiin lisää tai ehdotti hyviä valvonnan tapoja.

"Jutteleamalla jokaisen sijoitetun kanssa säännöllisesti kahden kesken ja luomalla luottamussuhde. Lisäksi muualla kuin sijaisperheessä tulisi olla mahdollisuus pyytää apua (koulu/päiväkoti jne.)"

"En tiedä, miten valvotaan muuta kuin kotikäynnein."

"Ei valvota. Sijoituksen tehdessä työntekijä tulee kerran katsomaan ja seuraavan kerran vuoden päästä yleensä eri työntekijä. Ei anneta soittaa tai ottaa yhteyttä omaan työntekijään."

"Työntekijän tulisi varmistaa että siirto uuteen perheeseen on onnistunut esim. puhumalla puhelimesta, sähköpostilla tai vieraillemalla."

Vastaajat painottivat, että valvonnassa tulisi kuunnella lasten kertomia asioita, eikä leimata heitä valehtelijoiksi tai ajatella heidän kapinoivan murrosiän vuoksi tai huvikseen. Yksi vastaaja ottaa esiin myös sen, että huonosta kohtelusta tulisi puhua suoraan, eikä olettaa lapsen alkavan kertoa siitä "mitä kuuluu?" -kysymyksen yhteydessä.

"Mielestäni sijaisperheiden toimintaa ei valvota tarpeeksi, sillä nykyisellä tyylillä kulissien ylläpito on liian helppoa. Ainoa toimiva tapa asian parantamiseen jonka keksin, olisi lasten kuuntelu. Yleensä aikuisen sana on aina mennyt lapsen sanan ylitse ja asia saadaan käännettyä esim lapsen "murrosiäksi" tai muuten vain lapsen omaksi hankaluudeksi. Tämä saa myös lapsen tottumaan siihen, että aikuinen on aina oikeassa ja että on turha yrittää ellei halua vain lisää ongelmia jälkikäteen. Kuunnellaan lapsia enemmän ja tarkemmin. Osa heistä voi luulla kaltoinkohtelun olevan normaalia tai ansaittua, joten esimerkiksi sosiaalityöntekijän esittämät kysymykset voisivat olla tarkempia kuin "miten menee" tai "onko kaikki hyvin".

"Ja jos lapsi sanoo ettei kaikki ole hyvin, uskotaan häntä! Miksi hän valehtelisi asiasta? Miksi hän haluaisi pois paikasta, jossa hänellä on hyvä olla? Jos kerta lasten hyvinvointi on asian ydin, meidän on kuunneltava heidän kertoessaan voinnistaan."

Päätelmät

Olemme aiemminkin saaneet OSSI-hankkeen kyselyistä positiivista palautetta. Tällä kertaa palaute kyselyistä oli kuitenkin ylitsevuotavan kiitollista ja palautteessa kerrottiin, että raporttia odotettiin jo etukäteen. Etenkin perhehoitajat vaikuttivat palautteen perusteella olevan kiitollisia siitä, että joku kysyi edes netissä täytettävän lomakkeen kautta heidän mielipidettään perhehoidosta. Toisin sanoen työstä, jota monet heistä olivat tehneet kokopäiväisesti vuosien ajan.

”Kiitos kun kysytte/ tiedustelette miten meillä menee ja mitä me toivomme.”

”Tärkeä kysely jollaiseen törmään ensimmäistä kertaa perhehoitajavuosien aikana.”

Tätä raporttia kirjoittaessa pohdimme monta kertaa, miten erilaisessa asemassa perhehoitajat ovat muihin lastensuojelun palveluntuottajiin nähden. Lapsen toimintaterapeuttia, päiväkodin työntekijää tai opettajaa kuullaan lapsen asioissa asiantuntijana. Perhehoitaja on vastuussa lapsen hyvinvoinnista vuorokauden ympäri, mutta silti hänen näkemyksensä saatetaan ohittaa lapsen asioissa kokonaan. Tämä kyynistyminen näkyi myös osassa perhehoitajien vastauksia: sosiaalityöntekijöitä ei enää nähty luotettavina yhteistyökumppaneina.

”Vuosien kuluessa on usko mennyt muutoksiin. Pelkkä puhelinsoitto ja kysely mitä kuuluu voi joskus olla kullan arvoinen. Mutta aina soittoon liittyy joku vaatimus tai syyllistäminen.”

Raporttimme kolme vastaajaryhmää olivat kuitenkin varsin yksimielisiä perhehoidon nykyisistä ongelmakohtista.

Sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärä ja vaihtuvuus

Sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärä ja alan suuri vaihtuvuus ovat olleet puheenaiheita koko 2000-luvun ajan. Asiaan on haettu korjauksia lukuisin työryhmin ja mietinnöin, mutta valtakunnallista muutosta parempaan suuntaan ei ole vielä saatu aikaan. Etenkin suuremmissa kaupungissa tai sote-alueilla on nostettu sosiaalityöntekijöiden palkkoja ja kohtuullistettu asiakasmääriä perustamalla lisää virkoja. Silti vain harva kunta voi sanoa, että lastensuojelulakiin mahdollisesti esitettävä 35 asiakkaan asiakasrajaus ei toisi mukanaan haasteita.

Tämän raportin vastausten perusteella herää kysymys, että riittääkö edes 35 asiakkaan määrä helpottamaan lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työtaakkaa. Yli puolella tähän kyselyyn vastanneista sosiaalityöntekijöistä asiakasmäärä oli jo alle 35 asiakasta. Siitä huolimatta suurin osa vastaajista ehti tavata perheisiin sijoitettuja lapsia 1-3 kertaa vuodessa.

”Meillä ei ole tarpeeksi resursseja tehdä tätä työtä niin kuin se pitäisi ja sen haluaisi tehdä.”

Sosiaalityöntekijöiden kiire ja vaihtuvuus vaikuttavat perhehoidon laatuun. Perhehoitajat ovat turhautuneita, kun ”taas uusi sossu” tulee ja sosiaalityöntekijälle on selitettävä lapsen haasteet, perheen arki ja toimintatavat. Lapsen palveluihin voi tulla katkoja työntekijävaihdoista johtuen, mutta ennen kaikkea työntekijävaihdokset ja kiire haittaavat lapsen suunnitelmallista hoitoa ja siinä tarvittavaa yhteistyötä. Samat asiat nousevat esiin Talentian Pohjois-Pohjanmaalla tehdyssä kyselyssä, missä kartoitettiin lastensuojelutyöntekijöiden työhyvinvointiin liittyviä asioita. Lapsen asioista vastaavat sosiaalityöntekijät kertoivat, että työpaineen ja kiireen vuoksi työtä ei ehdi tekemään riittävän hyvin. Työntekijät kokevat kuormittavana, etteivät ehdi tavata asiakkaina olevia lapsia eivätkä työtä ohjaavat asiakassuunnitelmat ole ajan tasalla, minkä vuoksi suunnitelmallinen sosiaalityö on minimissään. Tämän vuoksi sosiaalityöntekijät joutuvat tekemään ratkaisuja huonolla valmistelulla ja päätökset viivästyvät. Talentian kyselyssä lapsen asioista vastaavat sosiaalityöntekijät kertoivat kokemuksistaan, että lastensuojelun työskentelyolosuhteet ovat ”hurjia” ja vaihtuvuutta aiheuttaa kohtuuton työmäärä. (Talentia 2021, 9 & 14.)

Lasten ja nuorten vastauksissa mainittiin sosiaalityöntekijöiden kiire ja vaihtuvuus, mutta ne näkyivät myös asioina, joita ei sanottu: kukaan vastaajista maininnut sosiaalityöntekijää itselleen läheiseksi, luotettavaksi ihmiseksi. Lapsen asioista vastaavat sosiaalityöntekijät ovat itsekkin tietoisia siitä, että liiallinen työmäärä aiheuttaa unohduksia ja asioiden hoito viivästy, jolloin työntekijä näyttäytyy asiakkaalle epäluotettavana (Talentia 2019, 9). Muutama nuori ihmetteli sitä, että hänen asioistaan päättää ihminen, joka ”ei edes tunne häntä”. Tämä ihmettely on valitettavasti täysin perusteltua.

Sijaisperheiden epätasa-arvo

Tällä hetkellä kunnat saavat itse päättää, millä tavalla he hankkivat tarvitsemansa lastensuojelun palvelut. Perhehoidon osalta se tarkoittaa, että kunnilla on omia, itse koulutettuja sijaisperheitä ja/tai ne voivat hankkia palvelun ostopalveluna yksityiseltä palveluntarjoajalta. Käytännössä tämä tarkoittaa, että kahdella perheellä, jossa asuu samasta kunnasta sijoitettu lapsi, voi olla täysin erilaiset palkkiot ja tukipalvelut. Mikäli perheessä asuu useammasta eri kunnasta sijoitettuja lapsia, eri palkkioita ja tukikäytäntöjä on luultavasti yhtä monta kuin kuntiakin. Tämä asettaa epätasa-arvoiseen asemaan paitsi perheet, myös niihin sijoitetut lapset. Lapsi 1 voi esimerkiksi saada harrasterahaa ja uuden polkupyörän joka toinen vuosi kunnan Y perhehoidon toimintaohjeen mukaan, kun taas kunnan X sijoittama lapsi 2 ei saa tukea harrastukseen tai polkupyörään, koska kunta X katsoo toimintaohjeessaan, että se kuuluu maksaa perhehoitajan saamasta kulukorvauksesta. Lisäksi lapsista

maksettava palkkio voi vaihdella satoja euroja, eikä palkkion vaihtelu ole selitettävissä lapsen hoitoisuudella.

Perhehoitajat toivoivat vastauksissaan valtakunnallista linjausta hoitopalkkioihin ja perhehoitajan saamaan tukeen. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (Eriksson & Säles 2021) on juuri julkaissut suositukset perhehoidon järjestämiseen liittyvien toimintaohjeiden sisällöistä. Julkaisun tarkoituksena on toimia toimintaohjeena eli kuntien tukena perhehoidon järjestämisessä ja lisätä perhehoitoon sijoitettujen lasten ja nuorten yhdenvertaisuutta valtakunnallisesti. Siinä ei kuitenkaan oteta kantaa perhehoitajien palkkioiden tai maksujen suuruuteen, vaikka ongelma todetaan hyvin konkreettisesti selvityksen liitteenä olevassa palkkioiden kartoituksessa.

Sijaisperheen tukipäätökset ja kirjaukset

Perheeseen sijoitettu lapsi voi tuoda tullessaan tuen tarvetta myös sijaisperheeseen. Lapsen käytös saattaa haastaa perhehoitajaa niin, että syntyy tarvetta perhettä tukeville palveluille. Aivan selvää ei ole, miten tukipalvelut tulisi tällöin myöntää: perhehoitaja kun ei ole asiakas. Palvelupäätöksiin ja esimerkiksi perheen tarkastuskäynteihin liittyvissä asiakirjoissa voi olla perhehoitajan terveys- tai vaikkapa tulotietoja, mutta näitä asioita ei tulisi kirjata lapsen papereihin perhehoitajan yksityisyyden suojan vuoksi.

THL linjasi uudessa toimintaohjeoppaassaan (Eriksson & Säles 2021), että perheen koulutukseen ja tarkastuksiin liittyvät asiakirjat säilytettäisiin erillään lapsen papereista, perhekohtaisessa kansiossa. Perhehoitajaa ja hänen perhettään koskevat tiedot tulisi säilyttää erillään lapsen tiedoista myös sähköisissä kuin muissa rekistereissä, ja perhehoitajan kanssa tulisi keskustella häntä ja hänen perhettään koskevan tiedon antamisesta etukäteen. Lapsen asiakirjoihin joudutaan joskus kirjaamaan perhehoitoa koskevia asioita, ja siten myös perhehoitajaa ja perhekotia koskevia seikkoja. Niitä ei tulisi kirjata kuin aivan välttämättömiltä osilta. Tällä hetkellä sijoitetun lapsen huoltajat pääsevät katsomaan halutessaan huollettavanaan olevan lapsen tietoja Omakanta-palvelusta. Jos Kanta-palveluun lapsen tietoihin kirjataan perhehoitajan ja hänen perheensä asioita, kirjauksissa on noudatettava erityistä varovaisuutta ja harkintaa.

Perhehoitajien vastauksissa oli esimerkkejä siitä, mihin kirjausten sisällön tai sijainnin epäselvyys yhdistettynä epäluottamukseen sosiaalityöntekijän toimintaa kohtaan voi johtaa. Vastausten mukaan perhehoitajat esimerkiksi kirjasivat tarkkaan kaikki viranomaisille soitetut ja vastatut puhelut ja viestit ylös. Heidän kokemuksensa perusteella heidän toiminnastaan voitiin muuten valehdella esimerkiksi väittämällä, ettei perhehoitaja ole kertonut lapsen oireilusta sosiaalityöntekijälle. Perhehoitajat myös

kertoivat, etteivät ole saaneet nähtäväkseen heitä koskevia kirjauksia. THL (Eriksson & Säles 2021) ohjeistaa, että perhehoitajalla on oikeus saada itseään koskevat asiakirjat tai asiakirjat itseä koskevin osin tiedoksi laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 12 § nojalla.

Perhehoidon valvonnan rakenteet

Perhehoitoon sijoitetun lapsen valvonnasta vastaa tällä hetkellä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Sijoittava kunta ja sijoituskunta voivat valvoa perhettä, mutta esimerkiksi perhehoitajan luo tehtyisin tarkastuksiin on oltava perusteltu syy.

Vertailun vuoksi ammatillisiin perhekoteihin sijoitettuja lapsia valvovat lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän lisäksi sijoituskunta, sijoittava kunta (kaupungeissa/kuntayhtymissä usein erillinen valvonta/asiakasohjaus), aluehallintovirasto ja Valvira.

Perhehoidon erityispiirteisiin kuuluu hallinnollisen tehtävän hoitaminen yksityiskodissa. Valvonta ei voikaan olla samanlaista kuin laitospäristössä, mutta nykyisellään perhehoidon valvonta ei turvaa lapsen etua. Tämä käy selvästi ilmi saamistamme sijoitettujen lasten ja nuorten vastauksista, sillä jo pienessäkin aineistossa oli useita lapsia, jotka olivat kokeneet kaltoinkohtelua perheisiin sijoitettuina.

Perhehoidon hyvät puolet – pieni ja tiivis perheyhteisö, joka itsenäisesti huolehtii sijoitetun lapsen hoitamisesta – voivat kääntyä huonoiksi ilman valvontaa. Lapsi, joka kokee kaltoinkohtelua perhehoidossa, on huomattavasti haavoittuvammassa asemassa kuin laitokseen sijoitettu lapsi. Lastensuojelulaitoksissa on useita eri ohjaajia, useiden eri kuntien sosiaalityöntekijöitä ja muita kontakteja ulkomaailmaan. Perheeseen sijoitettu lapsi on usein vain oman sosiaalityöntekijänsä varassa. Jos sijaisperhe esimerkiksi lainvastaisesti ottaa puhelimen pois lapselta, ei lapsella ole keinoja olla yhteydessä sosiaalityöntekijään. Perheeseen sijoitetun lapsen kertomaa ei usein voi todistaa tai vahvistaa kukaan muu: laitoksessa taas muutkin sijoitetut lapset voivat kertoa esimerkiksi kasvatuskäytännöistä. Lisäksi perheisiin sijoitetaan enimmäkseen pieniä lapsia, joille lapsen oikeussuojakeinot tai lapsen oikeudet yleensäkin eivät ole helppoja ymmärtää.

Perhehoitajat toivat lisäksi vastauksissaan esiin toiveita puolueettomasta arviointitahosta, jolta voitaisiin pyytää neuvoa, jos sosiaalityöntekijän ja perhehoitajan näkemykset ovat hyvin erilaisia. Yleisimmin tällaiset ristiriidat koskivat lapsen sijaishuoltoapaikan muutosta eli siirtämistä pois perhehoitajan luota. Perhehoitajan oikeudellinen asema sijoitettuun lapseen nähden on ollut jossain määrin epäselvä. Tämä on näkynyt muun muassa lapsen asioihin liittyvien kuulemisten ja valitusoikeuden suhteen. Viime vuosina perhehoitajan oikeudellista asemaa koskevia ratkaisuja ovat antaneet sekä eduskunnan oikeusasiamies että Korkein hallinto-oikeus (EOAK/1921/2019, KHO:2020:49).

Tutkimustiedon puute

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä on viime vuosina kohonnut historiallisiin lukuihin, mutta edelleen tiedetään varsin vähän siitä, miten sijoitus vaikuttaa lapsen elämään. Meillä ei ole tutkimustietoa eri sijaishoitomuotojen tuloksellisuudesta tai sijoitettujen lasten pärjäämisestä myöhemmissä elämänvaiheissa.

Vasta viime vuosina Suomessa on alettu tutkia sitä, miten kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset voivat. Kouluterveyskyselyissä on ollut erillinen, kodin ulkopuolella asuville lapsille tarkoitettu kysymyspatteristonsa vuodesta 2019. Vastausten perusteella sijaishuolto ei ole onnistunut tehtävässään tarjota lapsille turvallinen kasvuympäristö. Vuoden 2019 kouluterveyskyselyyn vastanneista yläkouluikäisistä 47%, lukiolaisista 38 % ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista 38% oli kokenut vanhempien tai huolta pitävien aikuisten taholta henkistä väkivaltaa vuoden aikana. Vastaavasti fyysistä väkivaltaa oli kokenut 29% yläkouluikäisistä, 13% lukiolaisista ja 16% ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista (Ikonen, Erikson, Heino 2020, 23). Perheen ulkopuolelle sijoitettujen lasten hyvinvointia tutkitaan ensimmäistä kertaa laajamittaisella kyselytutkimuksella THL:n Kysy ja kuuntele -hankkeessa. Hankkeen tuloksista kuullaan kevään 2021 aikana.

Lopuksi

Perhehoito on parhaimmillaan ylivertainen sijoitusmuoto, jossa lapsi saa oman, biologisen perheensä rinnalle toisen, turvallisen ja välittävän, vielä aikuisenakin kannattelevan perheen. Sijaisperheiden voima on välittävissä vanhemmissa ja sujuvassa arjessa, ei kasvatusalan tai sosiaali- ja terveysalan koulutuksessa. Jotta ylilyönneiltä ja huonolta kohtelulta vältyttäisiin, tarvitsevat perheet tiiviin tuen – joka samalla toimii myös valvontana. Tällä hetkellä se ei sosiaalityöntekijöiden liiallisen asiakasmäärän vuoksi toteudu. Sosiaalityöntekijöiden työmäärä taas ei valtakunnallisesti tule pienenemään ennen kun asiakasmitoitus saadaan kirjoitettua lakiin.

Tuomme saman viestin kun monet raportit ja selvitykset ennen meitä: sosiaalityöntekijöiden liiallinen kuormitus tulee meille kalliiksi. Se tulee kalliiksi euroina, kun perheet väsyvät ja lapsia joudutaan siirtämään laitoksiin. Se tulee kalliiksi lapsille ja heidän biologisille perheilleen inhimillisenä kärsimyksenä mitattuna. Se luo hylkäämisen kokemuksia lapsille ja näkyy lastensuojelun ylisukupolvisuutena ja työkyvyttöminä nuorina aikuisina. Lopulta kyse on arvoista: näemmekö yhteiskunnan kaikkein heikommassa asemassa olevien eli kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten olevan taloudellisen panostamisen arvoisia?

Lähteet

Araneva, M. 2018. Lastensuojelun perhehoito. Helsinki: Alma Talent Oy.

Eriksson, P. & Säles, E. (toim.) 2021. Lastensuojelun perhehoidon järjestäminen. Suositukset perhehoidon toimintaohjeiden sisällöiksi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen työpäperi 6/2021. Helsinki. Saatavilla https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/141024/URN_ISBN_978-952-343-627-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y

EOAR/1829/2019 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu. Saatavilla <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/1829/2019>

EOAK/1921/2019 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu. Saatavilla <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/1921/2019>

Heino, T., Forsell, M., Eriksson, P., Känkänen, P., Santalahti, P. & Tapiola, M. 2018. Lastensuojelun, lastenpsykiatrian ja nuorisopsykiatrian yhteiset asiakkaat - yhteinen vastuu. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisu. Päätösten tueksi 2018_50. Saatavilla https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137068/THL_PT_50_2018_verkkoon.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Ikonen, R., Eriksson P., Heino T. 2020 Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset: Kouluterveyskyselyn tuloksia. Saatavilla <https://www.julkari.fi/handle/10024/140595>

Kaijanen, M., Koskenkorva, M. & Westlund, O. 2020. 101 -kirjettä. Pesäpuu ry. 2020. Saatavilla <https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2020/02/101-kirjetta%CC%88-1.pdf>.

Kankkunen, P. & Vehviläinen-Julkunen, K. 2013. Tutkimus hoitotieteessä. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

KHO:2020:49. Korkeimman hallinto-oikeuden päätös. Saatavilla <https://www.kho.fi/fi/index/paatoksia/vuosikirjapaatokset/vuosikirjapaatos/1589279945510.html>

Kuntaliitto 2017. Perhehoitajien hyvinvointi- ja terveystarkastukset käytännöiksi kunnissa. Muistio. Saatavilla <https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Perhehoitajien%20hyvinvointi-%20ja%20terveystarkastukset.pdf>

Laadukkaasti tulosta. Miten hyvä työelämän laatu liittyy työyhteisön menestykseen ja hyvään taloudelliseen tulokseen? 2010. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu. Saatavilla <https://tem.fi/documents/1410877/2934378/Laadukkaasti+tulosta.+Miten+hyv%C3%A4+ty%C3%B6el%C3%A4m%C3%A4n+laatu+liittyy+ty%C3%B6yhteis%C3%B6n+menestykseen+ja+hyv%C3%A4+ty%C3%A4n+taloudelliseen+tulokseen%20>

Lastensuojelulaki 2007/417. Saatavilla <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Perhehoitolaki 263/2015. Saatavilla <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150263>

Räty, T. 2019. Lastensuojelulaki, käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.

Säisänen, L. 2020. Perhehoidon valvonta sijaishuollossa. Maisteritutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Jyväskylän yliopisto. Saatavilla <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/72952/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-202012036906.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Talentia 2021. Lastensuojelutyöntekijöiden työhyvinvointi Pohjois-Pohjanmaalla – Raportti jäsenkyselyn tuloksista. Talentia Pohjois-Pohjanmaa Ry. Saatavilla <https://www.talentia.fi/oulu/wp-content/uploads/sites/14/2021/02/Lastensuojelun-tyontekijoiden-tyohyvinvointi.pdf>

Tarkastusvaliokunta 2021: Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019. Saatavilla https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Sivut/TrVL_1+2021.aspx

THL 2020: Lastensuojelun vuositilasto 2019. Saatavilla <https://www.julkari.fi/handle/10024/140215>